

עטרת שלמה - ליקט מדברי רבנן ותלמידיהון בשבחי של מו"ר הרב שלמה גורן:

ליקוט ועריכה: הרב שי הירש, מכון מחקר תורני "תורת שלמה" – ע"ש הרב שלמה גורן¹

19. הרב יהודה עמיטל	1. הרב אברהם יצחק הכהן קוק
20. הרב שלמה דיכובסקי	2. הרב איסר זלמן מלצר
21. הרב ישראל מאיר לאו	3. הרב משה אביגדור עמיאל
22. הרב שלמה משה עמאר	4. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג
23. הרב שאר ישוב כהן	5. הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל
24. הרב דב ליאור	6. הרב משולם ראטה
25. הרב חיים דרוקמן	7. הרב עובדיה הדאיה
26. הרב שלמה אבינר	8. הרב שמואל יוסף זיון
27. הסכמות, מכתבי ברכה ואזכורים של הרב גורן בספריהם של גדולי תורה.	9. הרב אליעזר יהודה וולדינברג
28. בשבתו עם זקני ארץ – החזון איש, הרב צבי פסק פרנק, ראשי ישיבת חברון, אדמו"רי חסידות גור, הרבי מליובאוויטש, הרב אליעזר סילבר, הרב אהרון קוטלר וגדולי תורה נוספים.	10. הרב אלימלך בר שאול
29. שימושה של תורה – לקט סיפורים וזיכרונות.	11. הרב דוד כהן - הרב 'הנזיר'
30. חתימת הלקט.	12. הרב יוסף אליהו הנקין
	13. הרב צבי יהודה הכהן קוק
	14. הרב יהודה זרחיה סג"ל
	15. הרב חיים סינוואני
	16. הרב שלמה זלמן אויערבאך
	17. הרב עובדיה יוסף
	18. הרב אברהם שפירא

¹ מהדורה מורחבת (שבט ה'תשע"ז) שתראה אור בספרנו "שירת רש" הנמצא בהכנה. ניתן להפיץ בשמחה לזיכוי הרבים. נלקט ונערך לכבוד דמות השנה בחמ"ד לשנת ה'תשע"ז, מו"ר הגר"ש גורן זצ"ל. תודתי לר' יאיר הלוי הי"ו על עזרתו בליקוט החומרים. נשמח לקבל תוספות והערות: מכון תורני תורת שלמה - Toratshlomo@gmail.com, הרב שי הירש. למאמרים ושיעורים נוספים ניתן לבקר באתר [שירת.רש](http://www.sירת.רש).

1. "יהיה מן היחידים העומדים לנס בין גדולי ישראל גאוני הדור" - הרב אברהם יצחק הכהן

קוק, הרב הראשי לישראל וראש ישיבת 'מרכז-הרב':

בקשת לתמיכה כלכלית עבור 'העילוי המצוין בשכל ישר וכישרונות מפליאים':

בשנת ה'תרצ"ב, בהיות הרב גורן (גורונצ'יק) בן חמש-עשרה ובטרם נסמך להוראה, כתב אודותיו הרב קוק אל הרב שלמה אהרונסון, רבה של תל-אביב-יפו:

יום ד' לחדש סיון תרצ"ב. לכבוד ידי"נ הרב הגאון הגדול מוהרש"ה אהרנסון שליט"א המוצדק עיה"ק יפו, ת"א והמחוזות, שוי"ר. אחדשה"ט באה"ר, ראיתי בזה להודיע לכ"ג את יקרת ערכו של הבחור הצעיר העילוי המצוין בשכל ישר וכישרונות מפליאים מר שלמה בהרב ר"א גראנצ'יק, מי שהוא עומד להיות לנס ותפארת בישראל, כשלא יהיו לו מפריעים. ע"כ אין לשער גודל העניין לחזק כלי חמדה כזה. ומצדי הנני מוכן לקרבו בכל... אבל הסיפוק החמרי לפי מצוקת הזמן ע"ז צריכים אנו להסתייע. ואם כבוד הדר"ג מוצא לזה אפשרות בע"ה - אין לנו מידה טובה ממנה. ידי"נ דוש"ת באה"ר חותם בברכת הרגל הבעל"ט, אברהם יצחק הכהן קוק (מובא אצל ד"ר שפרה מישלוב, בעין הסערה, תש"ע, מתוך ארכיון הרב גורן, מכתבי המלצה והסכמות אישים).

הסכמת הגרא"ה קוק לספרו הראשון של הרב גורן - 'נזר-הקודש':

את ספרו הראשון, "נזר-הקודש", העוסק בהלכות פסולי המוקדשים ביד-החזקה לרמב"ם, הוציא הרב גורן בהיותו כבן שבע-עשרה (בשנת ה'תרצ"ה), בהסכמה שנתן רבו, הראי"ה קוק לספרו, כתב:

"הנה הלום ראיתי שתיל קודש זית רענן עולה ופורח על הררי ציון הלא הוא אחד מיחידי הסגולה בין צעירי תופשי תורה"ק ושוקדיה אשר בעיר עוז לנו - פה עקו"ת תובב"א חתן תורה נעלה, העילוי המצוין בדור, עדין לגאון ולתפארת גדולה בישראל מו"ה שלמה בהרב ר' אברהם גראנצ'יק שליט"א אשר עוד באביב ימיו נתן לו ה' לב נבון ושכל טוב להסבירה ואהבת תורה וחמדת עמלה ושקידתה נתן בליבו וברוב עמל נפשו ועוצם שקידתו וגדולת כשרונו עלה במעלות הקודש ונעשה קנקן חדש מלא ישן וטעם זקנים בחריפות ובבקיאות כאחד הגדולים ובע"ה ברוב הימים ירבה מקנתו וגדולתו ויהיה מן היחידים העומדים לנס בין גדולי ישראל גאוני הדור..."

יחס הגר"ש גורן למורו ורבו הגרא"ה קוק:

כל חייו ראה עצמו הרב גורן כנאמן למורשתו ודרכו של רבו הגרא"ה קוק. בספר זיכרונותיו 'בעוז ותעצומות' סיפר הרב גורן על קשריו עם הראי"ה:

"הקשר האישי והמיוחד שלי עם הרב קוק, הביא אותי ללמוד ממנו הרבה דברים שלא הייתי מודע להם לפני כן. נעשיתי חסיד גדול יותר שלו. אמנם תמיד הייתי 'קוקניק', אבל מתוך ההיכרות שלי איתו למדתי להעריך אותו אף יותר – את התנהגותו החברתית, עד כמה הוא אהב את הבריות והיה אהוב על הבריות, כל אחד ואחד, ועד כמה היה מוכן להקדיש זמן לכל ילד וילד" (עמ' 80).

בבוקר הבחירות לכהונת הרב הראשי לישראל (ה'תשל"ג), עלה הרב גורן לקברו של הראי"ה להתפלל והבטיח שאם ייבחר ילך בדרכו של רבו, הראי"ה קוק (מן העיתונות, מובא אצל הרב שמואל כ"ץ).

² ההסכמה ניתנה בתאריך שבו נפטר הרב גורן שנים רבות אחר כן, ביום כד בחשון.

בנאמו בפני הוועידה העולמית הכ"ב של תנועת המזרחי ביום ו' בשבט תשל"ג אמר: **אנו מקבלים עלינו להיות נאמנים למורשת הגדולה והקדושה שהנחיל לנו רבנו הגדול רבם של ישראל מרן הראי"ה קוק. נחתור להגשים את חזון חייו ותקוות הדורות במסירות נפש ממש, לא נירתע ולא נפחד ממהלכי אימים ומבעלי הלשון מכל צד שהוא (ספר משנת הגורן עמ' 82, הרב קובי דמבינסקי (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ו).**

הרב גורן אף סייע להדפסתם של כתבי הראי"ה, כמובא בדברי ההקדמה של עורכי ספר מאמרי-הראי"ה (הרב אלישע אבינר, והרב דוד לנדאו) שם נכתב: "תודה עמוקה לכבוד הרה"ג הרב שלמה גורן הרב הראשי לישראל על שסייע רבות להוצאת הספר".

לימים, זכה הגר"ש גורן להיקבר במחיצתם של מוריו ורבותיו: הראי"ה קוק, 'הרב הנזיר' והרצ"ה קוק בחלקת הנביאים אשר במרומי הר-הזיתים.

2. "מן היחידים המצוינים בדור" - הרב איסר זלמן מלצר, ר"י 'עץ-חיים' ומח"ס 'אבן-האזל':

זקן ראשי הישיבות, ראש ישיבת 'עץ-חיים', הגאון רבי איסר זלמן מלצר שאותו היה רגיל הרב גורן להזכיר בתורת מורו ורבו אחרי מרן הרב קוק, כותב אודותיו בהסכמתו לספר "נזר-הקודש" את הדברים הבאים:

"הנה כאשר אהובי וחביבי העילוי הנפלא רך בשנים ואב בחכמה הרב הגאון החרף ובקי בש"ס ובראשונים מו"ה שלמה בהרב ר' אברהם גורונצ'יק נ"י, יעצוהו מוקיריו להדפיס חלק מחידושו למען יהנו רבים מחדושו החרפים והעמוקים, וכאשר הפרח הנחמד הזה הוא באמת מן היחידים המצוינים בדור, שבימי עלומיו עלה במדרגה רמה ונישאה במעלות התורה וראוי הוא לחיזוק גדול מצד מוקירי תוה"ק..."

סיפר הרב יהודה עמיטל, תלמידו של הגרא"ז מלצר, וחתן בנו, הרב צבי יהודה מלצר: היוזמה להוצאת החיבור 'נזר-הקודש', באה מכמה אנשים שביקשו לעודד תלמידי חכמים צעירים. סיפר לי ר' אריה לוינ' צ"ל, שברוב ענוותנותו אמר לו ר' איסר זלמן באותה שעה: "איי, איי, איי, אני בצעירותי לא הייתי מסוגל להוציא חיבור כזה". לר' אריה לוינ', שהיה תלמידו של ר' איסר זלמן, הדבר חרה עד מאד: כיצד רבו מזלזל בעצמו עד כדי כך? ר' אריה לא מצא מנוח לנפשו עד שנכנס לרב קוק וסיפר לו שה"ראש ישיבה" אמר על עצמו שהוא לא היה מסוגל לכתוב חיבור כזה כשהיה בגילו של הרב גורן. הרב קוק קם מכסאו, אמר "חס ושלום", והתיישב: "זה לא, 'אבן האזל' זה עמוד האש". אכן, ר' איסר זלמן הגזים, אבל הגזמתו אומרת משהו על כשרונותיו של הרב גורן... (הרב יהודה עמיטל, עלון שבות-בוגרים ו (אדר ב' תשנ"ה), עמ' 126-121).

בספרו 'אבן האזל', הלכות ביאת המקדש, פ"ד הלכה י"ב (אות ד'), הזכיר הגרא"ז מלצר הערה קצרה והוסיף: "ובזה העירני חביבי הגר"ש גורונצ'יק שי'..."

סיפר הרב דב כץ, חברו של הרב גורן לספסל הלימודים בישיבת 'חברון' (אשר מאוחר יותר כיהן תחתיו כרב הראשי של חיל האוויר): בין הצעירים שהגיעו לישיבה, היה 'עולל' בין שתיים עשרה... בעל כשרון מיוחד, ששמעתי עליו עוד קודם לכן... נער קטן-קומה, עילוי שבעילויים. הוא היה אז שנה לפני בר מצוה, אותה חגג בישיבה; היה זה דבר חסר תקדים.. שלמה ישב לידי. הוא היה צעיר ממני בכשבע שנים. עם זאת, היינו בקשרי ידידות טובים עוד שנים ארוכות. פעם נכנסתי לר' איסר

זלמן, והוא אמר לי: היה כאן עתה שלמה גורן; יש לו בכף היד בבלי וירושלמי! (מובא בספרו: 'וילכו שניהם יחדיו', הרב דב כהן). מקור אחר מאותה תקופה אף מספר שפעם אחת בעת שנכנס הבחור שלמה גורונצ'יק לחדרו של הגרא"ז מלצר, קם הגרא"ז לכבודו.

הסכמת הגרא"ז מלצר לספרו השני של הרב גורן, 'שערי טהרה' על מסכת מקוואות:

מע"כ ידי"נ אהובי העילוי העצום וגאון נעלה חריף ובקי נפלא בבבלי וירושלמי כש"ת מו"ה שלמה גורונצ'יק שליט"א. הנני בזה לברכו ליום אשר זיכהו ד' לגמור את ספרו הגדול והחשוב שערי טהרה אספת כל מאמרי חז"ל בהלכה ואגדה המפוזרים בכל הש"ס בבלי וירושלמי ספרא ספרי מכילתא ותוספתא ומדרשים על מסכת מקוואות וקבצם עם פירושי הראשונים אשר כבר נדפסו והוסיף עליהם מאשר בכת"י בבתי עקד הספרים וסדרם על כל משנה ומשנה במקומה, ואל השולחן הטהור הזה עשה זר זהב חידושי הנפלאים והעמוקים ומיישב עניינים חמורים בדרך ישרה ועמוקה אשר קראם בשם תוספת טהרה. והנה כבר סלל חדרך הזה הגאון מראדזין זצ"ל בספרו סדרי טהרות אשר הסכימו אל מס' כלים גאוני הדור שלפנינו. ואח"כ חבר אל מס' אהלות. אך הניח עוד כר נרחב על כל סדר טהרות וידי"נ הלך בעקבותיו וחבר על מס' מקוואות ועוד השכיל לעשות בזה שכתב את כל דברי הראשונים בפירושו בלשונם ובשמותם. וספרו יהי' לברכה רבה לכל לומדי התורה בכלל ולעוסקים בסדר טהרות בפרט, וד' יהי' בעזרו להמשיך עבודתו הגדולה על כל סדר טהרות ויהי' לברכה בישראל והנני בזה ידידו אוהבו ומחבבו.

חברותא אישית של הגרא"ז עם הרב גורן מידי ערב במשך שנים רבות:

סיפר הרב גורן: קרוב לעשר שנים הייתי מבאי ביתו, שנים רבות למדנו והגינו יחד בערבים בתלמוד בבלי וירושלמי... ספרו על הירושלמי הנמצא בכתב יד, (ש)התחבר עם לימודנו המשותפים... (משנת הגורן, עמ' 259, הרב קובי דמבינסקי (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ז).

בעת שנפטר מורו ורבו הגרא"ז מלצר, כתב הרב גורן מאמר הערכה מקיף לדמותו (קובץ 'מחניים' כד', ח' כסלו תשט"ו וראה במשנת הגורן, שם).

3. "אין דוגמתו בדורנו שהוא באמת מחזה מיוחד במינו" - הרב משה אביגדור עמיאל, רבה של

ת"א-יפו:

מתוך מכתב לראשי אגודת הרבנים בארה"ב מיום כ"ב מנחם אב ה'תרצ"ח:

אחדשה"ט בהדרת הכבוד והידידות!

הנני התכבד בזה להציג לפניכם את המכ"ז אביו של הגאון המצוין העילוי הגדול מהור"ר שלמה גורונצ'יק שליט"א. העילוי הנ"ל שאין דוגמתו בדורנו שהוא באמת מחזה מיוחד במינו. צעיר כבן כ' שבקי בכל הבבלי והירושלמי וכו' בחריפות נפלאה. ושכבר חבר ספרים חשובים מאד בהלכה, עוסק עכשיו בעבודה ענקית מאד לחבר גמרות על כל סדר טהרות שיש על זה רק משניות לבד וכבר התחיל להדפיס מס' מקוואות, שבה הוא מקבץ כעמיר גורנה את כל הדברים המפוזרים בכל הראשונים עם תוס' חדושים לאמתה של תורה משלו - זו היא עבודה ענקית שכבר זמן שלא ראינו כמוה... דבר גדול מאד שאין לשער את גודל התועלת. ברגשי כבוד גמורים ובברכת התורה, משה אביגדור עמיאל - הרב הראשי למחוז תל-אביב-יפו (נדפס בהקדמת ספר 'שערי טהרה').

4. "הוא באמת גאון בתורה" - הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי לישראל:

הרב גורן הוסמך לרבנות ע"י הראי"ה הקוק וע"י הרב הרצוג. ובצעירותו נהג להשתתף בכינוסי ת"ח שהיו נערכים בביתו של הרב הרצוג בימי שישי, בהם גדולי הרבנים היו מלבנים יחדיו סוגיות בהלכה (עדות הרב שאר ישוב כהן, מובא אצל ד"ר שפרה משלוב, 'בעין הסערה', עמ' 66).

הסכמת הרב הרצוג לספר "שערי-טהרה":

שמחתי מאד לראות את ראשית הבניין הנאדר שהולך ובונה במקדש התורה ידי"נ העילוי המצוין המפורסם לגאון, בקי נפלא בבבלי וירושלמי. וכו' וכו' כש"ת ה"ר שלמה גורונצ'יק שליט"א. הוא שם לו למטרה להוציא את סדר טהרות במתכנתו של הספר סדרי טהרות להגאון מראדזין זצוק"ל והנהו גם זוכה ומזכה את הרבים בהוציאו לאור בצדי הפנים פירושים מרבותינו הראשונים ז"ל שעדיין לא ראו את אור הדפוס וכן הוא מוסיף משלו חידושים יקרים וביאורים בהירים. יהי רצון שכשם שזכה להתחיל כן יזכה הבוחר בתורה ובציון לשכלל ולהשלים את הבניין המפואר הזה ממסד עד הטפחות לשמחת לבב אוהביו ומעריציו הרבים בארץ ובגולה ולשמחת לבב כל אוהבי תורה ושוחריה. הכותב לכבוד התורה והוגיה, יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי לארץ ישראל.

מכתב המלצה עבור מינוי הרב גורן לראש רבני הצבא:

בהיותו הגר"ש גורן בן שלושים ואחת כתב אודותיו הגראי"ה הרצוג במכתב לרה"מ, דוד בן גוריון:

הנני מתכבד להציג בפניו את הרב רבי שלמה גורונצ'יק, מועמד הרבנות הראשית לארץ ישראל למשרת ראש רבני הצבא... הרב גורונצ'יק ידוע ומפורסם כבר מילדותו בעולם התורה בארץ ובחוץ לארץ כעילוי עצום וכבר נתפרסמו ספריו בהלכה לשם ולתהלה. הוא באמת גאון בתורה ועד כמה שאני יודע אין כמותו בגילו בארץ ובתפוצות. הוא גם בעל השכלה גבוהה שאותה הוא רכש לו בחלק גדול באוניברסיטה העברית כאן. למרות היותו עמוס בעבודת הקודש, לחבר פירוש חדש על התלמוד הירושלמי שהוטל עליו מאת מוסד רב קוק, השתתף הרב גורונצ'יק באופן פעיל מאוד בהגנת ירושלים בימים ובלילות והיה מופת לרבים. לדעתי הוא המתאים ביותר לתפקיד הגבוה והאחראי של ראש רבני הצבא, בתור בא כוח הרבנות הראשית לארץ ישראל. בכבוד רב ובברכת גאולת ישראל השלמה בעזרת צור ישראל וגואלו במהרה בקרוב (ארכיון הרב גורן, מכתב מיום 6 אוגוסט 48, בעוז ובתעצומות עמ' 242, אבי רט, ידיעות ספרים).

מתן הסכמה על פסק הרב גורן להתרת עגונות חללי מלחמת השחרור:

יום ד' אייר תש"ט. עיינתי בקונטרסו הראשון של הגר"ש גורן נ"י ואני אומר יישר חיליה לאורייתא, כי מלאכה גדולה עשה, הן באסיפת העובדות ובירורן והן בהצעת הצד ההלכתי... (היתרן מכבלי העיגון של נשי מגיני כפר עציון הי"ד שנפלו על קידוש השם במלחמת הקוממיות, שו"ת היכל יצחק, אבן העזר ב סימן א' וראה עוד ב'פסקים וכתבים' ח"א עמ' ריח' (תש"ח) שם מזכיר אותו כ'הגאון הצעיר', ו'בפסקים וכתבים' ח"ד סימן כו' (תש"ט) "ידידי הגאון". בשנת ה'תש"ח, מספר חודשים לפני קום המדינה, הטיל הרב הרצוג על הרב גורונצ'יק הצעיר, להתחיל להכין חוקה למדינה היהודית שבדרך.

יחסו של הרב גורן לרב הרצוג:

בפתח מאמר שכתב בביטאון הרבנות הצבאית 'מחניים', שהוקדש לכבוד יובל השבעים של הרב הרצוג כתב הרב גורן הקדשה מיוחדת לכבודו של הגרי"א הרצוג וזה לשונה: "מוקדש לקברניטו הרוחני של עמנו ונושא דגלו ברמה, כבוד גאון ישראל והדרו מרן הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א ראש הרבנים לישראל - להגיעו לשיבה, 'מחיה חיים' יתן לו חיים ארוכים טובים ומתוקנים ויזכה להרים את קרן התורה בישראל, וקרן ישראל בעמים".

לאחר פטירת הגרי"א הרצוג, כתב הרב גורן מאמר הערכה לדמותו ('אורו של עולם', בתוך: 'משנת הגורן') וגם בתשובותיו ההלכתיות הזכירו בכבוד רב וכינהו "מרן" (ראה תשובה מיום יב בטבת תשנ"ג, שו"ת תרומת הגורן).

5. "שלמה הוא ושלמה משנתו" - מדברי הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, הראשון לציון:

גם הראשל"צ, הרב בצמ"ח עוזיאל כותב לרב גורן בהערכה רבה וסומך עליו למעשה בהלכות החמורות שבתורה.

בדבר זיהוי חללי צה"ל שנפלו במלחמת השחרור וקבורתם:

ב"ה. ב' אייר תש"ט. לכבוד הרב הגאון הגדול כמוהר"ר ש. גורונצ'יק סגן אלוף ראש רבני צבא ההגנה לישראל שלום וברכה (שו"ת מכמני עוזיאל, ח"ה, סי' תז', עמ' תקפט).

ובעניין היתר עגונות של לוחמי גוש עציון:

ב"ה. ירושלים, י"ד שבט תש"י. חזה הוית האי פסקא דדינא שחבר וכתב רב חביבאי הגאון שלמה גורן (גורונצ'יק) יצ"ו, רב ראשי לצבא ההגנה לישראל, להיתרן של העגונות מסיבת העדרם של התושבים ולוחמי הצבא שנמצאו בכפר עציון ביום המר והנמהר לכבושו על ידי לגיונות הערבים, והסכמתו של חברי ועמיתי הרב הגאון הגדול מפורסם לתהלה ותפארת כמוהר"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג רב ראשי לישראל, שעלה והסכים להיתרן של עגונות אלה, וכיהודה ועוד לקרא הנני מצרף את חות דעתי והסכמתי להיתר זה לפי קוצר השגתי בעזרת צור ישועתי.

ראשית דבר הנני אומר. אפריון נמטייה להרה"ג הפוסק יצ"ו על עבודתו המאומצת בחרף נפש בביקורו בגיא ההריגה זה וללקוט שרידי עצמותיהם של חללינו הקדושים אלה שנלחמו בכל יכולתם להגנת הכפר הזה, שאם אמנם לא הצליחו להצילו, אבל בדמם ונפשם עצרו התפשטותם המהירה של לגיונות אלה ללבה של ירושלים. זכרה ה' להם לטובה. ועוד הגדיל עשות להביא עצמותיהם של חללים קדושים אלה לקבורת ישראל בכבוד הראוי להם.

ועתה על יסוד הידיעות שקבל בהשתדלותו הנמרצת על פרטי המאורעות והריגות שבמערכות מלחמה אלה נגש לעשות חסד עם החיים להתיר נשיהם מכבלי העגון, ובחכמה רוב תבונה צלל במים אדירים מדברי התלמודים וגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים והעלה מרגניתא טבא בידו היתר ברור ומחוור לעגונות אלה איישר חיליה לאורייתא, שלמה הוא ושלמה משנתו (עגונות אשר בעליהן נפלו בגוש עציון, שו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, סימן סט').

6. "ראוי לשמש כרב הראשי לישראל... ויראתו קודמת לחכמתו" - הרב משולם ראטה, בעל שו"ת "קול מבשר" ומגדולי התורה המובהקים בדור הקודם:

הגאון האמתי, הרב משולם ראטה, בעמח"ס שו"ת 'קול מבשר' היה גדול הדור הקודם. אלמלא השתייך לחוגי ה'מזרחי' ותמיכתו המובהקת ורבת השנים בציונות ובמדינת ישראל, בוודאי היה מוכתר ע"י גורמי העסקנות השונים כ - 'רשכבה"ג' ויגיד עליו רעו, הגאון האדיר שר התורה מטשעבין אשר בפתח מכתבו אל הרב ראטה, כותב לו: "ברכת גמר טוב וחיי נחת לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון האמתי גדול הדור, תפארת ישראל נ"י כש"ת מו"ה משולם ראטה שליט"א (ע"פ צילום מכתבו (מכת"ק) המצוי ברשותי מיום יג' תשרי תשט"ז, זאת הייתה גם דעת מו"ר הגרצ"ה קוק שלאחר שנפטר אביו, מרן הגרא"ה, גדול הדור הינו הרב משולם ראטה ("גדול שימושה" הרב אברהם רמז, עמ' מז, טבת תשנ"ד).

בשנת ה'תשכ"ד, בהיותו בן ארבעים ושש שנים בלבד, התמודד הרב גורן בפעם הראשונה על כהונת הרב הראשי לישראל מול הרב אונטרמן. הרב ראטה תמך במועמדותו של הרב גורן וכתב עבורו מכתב תמיכה קצר, בבחינת 'מעט המחזיק את המרובה':

"הנני מביע בזה את דעתי, שכת"ר הגאון ר' שלמה גורן שליט"א ראוי הוא לשמש כרב הראשי לישראל מבחינת גדלו בתורה, ויראתו הקודמת לחכמתו" (נכתב בכתב ידו, על כרטיס ביקור שלו המצוי בארכיון משפחת גורן, בתיקה: התכתבויות עם גדולי ישראל. מצוטט אצל הרב אביעד הולנדר, 'דיוקנו ההלכתי של הרב גורן - עיונים בשיקולי הפסיקה ודרכי הביסוס במאמריו ההלכתיים', עמ' 13, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשע"א).

הגאון הרב משולם ראטה בחברת הרב שלמה גורן בעת אירוע משפחתי

מקור: מבשר ואומר: מתולדותיו, מעשיו ומכתביו של הגאון הרב משולם ראטה זצ"ל, אבי רט (עורך) גבעת שמואל תשס"ו.

7. הגאון הגדול המפורסם לשם ולתהילה - הרב עובדיה הדאיה, ראש ישיבת המקובלים 'בית

אל' וחבר בית הדין הגדול, מחבר שו"ת "ישכיל-עבדי":

מכתב מיוחד שכתב לרב שלמה גורן, לאחר מלחמת ששת הימים:

ב' מנחם אב תשכ"ז. לכבוד ידידי הרב הגאון הגדול המפורסם לשם ולתהלה, בארץ ובגולה מהר"ד שלמה גורן שליט"א, הרב הראשי לצה"ל. רב גאון מאוד נכבד שלום וברכה. ראשית, עלי להודות לו ולברכו מקרב לב על הזכות הגדולה, לא פילל ולא עלה דעתו אפ' בחלום על הצלחה כזאת אשר לא היתה לעולמים אולי רק בימי החשמונאים, אין זה אלא גבורת ה' הגדול והנורא, כי הוא איש מלחמה, ונתקיים בנו מקרא שכתוב ה' ילחם לכם, ודאי שזה קץ הגלות ואנו מקוים שה' יחיש מהר גאולתינו תשועת עולמים אמן... (נדפס בספרנו: "המחזיר שכינתו לציון", כרך ג', ירושלים, תשע"ז, נמסר לדפוס בהשתדלות הרב יצחק דדון הי"ו).

8. "ת"ח מובהק" - הרב שמואל יוסף זוין - חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל ועורך

האנציקלופדיה התלמודית:

עוד בצעירותו של הרב גורן, כתב אודותיו הגאון הרב זוין את הדברים הבאים:

..צעיר לימים הוא הרב גורונצ'יק וכבר הספיק להתפרסם כתלמיד חכם מובהק בספרו "נזר הקודש", שחיברו והוא בן שמונה-עשרה (עכשיו, הרב הראשי לצה"ל, הרב גורן) ('סופרים וספרים', ח"ג, עמ' 144). בשנותיו האחרונות, כיהן הרב זוין תחת הרב גורן במועצת הרבנות הראשית לישראל. מכתים מהרב זוין אל הרב גורן מצויים בארכיון הרב גורן.

9. "ידידי הרב הצבאי הראשי, הרב הגאון" - הרב אליעזר יהודה וולדינברג, חבר בית הדין הגדול

ומחבר שו"ת 'ציץ-אליעזר':

ב"ה. מוצש"ק אור ל"ב לחדש מרבים בשמחה תש"ט לפ"ק. ירושלים עיה"ק תובב"א. נתבקשתי לעיין בדבריו של כבוד ידידי הרב הצבאי הראשי הרב הגאון הר"ש גורונצ'יק שליט"א מה שפרסם בירחון סיני בנוגע להדלקת החשמל בשבת. והנה הגם שכבר כתבתי בקונטרס מיוחד בבירור כל צדדי דיני הדלקת וכיבוי החשמל בשבת ויר"ט הנדפס בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"א סימן כ', אבל לצורך השעה בגלל פרסום מאמרו של ידידי הרב הצבאי הראשי הנ"ל אבוא בזה היום אל העיון בנוגע לעיקרים וליסודות שנגע בדבריו, ובכדי לעמוד על פסקן של דברים יהיו דברי בזה דברי - בירור יותר מדברי - חידוש, ללקט אמרים מדברי גדולי ההוראה שפסקי הלכותיהם נתקבלו בכל ישראל, שכבר דנו בירורו ופסקו בזה הלכה ברורה ומבוררת (בירור הלכה בדן איסור הדלקת וכיבוי החשמל בשבת, שו"ת ציץ אליעזר חלק ג סימן יז').

סיפר הרב יצחק אלפסי, חוקר החסידות הנודע, ו(לשעבר) רב בית הכנסת 'קוממיות אברהם' בת"א (שייסד הרב גורן): שח לי הגאון הרא"י וולדינברג שליט"א שבישיבת חברון לא הקדים אדם מעולם את הגר"ש ולא היה אחד שעזב אחריו (תורה עבודה וגמילות חסדים, 'הצופה', כ"ה חשוון, תשנ"ה).

10. "ראש הרבנים לישראל" - הרב אלימלך בר שאול, רבה של רחובות:

במהלך שנת תש"ך שלח הרב אלימלך בר שאול, מבכירי גידולי ישיבת חברון, מכתב אישי אל הרב גורן ובו מפציר בו הרב בר שאול להסכים "להיות מועמד לראש הרבנים לישראל" (המכתב מצוי בארכיון הרב גורן).

בפתח מכתב תשובתו כתב הרב גורן: כבוד ידיד נעורי וחביבי עד לאחת, הרב הגאון ותפארת לו מן האדם כש"ת מוה"ר אלימלך בר-שאול שליט"א הרב הראשי ברחובות ובנותיה, שלום כ"ת ישגה לעולם. ברגשי תודה וברכה קבלתי את יקרת מכתבו מכ"ד ניסן תש"ך, בו מפציר בי כ"ת "להסכים להיות מועמד לראש הרבנים לישראל". ברם יחד עם הבעת הוקרה עמוקה לכ"ת על גלוי הידידות הישנה שלא דעכה, ודברי ההערכה המרובים כלפי, אע"פ שאיני כדאי והגון לכך, איני יכול שלא להביע בזה את אשר עם לבבי ביחס לתפקיד הרם והנישא המוצע לפני ע"י כהדר"ג ורבני ישראל דגולים אחרים, לשום את משא כל העם הזה עלי... (ספר משנת הגורן, עמ' 92-94).

11. "חתני, הגאון שליט"א" - הרב דוד כהן הרב הנזיר, חותנו של הרב גורן ותלמיד הרב קוק:

על גאוני תורה השולטים בבקיאות וחריונות בש"ס אומרים, שהתלמוד מונח בכיסם, הרב הנזיר הוסיף ואמר על חתנו, שבכיסו האחד התלמוד הבבלי, ובכיסו השני התלמוד הירושלמי... (הרב אליעזר מלמד, לדמותו של הרב שלמה גורן זצ"ל, 'בשבע', פרשת חיי-שרה, כ"ו חשוון תשס"ג)

סיפר הרב שאר ישוב כהן כי לפני אירוסיה של אחותו, צפיה עם הרב גורן. חשש אביו, הרב הנזיר, מתקיפותו וחריונותו של הרב גורן וביקש מרעייתו להיוועץ ברב הרצוג אשר הרב גורן היה אצלו בן בית והכירו היטב. הרב הרצוג שוחח עם הרב גורן בעניין ובתום שיחה זו אמר לאשת הרב הנזיר כי "אמנם מדובר באדם תקיף אך כאן יהיה טוב משום שהוא אמר לי שהוא אוהב את בתך אהבת נפש", ואכן, היחסים ביניהם היו בגדר אגדה, גם היחס בינו ובין חותנו הרב הנזיר היה מיוחד מאוד" (ערוץ 7, ראיון לשמעון כהן, כ"ד בחשוון תשע"ב).

במכתב צוואה שנכתב בכתב ידו של הרב הנזיר נכתב: ר"ח אייר תש"כ, כל הסכום הזה שבא מאת(?) לי דמי מעשר שני קודש לקנות ספרי קודש. לאחר הסתלקותי בבא העת, יהיה לחתני הגאון שליט"א לקנות ספרי קודש ועל זה חתמתי. דוד כהן (צילום הצוואה בידי המלקט)

"...וביום רביעי כ"ח באייר תשכ"ז זכינו לשחרור הר הבית והרב הראשי לצבא הגנה לישראל חתני הגר"ש גורן שליט"א עמד לפני הכותל המערבי וספר תודה בידו והתפלל תפלת ש"צ ותקע בשופר לחרותנו ואנחנו אמרנו שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים..." (התנוצצות אורו של משיח, ירושלים, תשכ"ח).

מדברי הרב גורן במעמד השקת ספר 'קול-הנבואה' בבית נשיא המדינה מר זלמן שז"ר:

במעמד מרומם זה כשאנו מדברים בכבוד התורה ולכבוד מורי חמי הגאון הצדיק הרב ר' דוד (שליט"א) וספרו הנערץ, חייבים כולנו לחלוק כבוד ויקר לבית הנשיא, אשר העמיד את הבית הגדול למען נוכל כולנו לחלוק כבוד לאחד מבעלי המחשבה העילאיים בדורנו. הזכרתי את ההבדל בין רואה לנביא, אבל, כבוד מורי חותני (שליט"א) הסתופף בצילו של הרואה הגדול, כפי שאנו מכנים את כבוד הרב הראשי הראשון לארץ ישראל, הגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק, זכר צדיק לברכה.

הזוהר הקדוש אומר, שישנם שני סוגי אהבה, אהבה עילאה ואהבה תתאה. ושאלתי פעם, מה ההבדל ביניהן, כלומר איך אנחנו יכולים להבדיל בין אהבה עליונה טהורה לבין אהבה תתאה פשוטה. ואמרתי, שההבחנה ביניהן היא, כשאדם אוהב את משהו או את מישהו ורוצה לבטל את המשהו או המישהו אליו, מעין אהבה גשמית שמטרתה השגת ההנאה העצמית מן האובייקט הנאהב, זוהי אהבה תתאה והיא פסולה. אבל כאשר אדם אוהב את משהו והוא מוכן לבטל את עצמו לשני, או אפילו להקריב את עצמו למען השני, זוהי אהבה עילאה. ומורי חמי הגאון הצדיק (שליט"א) זצ"ל זכה לאהבה עילאה ביחסו ל"רואה" הגדול הרב קוק זצ"ל. הרב ר' דוד ביטל את כל ישותו, זמנו, כוחו ואוצו באהבתו את מרן הרב קוק זצ"ל. חששתי שזוהרו יועם באור הגדול של הרואה הרב קוק זצ"ל. הנה זכינו לראות את האור העצמי הגדול הבוקע ועולה מאורח חייו בקודש מדיבורו וממחשבתו, מביתו ומפרי-עמלו של המחבר הגדול של "קול הנבואה" (שבחי קול הנבואה, קול הנבואה).

עם הרבנית, חותנו הרב דוד כהן הנזיר, גיסו הרב שאר ישוב כהן ונשיא המדינה זלמן שז"ר, במסיבת הנשיא, עם הוצאת ספרו הראשון של הרב הנזיר (צילום: פוטו רוט)

מקור: הספר ב'עוז ובתעצומות', אבי רט (עורך), ידיעות ספרים

דברי הספד של הרב גורן על מורו וחותנו, הרב 'הנזיר' נדפסו בספר "משנת הגורן" (הרב קובי דמבינסקי (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ו) ודברי הספדו על חותנתו, הרבנית שרה ע"ה, נדפסו בספר "יונתי בחגי הסלע" (שקמתי אם בישראל, עמ' 29-34, הרב שאר ישוב כהן, הוצאת אריאל, ירושלים).

12. "מגדולי הדור..." "מתאים למשרת ראש הרבנים" - הרב יוסף אליהו הנקין, עמוד ההוראה:

יחסו העקרוני כלפי הרבנות הצבאית וכלפי הרב גורן (תשכ"ז):

"...הממשלה יסדה את הרבנות הראשית וסעיפלי, ועוזרת ומחזיקה בבתי תורה, ואנשי החיל מתנהגים בכשרות ע"י השגחת רב מפורסם, וכל עניני הגיטין והקידושין שבמדינה הם תחת הרבנות הראשית וסעיפיה..." (תשובות איברא, עמ' ר"י; פורסם לראשונה ב'המאור' אב-אלול תשכ"ז, ובחודשים שלאחר מכן גם ב'הפרדס', 'נועם' ו'אור המזרח').

עמדתו בפרשת 'האח והאחות':

עדות בכתב של אברך ששימש את הרב הענקין בשנת פטירתו (תשל"ג):

"בענין המחלוקת הידועה שפרצה בין הרב הראשי של ארץ ישראל שליט"א ושאר גדולי הדור שליט"א עלי לקבוע לדורות שמו"ר הגה"ק זצלה"ה למרות שמעולם לא אישר את פסק הדין שהוציא הגר"ש גורן שליט"א (כידוע סגי נהור היה ולא היה אם כן באפשרותו לעיין בקונטרס שחיבר הרב הראשי ובלאו הכי חולשתו הגדולה לא הניחה לו לעיין בענין מסובך כזה כלל), מ"מ תקע את עצמו בצדו של הגר"ש גורן שליט"א ופסק בסכינא חריפא שאסור לשום אדם לחלוק עליו כיון שנתמנה להיות רב הכולל ואדם גדול הוא ("מגדולי הדור" אמר עליו), וכל הטענות שטענו נגדו ביטל כלאחר יד (כשאמרתי לו שטענו על הרב הראשי שליט"א שהוא בגדר לוקח שוחד, ענה בתקיפות ואמר "זה פאליטק, לא הלכה"), ועלי להוסיף שלא נסוג אחר מדעתו זו עד שעלה בסערה השמימה למרות ההפצרות הרבות והאיומות שבאו עליו בעקבות המחלוקת מרבנים שונים" (הובא בשו"ת בני בנים חלק ב' עמ' ר"י, בתוספת משפט שנשמט שם. אברך זה, ככתוב בפתח דבריו (שבכת"י), שימש את הרב הענקין "בשמונה החודשים האחרונים של חייו", החל מטבת תשל"ג)

כתב ידידי ורעי, הרה"ג הרב איתם הנקין הי"ד, נינו של הגר"א:

בין כתביו של סבי, ר' אברהם הלל ז"ל, בנו של הרב הענקין, מצאתי פתק קטן ובו עדות על מה ששמע ישירות מפי אביו אודות הפרשה; את הדברים הוא רשם בו-ביום ששמע אותם ממנו, לאחר ביקורו בביתו ביום ראשון ל' אדר א' תשל"ג. מתברר מעדות זו כי הרב הענקין אכן הביע תמיכה והערכה ברב גורן כשלעצמו, כשהוא סובר כי אין בכוח פרשה זו בכדי להפקיע את "חזקת הכשרות" שלו כרב גדול. מאחר שכך, הוא הוסיף כי אין לשלול את תוקפו של פסק ההיתר הספציפי, אם כי רק לימים יהיה אפשר לדעת האם התנהלותו הכללית של הרב גורן בפרשה הייתה מוצדקת...

ל' אדר א' תשל"ג. אבא אמר לי היום: 1. הוא לא חתם על שום מכתב. 2. הוא לא הסכים שיקליטוהו.³ 3. "אני אוחז מהרב גורן, הוא רב גדול ומתאים למשרת ראש הרבנים...⁴ [כ]מחזיק במשרה של ראש הרבנים, (ביחס להיתר) בינתיים זהו פסק...⁵ בדרך כלל בית דין אחד אינו יכול לבטל פסק של בית דין אחר, אבל הרב גורן יכול...⁶ "אבל עד כמה הוא צודק,⁷ זמן רב לא ידעו". ייקח זמן רב כדי לקבוע זאת, אולי אף שנים... בין אלה שדיברו עמו במשך שעות, בניסיון להיזז מעמדתו בעד הרב גורן, היו הרב [נפתלי צבי יהודה] ריף, הרב [משה] פיינשטיין והרב [יהודה] אלטוסקי...

באופן זה הבין את הדברים אמור"ר הרב יהודה הרצל הנקין שליט"א, שהכיר היטב את סך הנפשות הפועלות וקיבל באופן כללי את מהימנותו של המכתב הנידון לצד עדותו הנזכרת של האברך:

³ דהיינו, אם אכן נעשו הקלטות של דבריו הרי שאלו נעשו נגד רצונו.

⁴ הנקודות במקור; וכן להלן.

⁵ שתי הפסקאות המובאות בתוך מרכאות, נכתבו במקור ביידיש (ובגוף ראשון) ומשקפות את לשונו המקורית של הרב הענקין.

⁶ הכוונה, כפי הנראה, מתוקף תפקידו כראש הרבנים ונשיא בית הדין הגדול (כדלעיל).

⁷ במובן של: האם הוא צודק (בהתנהלותו בפרשה).

1. לגבי ההכרעות ההלכתיות של הר"ש גורן שליט"א בעניין האח והאחות, לא הביע [הרב הענקין] עמדה מאחר שלא קרא פסק הדין וגם כהו עיניו מלקראת בשנים ההם. וכשיטתו מתמיד לא להתערב בפסקי רבני ארץ ישראל כשלא נדרש לכך וכשאינן בהם ענין של קיום כלל ישראל.
2. **את ההאשמות על הרב גורן דחה בתוקף, כיון שהוא רב גדול אין לבטל דבריו וכל שכן להלעיז עליו.**
3. חילק בין הפסק הספציפי שאין לערער עליו כיון שהפוסק הוא רב גדול, לבין השאלה אם לקבוע הלכה קבועה לעתיד כפי השיקולים בפסק, שלזה צריך הסכמת שאר גדולי הדור. ועיין מעין זה במה שכתב באוצר הפוסקים כרך ד' בהערות [עמ' 354 בטור השני].
4. בימי הפרשה נעשו מאמצים רבים משני הצדדים לשכנע את הגאון הנ"ל להוסיף או לגרוע על הנ"ל - וסרב" (מתוך מכתב פרטי (כתב יד), מהמחצית השנייה של שנות ה'תש"ל, מובא אצל הרב איתם הנקין, אסיף א', שנתון איגוד ישיבות ההסדר)

13. "שר התורה והיראה פאר הדור" - יחסו של הרב צבי יהודה קוק ראש ישיבת 'מרכז-הרב'

לרב גורן:

'קורות רבנו' בעריכת הרב חיים שלמה הכהן אבינר⁸.

בחירות לרבנות הראשית לישראל - כסלו תשל"ג:

רבנו עמל הרבה לשמור על כבוד הרבנות הראשית לישראל, והתנגד לכך שיהיו בחירות עוד בחייהם של הרבנים הראשיים, הגר"י ניסים, והגר"א אונטרמן. התקיימו דיונים ארוכים על האופן שיעשו את הבחירות, שיישמרו בטהרה מבלי שיקולים שיערערו את מוסד הרבנות. בז' חשון תשל"ג נבחרו הגר"ש גורן, והראשון לציון, הגר"ע יוסף. רבנו אמר לאחר שנבחרו: "זכינו שהציבור בחר בשני רבנים ראשיים מצוינים, שניהם גדולי תורה ופאר דורנו. אמנם תחילה פרסמתי בזכות שני הרבנים הראשיים הוותיקים... אבל משמא מוקמא לן, שנבחרו רבנים צעירים יחסית, ובטוחני שתועלת רבה תצמח מהם לתורה, לישראל ולארץ ישראל". כשנבחר הגאון הרב שלמה גורן, לרב ראשי לארץ ישראל, הגיב רבנו בחריפות נוראה כלפי אלה שפגעו בכבודו. כאשר הרב הראשי הגאון הרב גורן הגיע לביתו של רבנו, רבנו קיבלו במעיל המיוחד לשבת.

רבנו הנהיג בישיבה אמירת הלל בברכה ביום העצמאות רק משנת תשל"ד, כי רצה לנהוג כפי תקנת הרבנות הראשית לישראל. אמנם, שנה לפני כן הגר"ש הרב גורן הורה באופן חד פעמי לומר באותה שנה הלל בברכה, אך רבנו אמר שזה לא פסק הרבנות, אלא תשובה פרטית שלו. באותה שנה, כאשר רבנו נשאל לגבי אמירת הלל, השיב: זה עניין לרבנים הראשיים. השנה הורה הרב הראשי לומר הלל עם ברכה וכך עשיתי.

בשנת תשל"ד אף פורסם מהרבנות הראשית לומר הלל בברכה גם בלילה. רבנו דיבר עם הגר"ש הרב גורן על כך בטלפון והורה לתלמידיו, בכתב ובעל פה, לנהוג כפסק של הגר"ש הרב גורן, וכך הנהיג גם בישיבה.

⁸ תודתנו לגר"ש אבינר שליט"א ששלח לנו את פרי עבודתו בעניין קשרי הצדיקים.

בתפילת ערבית של אותה שנה, לאחר תפילת העמידה, שאל החזן את רבנו כיצד לנהוג? רבנו השיב: "לחלוק על הרב הראשי זה יותר חמור מברכה לבטלה!" וכן כאשר רבנו שמע תלמידים שמתווכחים כיצד לנהוג עם הפסק של הגר"ש הרב גורן, אמר: "זה יותר חמור מברכה לבטלה!"⁹

פרשת 'האח והאחות':

כשנתיים הדהדה בחלל המדינה הפרשה אם יוכלו אח ואחות לבוא בקהל ד', או שהינם ממזרים כיון שאמם התחתנה בשנית בלי גט כהלכה מבעלה הראשון. הרב הראשי, הגאון הרב שלמה גורן כראש בית דין של תשעה רבנים ואבות בתי דין, ביררו את העניין לכל צדדיו והתירו אותם. מיד התארגן גל עכור של שטנה נגד הרב גורן מצד מתנגדיו. אחר זמן מה פרסם הרב גורן את נימוקי הפסק בספר מיוחד כפרסום רשמי מטעם המדינה, ומונה חמישה יסודות להיתר¹⁰.

א. הבעל הראשון היה גוי, ואין הוכחה בת תוקף שהוא אכן נתגייר.

ב. גם אם נתגייר, הייתה זו גירות לתועלת אישית ולנישואין.

ג. הוא מעולם לא קיבל עליו עול מצוות, וגירורו אף אם היה התקיים באונס.

⁹ וראה במאמרו של הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר יום העצמאות, בתוך הרה"ר תשעים שנה לייסודה, היכל שלמה. ובסידור 'בית מלוכה' של הרב אורי שרקי קונטרס "כי בא אורח".

¹⁰ סיכום דרכי ההיתר: מצאנו איפוא חמשה יסודות להיתר:

א. אין כל הוכחה בת תוקף, שהבעל הראשון נתגייר וכל שלושת הדרכים של ההלכה לקביעת גירורו של נוכרי - אינם קיימים בנדון שלפנינו. אין עדים, אין מסמכים, לא חזקת יהדות - שכן לא קיים המצוות כדן ולא טבל טבילת יהדות לשיטת הרמב"ם וסיעתו, ולא הפסיק מעולם להתנהג כנצרי - אין כאן "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", משום שהכירוהו כגוי לכן הקידושין, אם היו עם חוה לא תפסו ולא הייתה אשת איש בזמן שנישאה ללנגר, לכן הבנים ממנו - כשרים.

ב. גם אם התגייר הבעל הראשון של הגב' חוה לנגר, הרי הייתה זו גירות לתועלת אישית ולנישואין. ולאחר שהתברר, שמיד חזר לסורו, הטביל את בנו לנצרות, הלך באופן קבוע לכנסיה בלוקוב ובארץ ולא קיים מצוות התורה - פוקעת הגירות שלו לדעת הרמב"ם, ה"צפנת פענח", המרדכי, מהר"י קצבי ופוסקים אחרונים, כלשונו של גאון ישראל בעל ה"צפנת פענח" על הרמב"ם - הוא הגאון הרוגאצ'ובי הרב ר' יוסף ראזין מדווינסק זצ"ל. וזה לשונו בפרק יג מהלכות איסורי ביאה, הלכה יד: ומדברי רבנו (הרמב"ם) כאן משמע, דאם אחר כך עובד עבודה זרה - בטלה הגירות מעיקרא והוה כמו הוכיח סופן על תחילתן ועיין תוספות בבא קמא דף לח, עמוד ב ולכך אמרינן בבכורות דף ל עמוד ב דגבי גר הוה מומר לדבר אחד - מומר לכל התורה לכולי עלמא.

ג. אין עדות בת תוקף, שאכן נישאה חוה עם בעלה הראשון כדת משה וישראל ואין לה חזקת אשת איש בת תוקף הלכתי, לאחר שלפני כן התנצרה האישה והתחתנה שניהם בכנסיה, כפי שקבע כן הריב"ש בתשובותיו והגדיל לעשות בשו"ת "פני יהושע" שקבע, שלאחר נישואין אזרחיים אין על האישה חזקת אשת איש מכל וכל.

ד. הוכח, שהבעל הראשון של גב' לנגר, הסכים להחזיר את אשתו לחיק אביה ולימול בכפיה ובאונס תוך מאבקים קשים ואלימים, כשלקחו ממנו את אשתו שחטף אותה ובעל אותה בהיותה קטינה בת 15, ולאחר בזבז הון רב של אבי אשתו. לאור זאת ודאי, שהגירות (אם אכן התגייר), לא הייתה בת תוקף, כי לא קיבל עליו עול מצוות כלל וכל גירור היה באונס וגירות מאונס אינה גירות ודינו ככותים למאן דאמר גירי אריות הם.

ה. יסוד חמישי להיתר הוא על פי בעל העיטור באות קידושין ב' הקובע, שגיטו של מומר הוא מטעם "כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש" ולא מן התורה וזה תואם את שיטת הרמב"ם בפ"ג מהל' גירושין הל' טו שכתב, שמומר אינו כשר לכתוב את הגט ולדעת בעל העיטור גם קידושיו אינם קידושין כמבואר בטור אה"ע"ז סימן מד בבית יוסף שם. לכן תוקף הגט של מומר אינו מן התורה כי אם מטעם הפקעת הקידושין למפרע ע"י כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. מכיוון שנתגלה, ללא צל של ספק, שבורקובסקי חזר לסורו, הלך לכנסיה והטביל את בנו לנצרות וכו' - הרי הגט שנתן לאשתו חוה לנגר לא חל אלא בתוקף הפקעת הקידושין למפרע משום "דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש". יוצא, איפוא, שבניה חנוך ומרים כשרים משום שבטלו קידושיה למפרע.

החלטה: **אי-לזאת, בהסכמת תשעה אבות בתי הדין ודיינים ביניהם גדולי תורה ותיקים בהוראה היושבים עשרות בשנים על מדין**, לאור הנימוקים שנתנו בחתימת ידיהם המפורטים בתחילת ספר זה, החלטנו ביום י"ג בכסלו תשל"ג להתיר לאח ולאחות חנוך ומרים לנגר לבוא בקהל ה' ולהינשא לכל ישראל כדת משה וישראל. **הרב שלמה גורן, אב בית הדין** (הרב שלמה גורן, פסק הדין בעניין האח והאחות, הרבנות הראשית לישראל, תשל"ג).

ד. אין עדות בת תוקף שהאישה נשאה לבעלה הראשון כדת משה וישראל.
ה. לגט שהוא נתן היה תוקף של הפקעת הקידושין. לכן הבנים כשרים.

אז, פרסם רבנו:

'ערת השלום והברכה לראש רוממות מחמדי ומחמד כל עם ד' ונחלתו הגאון הצדיק שר התורה והיראה פאר הדור, אביר הפעלים לישראל ואורייתא וקודשא-בריך-הוא מרן רבי שלמה גורן שליט"א. ממעמקי לבבי ונפשי אביע את רחשי תודותי וברכותי על פרסומו היום בירורי הדברים המפורטים והגלויים של ההוראה-בקדושה כהלכתה - למעשה של ביטול הלעז על נפשות אחינו ואחותנו יברכם וישמרם צור ישראל, וסילוק מהומת-המגעת בדברי האמת מעל כל עם ד' ונחלתו. כל שעה ורגע ציפיתי וייחלתי בימים האלה לפירסומי הבירורים האלה.

החיתני! – תאלמנה שפתי שקר, ותיקצצנה ידי רשע של מחללי שהם בוזי ד' ותורתו, עמו וארצו – ותגדל ותפאר הדרת קידוש השם ותקף יראתו ואהבתו ודביקות תוקף מצוותיו ומעוז משגב דברו באמיתת חיי עולמו הנטועים בתוכנו.

הדושתו"י במלוא הידידות והיקר, באה"ר וחביבות הערצה ומתמיד לברכו. בצפיית הישועה השלימה לכל תקומת דבר ד' הנאמן והקיים על כל שלימות עמו ושלימות נחלתו.

יח בכסלו תשל"ג

אחד המחנכים טען נגד הרב הראשי הגאון הרב שלמה גורן שהתיר את "האח והאחות" כתוצאה מלחץ שהופעל עליו על ידי הממשלה. רבנו פרסם תשובתו: קיבלתי היום את מכתבו מכ"ג כסלו, ונרעשתי, נכאבתי, נפצעתי ונזדעזעתי לראות דברי השקר והנבלה אשר בו על "הלחץ והכפיה על הרבנות להסדר "האח והאחות" וההיתר שניתן להם לפי דעת העיתונות והגופיים הציבוריים ע"י לחץ וכפיה מצד גופים ציבוריים וממשלתיים בחולשת בריאותי כעת ובמאמצי טיפולי הרפואיים, שגורמים לי להימנע מכמה עבודות-קודש המוטלות עלי, הנני מחויב להביע את מחאתי הנמרצת, מתוך כל עצמות, גופי ונפשי, והכחשתי בכל תוקף כל דברי שקר ונבלה, חוצפה ורשעות וחילול-השם אלה.

כב' צריך לחזור בתשובה גדולה על זה, ולעקור מן השורש ריח דברים מתועבים ושקרים אלה כלפי חרדת-קודש של בירורי דברי אמת והוראות הלכה של תורה. כב' בתור בעל חינוך של ילדי ישראל צריך לקבוע לו שקידת שיעורים בדברי קודשו של החפץ חיים זצ"ל חפ"ח ושמירת הלשון. המצפה לישועה השלמה (קובץ ל'זכרו' – הרב שטיינר והרב קלונסקי, ה' בטבת תשל"ג).

שנה וחצי לאחר מכן, אחר שנשלחה מעטפה ממולכדת לבית הרב הראשי הרב גורן, בעזרת ד' לא התפוצצה, אז התפרסם מכתב זה של רבנו¹¹:

שלמא רבא וקדישא ונפישא למעכ"ג מר ידי"נ ולבבי ורוחי הגאון האדיר שר התורה והיראה הטהורה מעוזה וחסנה מוה"ר שלמה גורן שליט"א הרב הראשי לאה"ק ורעייתו הרבנית הדגולה מרת צפיה שתלא"ו. מה נרעשתי ונזדעזעתי היום מהידיעה הנוראה על דבר שליחת יד הפשע-הרשע, בקודש-ביתכם, בריך רחמנא דיהבכון לנא, ונוה צדיקים התברך, השתגב וישתגב בתוקף תפארתו והדר גאונו, תקצצנה הידיים הטמאות והמרושעות האלה, יסתלק חילול השם הנבזה מעל מהלכי סיבוכי מערכי ישראל קוב"ה ואורייתא, אשר אין מקיפין בו כדחז"ל הברורים וקיימים, ויתגלה במלואו ובהירותו

¹¹ יד בסיון תשל"ד. להלכות צבור כרוז מד'.

לאור קידוש-השם המופיע מתוך השראת שכינתו בתוכנו, בתוך כל סידורי פעלינו למען כל תמימות ארץ ותורת חיינו, יישורי עקובינו וטיהורי רכסינו, בהתחדשות כל אור ישועתנו בפנימיותו ומסיבתו, והקרנתו במלוא תפארתו וחיוניות נצחו על כל אפסי ארץ.

הודעה לרבים¹²

בהזדעזעי לראות את חילול-השם של "גילוי דעת" (או גילוי חוסר-דעת) שנתפרסם בעיתון האגודאי "המודיע", שהובא לי זה עתה, הנני בזה להודיע את צערי ברבים. כל הדברים האלה, וכל אלה שחתמו עליהם, לא השיגו כלל את מטרתם המכוונת לפגוע (כמו שליחם חברים הבזוי, המנודה כדין וכהלכה) בכבודו של גאון ישראל והדרו מורנו ורבנו מרן ר' שלמה גורן שליט"א, הרב הראשי לישראל, כבוד גאונותו וקדושת תורתו בכל תוקפם וחסנם. האנשים האלה, לצערנו, רק את עצמם ואת תורתנו הקדושה הם ביזו. עוד מעט מתקרב ומגיע אלינו היום הקדוש והטהור האחד בשנה וזה אין להם. הגאון ר' יוסף אלי' הנקין זצ"ל הכריז בשעתו כי אין לערער אחרי הוראותיו של מרן הגר"ש גורן שליט"א. וכוחו של הגאון הגר"א הנקין זצ"ל בוודאי שקול ומכריע כנגד כל אלה שחתמו על כתב-הפולסתר המגונה הזה, וכל דבריהם המגונים האלה הלא הינה בטלים ומבוטלים כנגד הכרעת גאון זה. ידועים דברי-קדשם של חז"ל, בסוף מסכת יומא, על תלמידי-חכמים מחללי-השם, ודברי-קדשו של רבנו הגר"א זצוק"ל, ב"אבן שלמה", כי בעלי מחלוקות הם הגרועים מכל מיני ערב-רב. ושומר עמו ישראל יצילנו מהם, ויחיש נא לגלות ולהופיע אור ישועותיו ורוממות קרן תורתו וכל קידוש שמו הגדול בתקומת עמו ונחלתו.

שוב, שנה לאחר מכן, חבר כנסת של אגודת ישראל אמר בכנסת דברי נבול פה ובלע על הרב הראשי הגאון הרב שלמה גורן והשווה אותו לשליט אוגנדה (דאז). מועצת הרבנות הראשית הכריזה עליו נידוי וקבעה כי דינו מפורש ברמב"ם (הלכות תלמוד תורה, י', יא') והוסיפה שדינו של המנודה מבואר בשולחן ערוך (יו"ד, שלד ב')

חיוב מחאה וגילוי-דעת¹³

קדושים דברי חז"ל, במסכת בבא מציעא דף פד, על חומר הענין של השומע זילותא דצורבא-מרבנן ושתק ואינו מוחה כראוי. לפיכך הלא כל מי שיש בו ניצוץ וזכר של יראת-שמים חייב להזדעזע ולקרוע לבבו למשמע דבר השפל והרשע של אותו הרשע חרפת הכנסת כלפי מורנו ורבנו הגאון האדיר שר התורה והיראה פאר הדור והדרתו כש"ת מרן ר' שלמה גורן שליט"א הרב הראשי לישראל. וע"פ דברי-קדשם של חז"ל במסכת תענית דף ז: "כל שיש לו עזות פנים מותר לקרוא לו רשע", ובפירוש רש"י (או תלמידי רש"י) שם: "אמור לו רשע, ובשביל דבר זה בלבד מותר לקרוא לו רשע". ומתוך שהוא חייב נידוי, נאמרו עליו דברי חז"ל במסכת שבועות דף לו: "ארור בו, נידוי בו וכו'", ומתוך כך אין לצרפו לכל דבר שבקדושה.

ושומר עמו ישראל יגן עלינו ויצילנו מכל מכשול ומכל תקלה, ומכל עקמומיות כדברי קדשו של רבן-של-ישראל הגאון הנצי"ב זצ"ל בפתחתו לספר בראשית, ויקויים בנו דברו ביד נביאו בחזון ישעיהו להיות העקוב למישור בהיגלות כבוד ד' ותפארתו על כל תקומת עמו ונחלתו.

¹² כח' באב תשל"ה, להלכות צבור כרוז עב'.

¹³ כב' אב תשל"ה, להלכות צבור כרוז ע'.

מלחמתם של רבנים גדולים ברב הראשי לישראל הרב שלמה גורן, גרמה לרבנו כאב אישי. פעם כששכב בבית חולים אמר שגדולים ייסוריו ממחלוקת זו מייסורי גופו. את דרשתו בישיבה לפני ראש השנה פתח בשאגה בפסוק: 'ואיש את רעהו אל תחשבו בלבבכם'.

רבנו פעל בכל תוקף נגד המשמיצים את כבוד הרבנות ובפרט שפוגעים בכבוד התורה של הגר"ש גורן. הסביר שיש לגר"ש גורן הוכחות פשוטות וכל המחרפים והמגדפים נגדו הם טוענים באופן סתמי: 'אין אנו מקבלים את פסק הדין!' רבנו אמר: "וכי כך מבררים הלכה? אני חוזר ואומר, לא בסתרי תורה קא עסקינן... אלא בהלכה גלויה למעשה... הרב הראשי הוכיח, שבמקרה זה לא הייתה גירות, ואילו המתנגדים אינם משיבים תשובה שיש בה משקל וטעם. הודעות כלליות, ללא הוכחות, אי-אפשר לקבל אותן. ידוע, ש"מועצת גדולי התורה" של אגודת-ישראל מתנגדת לרבנות הראשית. זו שיטתה והיא הקובעת. אחר הראש הולך הגוף. מקור התורה של המזרחי עיצב אותו בדמותו, והיפוכו ב"אגודה". כאן, אחדות-ישראל כיסוד היסודות, ושם, קרע בין יהודים ליהודים.."

רבנו ידע שהמאבקים שעושים נגד הגר"ש גורן הם בעניין היחס הכללי לרבנות הראשית. וישנם שגם בתחום היחסים האישיים בין תלמיד חכם למשנהו, קנאה וצרות עין. כאשר ארבעה תלמידי חכמים גדולים פרסמו גילוי דעת הפוסל את הרב הראשי לישראל ואת פסקיו, זעת רבנו נוראות על כך, ואמר: 'השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים', ואין להם יום הכיפורים עד שיבקשו ממנו מחילה. כעבור זמן הזדמן לחתונה עם אחד מתלמידי החכמים האלה ונקרא לברך אחת משבע הברכות. הוא לא מש ממקומו, והסביר שלא יברך כיוון שעומד שם אותו תלמיד חכם עד שיפרסם בקשת מחילה על הפגיעה בכבוד הרב הראשי לישראל וכבוד הרבנות הראשית לישראל. אותו תלמיד חכם הסתלק משם ורק אז בירך רבנו. שנים לאחר מכן נתדפק אותו גדול על דלתו של רבנו לבקש ממנו שיתפלל על בנו (עיטורי ירושלים – גיליון 8).

שאלה: שמעתי שהרב מעריך את הרב גורן. מדוע? הרי כל גדולי הדור יצאו נגדו?
תשובה: ביחס אל הרב גורן שליט"א, אין שום ידיעה ש"כל גדולי הדור יצאו נגדו". ידיעה שנייה בהיפך, כי גדולי הדור הגאונים בהוראות ופוסקי הלכות פרסמו כי אין להרהר אחרי הוראותיו (אגרת רבנו).

שאלה: ידוע שהרב תומך ברבנות הראשית לישראל ובמיוחד ברב גורן שליט"א. אולם הגוף הבוחר מורכב מרבנים והחלק השני חילוניים, ורוב הרבנים ככולם מתנגדים להיותו של הרב גורן שליט"א רב ראשי, וא"כ יוצא שרק הגוף החילוני מעוניין ברב גורן כרב ראשי?
תשובה: הגאון פוסק הלכות ר' יוסף אליהו הנקין זצ"ל פרסם באחרית ימיו כי חלילה אין להרהר אחר הוראותיו של הגאון ר' שלמה גורן שליט"א (אגרת רבנו).

שאלה: כיצד אפשר להסביר היום את התופעה המזעזעת של חילול השם שיוצא מתוך הרבנות הראשית לישראל ואשר גדל מפעם לפעם?
תשובה: הגאון ר' שלמה גורן שליט"א נבחר על ידי רבני ארץ ישראל האמיתיים המשמשים בקודש ברבנות ערי הארץ ומושבותיה. שהרוב מתנגדים לו, זה שקר ידוע של בעלי מחלוקת אגודאיים, ועל

בעלי מחלוקת הודיענו הגר"א זצ"ל שהם היותר גרועים שבערב רב שבעקבתא דמשיחא. החילול השם – של בעלי מחלוקת, והקידוש השם – של כבוד הרבנות הראשית (אגרת רבנו).

בכ"ח באייר התשל"ח, יום ירושלים, הגיע הרב גורן לישיבה. כאשר הוא קם לדבר, רבנו קם לכבודו, והמשיך לעמוד במשך כל זמן שהרב הראשי דיבר (עובדה זו חזרה על עצמה כמה פעמים. יש לציין שרבנו היה אז בן שמונים ושבע) וכאשר רבנו נאם, עמד הגר"ש גורן כל זמן שדיבר.

הרב צבי יהודה נוקבל בקימה את הרב הראשי שלמה גורן. שביקרו במיטת חוליו בבניה"ח. מימין: הרב שאר-ישוב כהן

מקור: 'הצופה', תשמ"ב.

"התורה עומדת"

הרב צבי יהודה שומד בשעה שהרב הראשי לישראל הגאון הרב גורן מדבר, כבית הרב

מקור: 'בדרך התורה הגואלת' – הרב חיים אביהוא שוורץ

מקור: 'יוסף לקח' - הרב יוסף בדיחי

הוספת המלקט (ש.ה) על המובא ב - 'קורות רבנו' בעניין פרשת 'האח והאחות':

עמדת חברי מועצת הרבנות הראשית לישראל ורבנים מכהנים בישראל בעניין ה'אח והאחות':
בעת המחלוקת הקשה בפרשת 'האח והאחות' מועצת הרבנות הראשית לישראל תמכה ברב גורן וקבעה ש"הוא הסמכות התורנית ההלכתית העליונה אשר מפיו תצא תורה והוראה לכל בית ישראל" (הודעה לעיתונות כ"א כסלו תשל"ג, ארכיון הרב גורן, פרוטוקולים של מועצת הרבנות הראשית. בעין הסערה, ד"ר שפרה משלוב, עמ' 58)

המועצה כללה את הרבנים הגאונים: הרב שלמה יוסף זיון, הרב כתריאל פישל טכורש, הרב מנחם יהודה הלוי אושפיזאי, הרב אליהו כץ, הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, הרב יוסף קאפח¹⁴, הרב בנימין אביעד (רבה של מועצה אזורית שפיר), הרב חיים דוד הלוי, הרב רפאל כדיר צבן (רבה של נתיבות), והרב יוסף שרביט (רב העיר אשקלון).

רבנים נוספים שתמכו בכיוון הפתרון שהוביל הרב גורן באותה העת בעניין 'האח והאחות':
הראשל"צ (תשט"ו-תשל"ג) הרב יצחק נסים תמך עקרונית בכיוון הפסיקה של הרב גורן בתיק הזה וזאת, לאור הראיות החדשות שאסף הרב גורן (ראיון בעיתון 'הצופה' משנת תשל"א, נדפס בספר

¹⁴ הרב גורן מזכיר את הרב קאפח בכבוד רב בתשובתו בעניין כשרות העוף 'שלו' לאכילה (שו"ת תרומת הגורן ח"ב סי' י').

לדור ולדורות ח"ב, ירושלים תשע"ז) הוא אף אמר לשניים מן הדיינים שלא התייחסו עניינית לראיות החדשות: הלוואי שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם!" (מובא בספר 'מן ההר אל העם' עמ' 266, מאיר בניהו ושאל מייזליש (עורכים)) כן סבר הרב נסים, שבתיק זה של 'האח והאחות' צריך להוסיב "דייני לא תגורו" ('הצופה', שם) כהגדרתו. גם הרה"ר (לשעבר) הרב איסר יהודה אונטרמן, תמך בזמנו בדרישה לדיון מחודש בפרשה על סמך העדויות החדשות שגבה הרב גורן (שבט יהודה, עמ' קכו) אולם, לאחר מכן חזר בו מדרישה זו.

ראוי לציין שעל פסק הדין "האח והאחות" חתמו בסופו של ארבעה עשר דיינים ואבות בתי דין מכהנים (ולא רק תשעה כבהתחלה), אם כי עד היום לא פורסמו שמותם באופן מלא (כותב שורות אלו יודע את שמו של אדם הקרוב ביותר לרב גורן, היודע את שמותם של הדיינים הנ"ל אולם היות והוא הבטיח לרב גורן שלא לגלותם על כן, הוא נוצר את שמם. לדבריו, מדובר בדיינים חרדים גדולים ומפורסמים שאם שמם היה נודע, איש לא היה מפקפק בהיתר).

רבנים או דיינים שתמכו בפסקו של הרב גורן ונתפרסם הדבר הינם: הרב אליעזר שפירא - דיין בביה"ד הרבני בירושלים ("מכתב גלוי", מוסף 'הצופה' עש"ק משפטים תשל"ג), הרב שלום מזרחי דיין בביה"ד הרבני בת"א ולימים, חבר בביה"ד הגדול (אמר זאת מפורשות במעמד הכתרתו לחבר ביה"ד הגדול וראה ב'אור המזרח' כרך כ"ג חוברת ב' [טבת תשל"ג] עמ' 145), הרב שלמה ילוז שאף הדפיס את פסק ההיתר בספרו (שו"ת 'אשר לשלמה', בני ברק, תשמ"ה, חאה"ע ס' ד'), הרב מנחם יהודה הלוי אושפיזאי – רבה של רמת גן ומזקני תלמידי הראי"ה קוק, הרב כתריאל פישל טכורש – חבר מועצת הרה"ר לישראל ויו"ר 'חבר הרבנים'¹⁵, הרב אברהם אלמליח - רבה של דימונה (מפי בנו), הרב מרדכי פירון – הרב הראשי לצה"ל, הרב שמואל תנחום רובינשטיין (המכנה את הרב גורן - 'מרן הרב הראשי', קובץ תושבע"פ יז' (תשל"ד)) הרב אליעזר ברנשטיין (ראש הסתדרות הרבנים של אמריקה), רבה הראשי של צרפת, הרב יעקב קפלן, רבה של שטרסבורג, הרב ישראל ורשבסקי והרב הראשי של איחוד הקהילות היהודיות של חבר העמים הבריטי, הרב עמנואל יעקובוביץ ('הצופה', יום חמישי, ב' טבת ה'תשל"ג עמ' 1).

כמו כן נציין כאן את עדותו של הרב אריה שלום, נהגו ותלמידו המסור של הרב גורן, המספר כי אחד מאותם הרבנים שיצאו בפרהסיה כנגד הרב גורן (בלחץ העסקנים ומחרחרי הריב), שלח לו לאחר כמה חודשים מכתב קצר ובו כתב: "ה' עמך גיבור החיל". הרב גורן סירב לבקשת תלמידו הרב אריה שלום, לפרסם את דבר קבלת המכתב (בעוז רוחו, חוברת מאמרים לכבודו ולזכרו של הרב שלמה גורן זצ"ל, בהוצאת המכינה הקדם צבאית, קריית-מלאכי, עמ' 57-58, אייר תשע"ו).

הרב יצחק אריאלי (מחבר ספר 'עיניים למשפט') סבר שההתנגדות לפסק הרב גורן היא פוליטית ולא הלכתית וסירב להשתתף בעצרת שערכה כנגד הרב גורן (מפי עד שמיעה) וכך גם סבר כאמור, הגר"א הענקין, שאין להרהר אחר הוראותיו של הרב גורן.

¹⁵ תוספת מאת חברי, הרה"ג הרב איתם הנקין הי"ד: האיר את עיני פרופ' מלך שפירא בדבר קיומה של החוברת 'הרבנות הראשית – רבנות לעם כולו', ירושלים תשל"ג. חוברת זו, שיצאה בעיצומו של הפולמוס בהוצאת מחלקת ההסברה של המפד"ל-הפועל המזרחי, מרכזת דברים שונים בנושא מאת הרצי"ה קוק, ר' זרח ורהפטיג והרב כתריאל פישל טכורש, המבטא תמיכה נמרצת ברב גורן. מאמרו, הנמצא בעמודים 17-21 של החוברת.

במהלך השנים יצא מעין 'קלא דלא פסק' (כהגדרת הרה"ג איתם הנקין הי"ד), לגבי הצטרפותו של הגאון בעל "משנת יעקב", הרב יעקב ניסן רוזנטל להיתר 'האח והאחות', אולם, שמועות אלו הוכחשו על ידו וטרם התבררו די הצורך (את הידוע לנו סביב עמדת מו"ר הגר"א שפירא בעניין זה הבאנו לקמן).

אל מול ההתנגדויות החריפות נגדו (בעניין הפקעת הגירות שבנימוק השני למתן ההיתר לאח ולאחות, שהי עיקר טיעונו של הרב גורן היה שמעולם לא נערכה גירות – ש.ה) הגיב הרב גורן בטענה שהוא ביסס את פסקו על בסיס פסק דומה שנתן רבה של העדה החרדית, הרב יעקב יצחק וייס, ובו הפקיע גם הוא גיור בשל אי שמירת מצוות במקרה של עגינות (שו"ת מנחת יצחק, ח"א, סימן קכב, ירושלים תשל"ח) הוא ציין שכאשר שלח לו את חוות דעתו בנושא, כשנה לפני מתן ההכרעה על ידי בית דינו המיוחד, סמך עליו הרב וייס את ידיו (מובא אצל ד"ר שפרה מישלוב, בעין הסערה).

בנו, רמי גורן, מספר שהוא שימש שליח אישי של אביו להביא את פסק הדין אל אחד מגדולי ירושלים (וכוונתו ברורה שמדובר ב'מנחת יצחק' – ש.ה) ולאחר שעניין בנימוקי ההיתר אמר לו: 'תגידי לאבא שאלו דברי אלוקים חיים' (ריאיון בערוץ 7, ההקלטה בידי המלקט).

על היבט נוסף בשיקולי הרב גורן הצביע הרב ד"ר אביעד הולנדר: בעיניו של הרב גורן החשש מפני לחץ פוליטי שעלול היה להביא לידי הפקעת מוסד הנישואין מידי הרבנות מצדיק מהלכים הלכתיים חריגים. בראיונות רבים מאותם ימים (של פרשת האח והאחות – ש.ה) הרב גורן שב וטען שיש להיזהר ממצב שבו החמרה הלכתית תביא לידי חקיקה חילונית שתרחיק את העם היושב בציון ממסורת ההלכה. דומה כי בעיניו ההקלה במקרה האח והאחות נועדה לא רק להקל עליהם, אלא לפתור משבר ביחסי ההלכה והמדינה¹⁶ (מוסף 'שבת', 'מקור ראשון', א' אב תשע"ב).

בראיון עמו שנערך בשנת תשמ"ה אמר הרב גורן: **לאחר מעשה, היום אין דבר שאני שקט ושלום עם עצמי כמו עם הפרשה של האח והאחות.** וכשנשאל האם הוא מצטער היום על הפסק? השיב: לא הייתי מוותר. לא, לא, לא, אפילו הרבנית ביקשה ממני לעזוב את זה, כולם ביקשו ממני, הם חזו שהולכת להיות כאן אש. הרבנים אמרה לי יום-יום ולילה-לילה: אל תצא לבד. אל תעשה את זה. אבל אני תקעתי את עצמי לנושא הזה, מפני שחשבתי שעושים להם עוול גדול, מפני שכל הגיור של אביהם היה פיקציה גדולה¹⁷. עדים שהופיעו בפני אמרו לי, שבעיר שלו בפולניה לא היה גיור, גם בארץ הוא לא שמר שבת וחג... גם היום אני לא מתחרט על פסק הדין ואין לי שום נקיפות מצפון על פסק הדין. יכול להיות שאם הייתי יותר פוליטיקאי, הייתי עושה את זה בצורה אחרת ומנוע את העימות הנורא והיום. כן, עשיתי את זה רע. קודם הייתי צריך להוציא לאור את הספר בו אני כותב את פסק הדין ורק אח"כ להוציא את פסק הדין המתיר אותם ממזרות... האגודאים היו תמיד נגדי, מפני שאני ציוני וקוקניק, זאת אומרת מאנשי הרב קוק ('לאשה' גיליון מס' 1955, ה תשרי תשמ"ה). ע"כ הוספת המלקט ש.ה בעניין זה.

¹⁶ על שיקולים מסוג זה אצל המרא דאתרא ראה במה שהבאנו להלן בדברי הגרש"ז אויערבאך.

¹⁷ עיין במסמכים שהוצגו בפתח הספר: "פסק הדין בעניין האח והאחות, הרבנות הראשית לישראל, תשל"ג, ובספר "משנת המדינה" במאמר: חוקי הגיור בימי קדם ובימינו".

יחסו של הרב גורן לרב צבי יהודה קוק:

כאשר פורסמה כנגד הרצ"ה כתבה ביקורתית בעיתונות הכללית, פרסם הרב גורן תגובה נגד 'דברי בלע ועלבון נגד הכהן הגדול, עין ישראל, גאון התורה והמחשבה, מרן הרב צבי-יהודה הכהן קוק שליט"א, ראש ישיבת מרכז הרב, שכל חייו קודש להפצת התורה ולגאולת העם וארץ ישראל' (מובא אצל ד"ר שפרה מישלוב, הקשרים המשותפים של הרב גורן והרב צבי יהודה קוק, כד חשון תשע"ד).

כשנפטר הרצ"ה קוק הספידו הרב גורן:

'אזיל גברא דמסתפינא מיניה', והכתירו 'גאון המחשבה, החזון והמעשה'. בדברי הספדו עליו הבליט שתי נקודות עיקריות במנהיגותו: א) הצלחתו להפוך את ישיבת מרכז הרב לתנועה עולמית של אלפים ורבבות בשל היחס האבהי שלו לכל אדם ובזכות האמונה שירש מאביו בתחייה הרוחנית לאומית ההולכת ומתגשמת בארץ; ב) עמידתו העיקשת על שלמות הארץ, תולדות ביטחוננו בהתגשמות ההבטחה האלוקית בדורנו שיצרה תנועה של לומדי תורה ולוחמים המחרפים את נפשם למען ארץ ישראל (מישלוב, שם).

דברי הספד נוספים שנאמרו ע"י הרב גורן עם פטירת הרצ"ה קוק:

אצל מי נבוא להתייעץ, אצל מי נבוא לשאול שאלות של ציבור, שאלות של מדינה, מי יפתור לנו את בעיותינו, מי יענה לנו על שאלותינו, מי ירפא לבבות נשברים. על זה דוה לבנו, על נשמה עילאית זו שחיה בתוכנו יותר מיובל שנים. כל בני הישיבה. וכל מי שינק מרוחו חייבים לקרוע מפני שדינו כאביהם של ישראל.

נשמתו יצאה בטהרה ביום הפורים של פרזות. חכמינו אנשי כנסת הגדולה תקנו פורים של פרזות כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל. מי שמר על כבודה של ארץ ישראל כרבינו זצ"ל?! הרי כל חייו היו קודש לכבוד ארץ ישראל, והוא אשר חלק את הכבוד הגדול לארץ ישראל. הוא הגשים את החזון של מרן הרב זצ"ל. הרב חזה והוא הגשים, הרב לימד והוא ביצע. הוא הקים עולה של תורה (חוברת לתשובת השנה, עמ' 6, אולפנת צבי"ה, תשמ"ג וראה עוד בחוברת: רבנו זצ"ל, קובץ הספדים על מורנו ורבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, ראש ישיבת מרכז הרב" בהוצאת המרכז לתרבות ישראלית, תשמ"ב)

"חברים מקשיבים" –

הרב גורן משוחח עם הרב אונטרמן, לצדם, מאזין הרב יוסף שלום אלישיב
ד' ניסן תשכ"ד - בחירות לרבנות הראשית בהיכל שלמה ירושלים

צילום: פריץ כהן, לע"מ

"אז נדברו" –

הרב שלמה גורן בחברת הרב יצחק הוטנר והרב בצלאל ז'לטי בעת ביקורו של הרב הוטנר בארץ

מקור: מן העיתונות (תודתי לחברי הרה"ג הרב איתם הנקין הי"ד על ששלח לי תמונה זו)

14. הרב יהודה זרחיה סג"ל – רב שכונת קריית-שלום, ת"א:

במענה הלכתי לשאלת חייל דתי כתב הגאון המקובל הרב יהודה זרחיה סג"ל את הדברים הבאים:

...אני חוזר לזרזך להתייעץ עם הרבנות הצבאית היטיב, ולא ללחוץ עליהם בשום דבר, כיון שיש
לכבד את המרא דאתרא כידוע, ובפרט שיש כאן מסורת צבאית מכובדת ע"י רבנים גאוניים כמו
הגר"ש גורן ואחריו הרב ר' גד נבון שליט"א וגם בתוך הרבנות רבו ת"ח גדולי תורה (מתוך מכתב

"תשובות בעניני שבת בצבא" שהשיב הרב סג"ל לרב אהוד ברזילי ז"ל בעת שירותו הצבאי, המכתב פורסם על ידי הרב אבישי אלבוים, בקובץ "המעין", תשרי תשע"ג)

15. "אחד מגדולי הפוסקים" - הרב חיים סינוואני, מגדולי המקובלים וצדיקי הדור:

סיפר משמשו ונכדו של הגה"ק מורי חיים סינוואני, רבי גדעון סינוואני מיהוד: **בעיני סבא, הרב שלמה גורן זצ"ל היה רב ענק, ואף בפסק המפורסם השנוי במחלוקת "פסק הממזרים", תמך בכל דבריו, וראה בו את אחד מגדולי הפוסקים. את ספריו הניח בכבוד גדול ובהבלטה בספרייתו. (אתחלתא היא, ח"ב, עמ' רמג', הרב יצחק דדון, ירושלים תשס"ח).**

בספר "דרך צדיקים", אודות הרב סינוואני ותלמידו, הרב מרדכי שרעבי מצאנו סיפור (המובא שם בעילום שם) התואם להפליא עדות זו של רבי גדעון. הבאנו אותו כאן, ויודע תעלומות יפענח צפונות.

וכך מסופר שם: "פעם ישבו מספר בחורים בצל קורתו של רבנו, והחלו משיחים אודות פסק הלכה שנתפרסם ברבים בשם אחד מגדולי הדור. הרב הפוסק, היקל לכאורה בדין ובדבריו חלק על דעתם של פוסקים אחרים. השיחה גלשה הלאה והמשתתפים הביעו דעתם בשלילה, ורננו על אותו גדול ששיטתו וגישתו בפסיקת הלכות היא למצוא כל מיני היתרים וקולות בכל תחומי החיים.

משנשמעו דברי ביקורת נלוזים אלו באזניו של רבנו, שעסוק היה באותה שעה בלימוד, מיד אזר כגבר חלציו, וכדרכו בקודש לסנגר עבור כל בר ישראל וכ"ש בכבודה של תורה, נחלץ חושים להגן ולדבר בזכותו של החכם. במשך חצי שעה דיבר ברציפות אך ורק בזכותו של הפוסק, כשהוא מונה אחת לאחת את שבחיו ומעלותיו. רבנו שעבר על ספריו של אותו גדול והיה בקי בהם אמר אז לסובבים אותו - "דעו לכם, רבותי! פוסק פלוני זה, ידיו רב לו בכל מכמני התורה וצפונותיה, וכל בר דעת שיפתח את ספריו המאירים ויעיין היטב בפסקי הלכותיו ומקורותיהם, יוכח לראות את ידו החזקה ובקיאותו העצומה בכל ספריהם של הראשונים והאחרונים. ואם הוא פסק כך לא מליביה פסק זאת אלא שיש לו על מי לסמוך, ואתם מה לכם כי תלינו עליו ותתרעמו על פסקיו, מוטב שיקל כפי שההלכה מחייבת מאשר יחמיר סתם בעלמא. צאו וראו כמה רבים הם תלמידיו, התבוננו כמה אנשים קרב לדרך התורה והמצוות, בכך שהראה להם את ההלכה כפי שהיא מבלי חומרות יתירות..." (ח"א, עמ' 208).

16. 'ידידי הגאון המובהק' - הרב שלמה זלמן אויערבאך:

בירושלים של שנות ה'תרצ"ז, ידעו לספר על שני עילויים גדולים שעתידיים להיות מגדולי הגדולים. כך למשל כתב הרב מנחם מנדל פרוש¹⁸, תלמידם של הראי"ה קוק ושל הרב חרל"פ בעת סקירה ספרותית על פעילותו של 'מוסד הרב קוק':

עוד ספר נפלא יצא בסיוע המוסד הנ"ל אשר הפתיע את העולם התלמודי והרים את כבוד ארץ ישראל, הוא ספר "מעדניארץ" מאת הגאון הירושלמי הצעיר רבי שלמה זלמן אויערבאך. עיקר נושא הספר הוא ביסודות דיני שביעית שכבר דשו בה הרבה מגאוני עולם. המחבר העלה חקירות חדשות

¹⁸ הרב מנחם מנדל פרוש שו"ב (י"א בסיוון תרל"ח - ט"ז בחשוון תשי"ג) היה מרבני שכונת שערי חסד, שוחט ובודק ראשי של ירושלים וממייסדי מערכת הכשרות בירושלים ומשגיח של בית היתומים דיסקין. היה ממקורבי הראי"ה קוק וסייע בהקמת ישיבת 'מרכז הרב' בירושלים. עדות נוספת מאותם הימים בשבחיו של העילוי הצעיר בעל 'נזר הקודש' מאת עורך 'הפרדס' הרב שמואל אהרן פרדס ראה 'בפרדס', שנה ט' חוברת ז, עמ' 21.

ועמוקות בשכל בהיר ובסברה ישרה על יסוד בקיאות נפלאה בכמה סוגיות שונות שבש"ס וגם בסגנון יפה והסברה נעימה קלה ושוטפת.

עור גאון צעיר בכישרונות עילויים ונפלאים הגאון רבי שלמה גורונצ'יק נתגלה ע"י חיבוריו "נזר הקודש" על הלכות פסוה"מ להרמב"ם ותלמוד על מקוואות עם פירוש וביאור רחב שנדפסו בסיוע מוסד הרב קוק. **שני הגאונים הצעירים זכו בפרס של עיריית תל-אביב, ע"ש הרב קוק**, ודבר זה כשהוא לעצמו שעיריית ת"א קבעה פרסים לספרות התורה יש להציג לזכותו של רבנו ז"ל (הרב קוק – ש.ה) שאור נשמתו בגן-עדן הולך וזורח להאיר את דרכנו לתחיה ולגאולה (בתוך החומות, עמ' לד)

שני הגאונים הצעירים היו ממקורביו של הראי"ה קוק ושניהם זכו לקבל ממנו הסכמה לספרם הראשון שיצא בסמוך לפטירת הראי"ה קוק. הגרש"ז היה בן עשרים וחמש בפטירת הראי"ה קוק והיה ממעריציו הגדולים¹⁹. אביו, הרב חיים יהודה לייב אוירבעך היה לוקח אותו לשמוע את דברי הראי"ה קוק בסעודה השלישית. בין ההסכמות לספרו הראשון של הגרש"ז, "מאורי אש" בעניין חשמל בשבת שיצא לאור בשנת ה'תרצ"ה, נמצאות הסכמתו של הראי"ה קוק (וגם של הרב אבא יעקב הכהן בורוכוב, שהיה מן הרבנים הראשונים שהצטרפו ל"מזרחי").

לאחר פטירת הראי"ה קוק, **השתתפו שני הגאונים הצעירים במפגשי יום השישי בביתו של מרן הרה"ר הרב הרצוג.**

עדות על השתתפותו של הגרש"ז מוסר לנו תלמידו, הרה"ר לישראל (לשעבר) ורבה של ת"א הרב ישראל מאיר לאו: "חוויה בלתי נשכחת היה השיעור השבועי בתלמוד הירושלמי, שהתקיים בביתו של הרב הרצוג מידי יום שישי, בשעות הבוקר. זכיתי לראות שם את גדולי התורה שבדור, כי היה זה שיעור ליחיד סגולה ממש. די אם אציין כמה מהשמות הבולטים, בהם הרב איסר זלמן מלצר והרב מיכל טיקוצ'נסקי הרב יחזקאל אברמסקי, חותנו של הרב הרצוג הרב שמואל יוסף הילמן, שלושת הצעירים שהתמידו בשיעור הזה היו הרב בצלאל ז'ולטי מו"ר ר' ש.ז. אויערבך ויבדל"א הרב יוסף שלום אלישיב" ('אל תשלח ידך אל הנער' עמ' 170)

על השתתפותו של הרב גורן במפגשים אלו העיד גיסו הרב שאר ישוב כהן (מובא אצל ד"ר שפרה מישלוב, 'בעין הסערה', עמ' 66)

(גדולי תורה נוספים שהשתתפו במפגשים אלו היו זקני ירושלים, הרב מחרקוב, הרב אברהם ישראל משה סלומון ורבה של מוסקבה הרב יעקב קלמס, גם הרב אברהם שפירא שעוד היה צעיר לימים ומבאי ביתו הקבועים של הרב הרצוג) לאור האמור, מובן מאוד שכאשר הגרש"ז אויערבאך פונה לגר"ש גורן בעניין ציבורי הוא כותב לו בהערכה רבה ומזכיר את עובדת היותם ידידים.

מכתב הגרש"ז אויערבאך לגר"ש גורן, בעניין עריכת 'תיקון גדול' בקבר-רחל המשוחרר:

ב"ה, יום מוצש"ק פר' נחמו תשכ"ט. **יצק ד' שלו' וברכה למע"כ ידידי הגאון המובהק וכו' הרב שלמה גורן שליט"א רב ראשי לצה"ל ולעה"ק יפו-תל אביב.** אחרי מבוא הברכה בכבוד ויקר **כיאות לרום ערכו, אבקש את הדר"ג כי תערב עליו עתירתי עבור הכלל.**

¹⁹ על כך בחוברת "אור שלמה" מאת הרב עמיחי כנרתי, ר"מ בישיבת איתמר. רק נציין כאן כי במאסף 'סיני', כרך מ"ז (אלול תש"כ) שהוקדש לזכרו של הרב קוק במלאות עשרים וחמש שנה להסתלקותו, כתב הגרש"ז מאמר ובפתחו כתב: 'לזכר נשמת רבנו הגדול מרא דארעא קדישא, מרן הגאון מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל, למלאת כ"ה שנה לפטירתו'.

צבור גדול וחשוב של ת"ח ויראי ד' אשר חפצים ומשתוקקים מאד להשתטח על קבר רחל אמנו לשפוך שיח לבם ולהרבות שם בתפלה ותחנונים מצטערים מאד על זה שהרבה פעמים נמנע מהם דבר זה בגלל הערבובייה הגדולה של תערובת אנשים ונשים יחדיו, ובפרט כהיום אשר לדאבוננו גם יש נשים רבות שאינן לבושות כראוי. ובמר נפשם באו אלי אנשים גדולים מאד בתורה ויראה לטכס עצה וגם התחנונו ובקשו ממני להשתדל למצוא תיקון לדבר זה. והיות שמקום קדוש זה עומד ב"ה תחת פקוחה היעיל והמשובח של הרבנות הצבאית אשר שומרים באמת את משמרת הקודש כראוי, אשר על כן אקוה להוסיף עוד זכות שתתגלגל ע"י זכאי ופונה אני בזה אל הדר גאונו שיתן אל לבו דאגתם של ת"ח צדיקים וחסידים, וחזקה על גברא רבה כוותיה שברוב חכמתו ויראתו ישכיל להתגבר על כל המכשולים ולעשות 'תיקון גדול' גם לדבר זה. אולי ע"י ב' כניסות נפרדות, היינו שהכניסה הראשית תהא רק לנשים והן תעמודנה שם כל הזמן בשטח גדול זה שהוא במזרח המצבה וגם יציאתן כביאתן מאותו פתח. ואילו הכניסה והיציאה לגברים תהא מאותו הפתח שמשמש עכשיו רק ליציאה, ויחד עם הצבת שלטים לסמון המקומות חושבני שודאי יהיה בכך תיקון גדול, אך מסתמא יש גם דרכים אחרות, ואנכי לא באתי אלא להעיר ולא להורות. ובתקוותי שהדר"ג שליט"א בטח יעשה בזה כמיטב יכלתו אחתום ברוב הוקרה והערצה ובמיטב הברכות שלמה זלמן אויערבאך (מקור: ארכיון הרב גורן, מובא אצל ד"ר שפרה מישלוב, בעין הסערה, רמת-גן, תמוז תש"ע, נספח ארבע-עשרה, עמ' 236).

הגרש"ז אויערבאך מצדיק את שיקול דעתו ההלכתי של הגר"ש גורן בעת מלחמת ההתשה:
 הרב יהושע בן מאיר, תלמידו של הגרש"ז בשיבת 'קול-תורה' שכיהן כרב צבאי במלחמת יום הכיפורים, סיפר שבעת מענה לשאלתו אודות כניסה לסיכון אישי בעת פינוי חללים משדה הקרב האריך הגרש"ז בתשובה שהדבר מותר ו"אמר שהוא שמע שהרב גורן התיר במלחמת ההתשה לשלוח חיילי רבנות צבאית להכשיר את המעוזים לפסח, למרות שהייתה סכנה והיו חיילים שנהרגו, ולמרות שלחלק מהחיילים במעוזים לא היה שום ענין ואולי אפילו לא רצו שיכשירו לפסח, וזה היה להם מטרד. אך לדבריו, הרב גורן צדק, כי העובדה שהרבנות הצבאית מפעילה את סמכותה ואוסרת גם להם את השימוש בחמץ בפסח, מעניקה להם את התחושה שהם חלק מהמערכת, ממדינת ישראל, והם שותפים אפילו להגבלות של הרבנות, ובסופו של דבר זה משפיע ומחזק אותם מורלית. לדבריו, אין ספק שפינוי התאג"ד והטנקים הוא פיקוח נפש. אך גם הפגיעה המורלית בחיילים שרואים שאם הם יפלו חללים הם ישכבו בצד ואף אחד לא יטפל בהם הוא גורם חשוב ברוח הלחימה, ולכן מהווה פיקוח נפש..."

הגרש"ז אויערבאך מתייחס לרב גורן כמרא-דאתרא בצה"ל ומכיר בשיקול דעת כללי של 'חיזוק הדת' כגורם פסיקתי אצל ה'מרא-דאתרא'²⁰:

²⁰ במענה למכתבו של הגאון הרב יחזקאל אברמסקי אל הגורן לאחר המחלוקת סביב פרשת גיורה של הילן זיידמן כתב הרב גורן: ב"ה. תמוז תש"ל. ידיד ה' וידיד כל בית ישראל משיירי כנה"ג הגאון האמיתי, תפארת בישראל, כש"ת מוה"ר יחזקאל אברמסקי שליט"א. שלום כהדר"ג ישגה לעולם, ויזכה לבריאות גופא ונהורא מעליא ולאריכות ימים ושנים עד ביאת גו"צ בב"א. קבלתי לנכון את מכתב כהדר"ג מר"ח תמוז השתא, ואני מעריך ומוקיר את דעת כהדר"ג שהיא דעת תורה. עם זאת, עלי לציין ולהבהיר לכהדר"ג כי הענין כולו הוברר אצלנו מבחינה הלכתית ונידון בשני בתי דינים מוסמכים. מעשה בית הדין הראשון אושר פה אחד גם בבית הדין האזורי המוסמך של ת"א יפו, והלכה רווחת היא בישראל: "בית דינא בתר בית דינא לא דייקי" ("ב"ב קלח, ב). ואם באים לדון אחר פסק דין של בית דין זה שדינו כדין מומחה לרבים, דהיינו שהמחום רבים עליהם...

כתב הרב מרדכי הלפרין:

"על עוצמת הסמכויות של מרא דאתרא שמעתי לראשונה מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל בימי מלחמת ההתשה, לפני כ-35 שנים. על גדות תעלת סואץ, לאורך 160 הקילומטרים שהפרידו בין צה"ל לבין הצבא המצרי, הוקמו אז 28 מעוזים. המעוזים היו מתחמים מחלקתיים עד פלוגתיים מבוצרים וממוגנים בשכבת פיצוץ, שתפקידם היה להעניק מחסה לחיילים המוצבים על תעלת סואץ מפני פגיעת פגזי התותחים והמרגמות של המצרים, ולאפשר לכוחות מעטים יחסית להחזיק את הקו. במלחמת ההתשה (קיץ תשכ"ט - קיץ תש"ל) הפגזו המצרים את המעוזים בעשרות אלפי פגזים ופצצות, וגרמו לנו למאות חיילים הרוגים. שיגרת החיים במעוזים הייתה שונה משגרת החיים בשאר יחידות הצבא. הלילה עבר בערנות של רוב חיילי המעוז, וזמן השינה המקובל החל סמוך לפנות בוקר ונמשך עד שעות הבוקר המאוחרות. זמנם של הלוחמים הוקדש לשמירה, לחיזוק הביצורים הקיימים ובנית ביצורים נוספים, למנוחה ולהתארגנות אישית. לעיתים הוקדש מעט זמן לספורים מחוץ לשטח המעוז, או להופעות בידור של אמנים שההינו לרדת לקו התעלה. קציני צה"ל ביחידות העורפיות התחלקו לשני סוגים: קצינים שנהגו להסתכן ולבקר את חיילי המעוזים כדי לעודד את רוחם ולהכיר את המצב בקו מכלי ראשון, וקצינים שהסתפקו בקבלת הדיווחים ביושבם ביחידות העורפיות. על הסוג הראשון נמנה הרב הצבאי הראשי דאז, האלוף הרב שלמה גורן. הוא נהג לרדת לביקור במעוזים לעיתים מזומנות, והיו לילות בהם העדיף אף ללון במעוזים המבודדים שסבלו פגיעות קשות במיוחד. הוא הכיר היטב את המצב בקו התעלה, ואת ההיכרות הזו הוא תרגם גם להחלטות הלכתיות שגובו בפקודות אג"מיות.

הדוגמא הבולטת הייתה בעיית השבת במעוזים. המעוזים היו מקום שיש בו סכנה כל ימי מלחמת ההתשה. פיקוח נפש, כידוע דוחה את השבת ואת כל התורה כולה (פרט לג' עבירות חמורות). אין פלא שפקודות המטכ"ל הנוגעות לשמירת שבת בבסיסי צה"ל כמעט ולא באו לידי שום ביטוי במעוזים. בנוסף על המצב האובייקטיבי, חיילי המעוזים זלזלו בכל הפקודות הצבאיות שאינן מבצעיות, הן בנושא משמעת לא מבצעית כגון מלבוש והצדעות, והן בנושאי הדת. הילת הגבורה והמבצעיות שהוצמדה לחיילי המעוזים הביאה את היחידות בקו השני והשלישי לסגל גם הן את אורח החיים של המעוזים: ערנות לילית, קימה מאוחרת, זלזול בפקודות המשמעת הצה"ליות וזלזול בפקודות הצבא בנושאי דת. הכשרות שהידרדרה במעוזים המשיכה להידרדר גם ביחידות הסמוכות והסמוכות לסמוכות. קצינים וחיילים דתיים שהגיעו לשרת כלוחמים במעוזים, נאלצו, לעיתים, להסתפק במנות קרב, עקב הטרפתם הנמשכת של המטבחים במעוזים. חיילים שנלחמו יחד, ולפעמים גם נהרגו יחד, נאלצו לפני כן לאכול לבדם מאכלים קרים, בהעדר כשרות בסיסית במעוז.

שמעתי איך שמתנגדי התורה והדת התכוננו לכך, שהנהגה הזמן עבורם לתקוע יתד בארץ ולקבל לרשותם את הרבנות, ולהשיג הכרה בכל מה שיעשו בגירות, נישואין וגירושין, עד שהיה חשש גדול להנהיג באופן רשמי חוקי נישואין וגירושין אזרחיים, ח"ו, מה שעלול היה להרוס את כל חיי המשפחה בעם. והנה ברגע האחרון ממש באה ישועת ה' כהרף עין להצלת המצב, וזכות התורה והרבים עמדה לנו בזה, שיכולנו לקדש שם שמים ושם ישראל, ולהציל את אחדות התורה והעם במדינה ובתפוצות....

בסיכום, אנכי על משמרת אעמודה. ברור כי הגיור היה בהתאם להלכה, בהתחשב עם שיטות הפוסקים והראשונים ובשיטת הרמב"ם והשו"ע, ויפה כח בית דין, לא רק משום שכבר נעשה מעשה, אלא דעתנו מוצקת ומחלטת שזוהי ההלכה הברורה. וגם לכתחילה היה צריך לנהוג כן, כדי למנוע מהם עבירות על איסורי תורה חמורים ביותר, ולהציל את תורת ישראל ואחדות ישראל מהרס וחורבן ח"ו, ושלא ניתן פתחון פה ומעמד לצדוקים בארצנו הקדושה, "והאמת והשלום אהבו" (זכריה ח, יט). הכו"ח בכל חותמי ברכות ובידידות רבה לכהדר"ג שיזכה להארץ ימים ושנים בבריאות הנפש והגוף להגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה להרמת קרן תורה"ק וקרן ישראל בעמים ויקויים בנו "ונתתי שלום בארץ" וגו' (ויקרא כו, ו) (שו"ת תרומת הגורן, ח"ב סי' מד', תשע"ב).

השבת שנעלמה מהמעוזים החלה להעלם גם מהיחידות הסמוכות, ובהמשך גם מהבסיסים העורפיים. **השבת בצה"ל הייתה בסכנה ממשית חמורה. הרב גורן החליט לעצור את ההידרדרות ולהחזיר את השבת לצה"ל.** לשם כך היה עליו להחזיר קודם כל את השבת והכשרות ליחידות הלוחמות - למעוזי התעלה. לשם כך הוא פעל במקביל בשני כיוונים:

א. לכל מעוז צורף חייל רב"צ בעל הכשרה כפולה - טבח מקצועי ומשגיח כשרות מוסמך - טב"מ. לקראת השבת הראשונה של הטב"מים במעוזים, שבת שבה היו חיילי המעוז אמורים להתרגל שוב לשמירת שבת במטבחי המעוז, נשלחו עשרות קציני הרבנות הצבאית לשהיית שבת עם הטב"מים במעוזים.

ב. בצינורות הפיקוד הועברה פקודה חד משמעית אל המעוזים שאסרה תיקוני ביצורים, אם הייתה שהות לבצע את התיקון לפני כניסת השבת. רק פגיעות שנוצרו בשבת, או סמוך לכניסתה, הותרו לתיקון בשבת מטעמי פיקוח נפש.

הפעילות הצליחה. בעקבותיה לוחמים דתיים שבו לאכול ארוחות חמות וכשרות במטבחי המעוזים. גם השבת חזרה אל מעוזי התעלה, ליחידות הסמוכות ולבסיסי צה"ל.

שבועות ספורים אחר כך עליתי לבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ושאלתי על הצד ההלכתי של הפקודה לאסור תיקונים בשבת כשהייתה אפשרות לתקן את הפגיעה לפני שבת. העובדה שלא תיקנו את הפגיעה לפני שבת אמנם מצביעה שלדעת המפקדים, אנשי המקצוע במקום, אין דחיפות מיוחדת בביצוע מיידי של התיקון, ולכן מבחינה מקצועית אין להגדיר את דחיית התיקון כסכנת חיים. אחרת לא היו נמנעים מתיקון מיידי אולם על פי כללי פיקוח נפש כפי שלמדני הגרש"ז א, הרי סוף סוף עצם השהיה במעוזים בזמן ההתשה מוגדר כמצב שיש בו סכנת חיים. אם כן מן הראוי לצמצם את הסיכון ככל שניתן. לכן גם אם השיקול המבצעי איפשר את דחיית התיקון, עדיין מהבחינה ההלכתית המצב שמוגדר כפיקוח נפש מתיר תיקוני ביצורים ושיפורם בשבת, על אחת כמה וכמה אם הדחייה נבעה מרשלנות גרידא.

שאלתי הייתה, האם הרב הצבאי הראשי היה רשאי להקל בהלכות פיקוח נפש כדי להציל את השבת בצה"ל? הגרש"ז א חייך את חיוכו המיוחד וענה כי יפה עשה הרבצ"ר. אמנם אדם רגיל איננו רשאי להקל בפיקוח נפש גם משיקולים של העמדת הדת על תילה. אולם מרא דאתרא רשאי להקל בהלכות פיקוח נפש משיקולים אלו" (קווים אחדים לדרכו של הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בהלכות רפואה ופיקוח נפש, אתר מכון 'שלזינגר').

כגר"ש גורן, גם הגרש"ז אויערבאך נרדף בצעירותו בידי עסקנים שהסיתו כנגדו גדולי תורה בבני ברק. פורסמו כנגדו כרוזים, פנו לעיתונות החילונית ליצור שערורייה ואף כינסו כנגד אחד מפסקיו את מועצת גדולי התורה, אך ב"ה, הוא ניצל מידיהם של העסקנים, בזכות התערבותו של הרב מטשעבין.

לאחר שנת ה'תשל"ג, חלה התרחקות מסוימת בין הגרש"ז אויערבאך לבין הגר"ש גורן, עקב פרשת 'האח והאחות'. אולם, גם בשנים אלו שיבח הגרש"ז את פועלו של הרב גורן במסגרת הצבא. הרב פתחיה נריה מסר שהתנגדותו של הגרש"ז לפסק 'האח והאחות' נבעה מן הדרך והצורה שבה העניין

נעשה (בשם הגאון הרב מרדכי אויערבאך, הדברים הובאו בחוברת 'אור שלמה' מאת הרב עמיחי כינרת).

הרב גורן נפגש עם הגרש"ז באופן אישי בעניין פסק דין 'האח והאחות' אולם דבר קיומה של הפגישה טרם בא בכתובים והדברים שנאמרו בה טרם פורסמו בציבור ו'כבוד אלוקים הסתר דבר' (עדות מפי שני ת"ח שמסרו על דבר קיום הפגישה ועל תוכנה באופן כללי).

כעבור שנים, השתתף בהלווייתו של הרב גורן חתנו של הגרש"ז אויערבאך, הרב זלמן נחמיה גולדברג (מפי עד ראיה), הגרש"ז נפטר מספר חודשים אחר כך, בגיל שמונים וחמש.

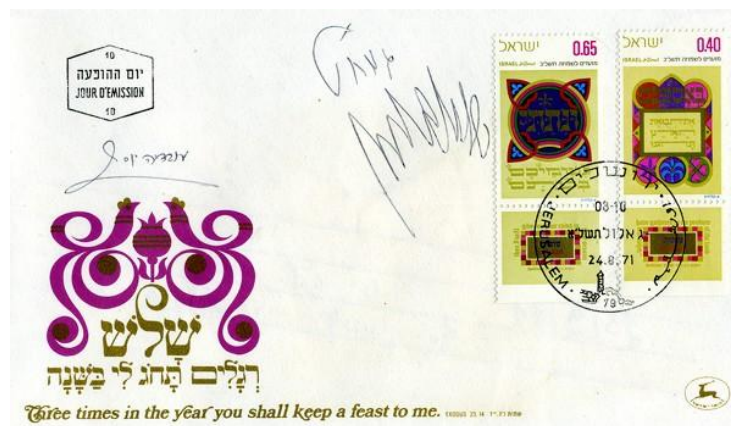
17. "את והב בסופה" - הרב עובדיה יוסף, הראשל"צ וראש מועצת חכמי התורה:

בעניין היחסים האישיים ששררו בין שני ענקי התורה הללו נכתב כבר רבות בעבר, אך למרבה הצער, רובם של הכותבים ראו דווקא את מפריד ולא את המאחד. שני הרבנים הדגישו שהמחלוקת ביניהם נבעה ממחרחרי ריב, ושהם הצליחו להתגבר עליה ולבסוף, שררו ביניהם אהבה, אחווה, שלום ורעות. גם בשנות חייו האחרונות של הרב גורן, עת שרר ביניהם ויכוח עז בסוגיית שלימות ארץ ישראל, נזהרו הרבנים מפני מחלוקת אישית והיא נשארה עניינית. להמחשת יחסי ההערכה ההדדיים, בחרנו להביא כאן קורטוב מדבריהם המשקפים יחס זה.

בראיון מיוחד שנערך עם הרב יוסף עם היבחרו לכהונת הראשל"צ בשנת תשל"ג כאשר נשאל הרב ע"י המראיין: מה היו היחסים בין כבודו לבין הרב גורן? השיב הרב יוסף (בחמימות רבה): **היחסים היו טובים ומאוד מאוד לבביים, תמיד נהגנו לדון לגופו של עניין ובהבנה מלאה. הרב גורן מצא בי תמיד ידיד ורע נאמן, וכך גם אנכי בו. יחדיו ובכוחות משותפים פתרנו הרבה בעיות סבוכות ואני מקווה שכך גם יהיה להבא** (ראיון ליגאל בשן, ידיעות אחרונות, חשון, תשל"ג)

גם הרב גורן העיד על טיב יחסיו המתוקנים עם הרב עובדיה יוסף בתקופת הרבנות בת"א: **כשהיינו רבנים בת"א היינו זוג יונים. זוג יונים שנה וחצי, מפני שבת"א לא היו כאלה שהסיתו אותו והתערבו בעבודה שלנו, אחר כך קמה מערכת הסתה שצריך לחקור אותה. זו הייתה הסתה דתית ופוליטית גם יחד...לאחר שיזמתי בינינו פיוס הכול הסתדר ואנחנו ביחסים טובים ביותר** (ראיון 'לאשה', גיליון מספר 1955, ה' תשרי תשמ"ה).

מעטפה של השירות הבולאי עם חתימות הרבנים הראשיים לת"א - הרב שלמה גורן והרב עובדיה יוסף (תשל"א)

מכתב ברכה שנשלח לרב גורן על ידי הרב יוסף לכבוד פורים תשמ"א:

ב"ה, ירושלים ט"ז אדר תשמ"א. כבוד ידיד נפשי וחביבי דורש כתרי אותיות פה מפיק מרגליות הגאון הגדול המפורסם כמהר"ר שלמה גורן שליט"א הרב הראשי לישראל. הנה בך לקחתי וברך ולו אשיבנה בברכות מאליפות לראש גבר מורם מעם, השי"ת יתן לו אריכות ימים ושנים בטוב ובנעימים דשנים ורעננים, להדר"ג ולרעיתו הרבנית תחיה, ושמחת עולם על ראשם, ברוב גילה וחדוה ושוב שמחות תמיד כל הימים, ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה. בכבוד רב ובידידות נאמנה, ואהבה רבה בלב ונפש, עובדיה יוסף, פורים דירושלים, שנת "תרוממנה" קרנות לצדיק לפ"ק (ארכיון הרב גורן, הובא אצל ד"ר מישלוב, בעין הסערה, תש"ע)

מכתב תודה מאת הרב גורן לרב יוסף לרגל קבלת ספרו יחווה-דעת (ח"ד):

י"ד בכסלו תשמ"ב. לידיד בית ישראל וליד"נ רבה דעמיה מדברנא דאומתיה הגאון המובהק כל רז לא אניס ליה עמיתי ורעי כש"ת מוה"ר עובדיה יוסף שליט"א ראשון לציון והרב הראשי לישראל שלום כהדר"ג וב"ב וכל הנלוים אליו ישגה לעלם.

שלמי תודה ורוב ברכות לכהדר"ג על השי היקר מפנינים שהעניק לי את ספרו החשוב והנשגב בשם "יחווה דעת" (חלק ד). והוא פרי הילולים, מאמרותיו היקרות ופסקיו לאמיתה של תורה שמדי שבוע בשבוע קולו מהדהד באהלי יעקב במדינתנו. מדי קראי בו מצאתיו מלא וגדוש חידושים נפלאים ומקורות נעלמים המשובצים בכת"ר ומיוסדים על אדני פז וחצובים מהררי קודש, הלא המה ספרי השו"ת של הפוסקים הראשונים והאחרונים הכל גלוי וידוע לפני כת"ר. הם פרושים לפניו כשמלה חדשה ומאירים באור יקרות כעצם השמים לטוהר, ערבים לאוזן ונעימים לחיך.

יחד עם אוצר בלום זה, שמח כהדר"ג את לבבי בספר "באר יצחק" על פירוש התייר הגדול רבינו הראב"ע זלה"ה מאת הרב המובהק מוה"ר יצחק שרים ז"ל, על כל זה יעמוד כהדר"ג על התודה והברכה. יפוצו מעינותיו חוצה, ויתבדרון שמעתתיה בעולם בבריאות גופא ונהורא מעליא.

סיפר הרב קובי דמבינסקי, מנהל ארכיון הרב גורן: ישנם עשרות מכתבים כאלה (בין הרב גורן לרב יוסף – ש.ה). הם מרעיפים אחד על השני שבחים לאורך כל השנים. נכון שהיו ביניהם ויכוחים, אבל הייתה ביניהם גם אהבה. כל אחד מהם הכיר את השני כגדול ועצום בתורה. הם ידעו להפריד בין הדיון והוויכוח ובין הרמה האישית (חיים אקשטיין, חכמת שלמה, ט' בסיון תשע"ו, 'בשבע').

כשנפטר הרב גורן אמר הרב יוסף: הרב גורן היה אדם גדול בתורה. בשנותינו האחרונות כרבנים ראשיים לישראל היחסים בינינו היו טובים וחמים, כאשר תאמנו בינינו את כל הנושאים האירגוניים וההלכתיים ברבנות. נכון שהיו בינינו חילוקי דעות בסוגיית ארץ ישראל והחזרת שטחים, אולם למרות זאת לא העיב הדבר על יחס הכבוד וההערכה ההדדית בינינו ("הצופה", כב' כסלו תשנ"ה, דברי הגר"ע יוסף).

בנו של הרב גורן, אברהם (רמי), לקח את בנו לפגוש את הרב יוסף (היה זה כבר אחר פטירת הרב גורן). הרב יוסף אמר לנכדו של הרב גורן: דע לך שסבא שלך היה ענק שבענקים ואנחנו אהבנו אחד את השני מאוד. היה זמן שהיינו ביחסים לא טובים כי אנשים נוראיים סכסכו בינינו, אך אנחנו התגברנו על כך וחינו באהבה אחווה ורעות עד פטירתו (עדותו של רמי גורן בערוץ 7, כ"ה בחשון

תשע"ד) עוד נציין כי הרב עובדיה יוסף היה מגיע לאזכרת הרב גורן שנערכה מידי שנה בישיבת "האידרא".

הספדו של הרב עובדיה יוסף בהלווייתו של הרב שלמה גורן²¹ (כ"ה חשוון תשנ"ה):

הרב שלמה גורן שקדן עצום היה משחר נעוריו. הבבלי והירושלמי היו נגד עיניו תמיד בהתמדה נפלאה ובאהבה עצומה, בבחינת אילת אהבים ויעלת חן באהבתה תשגה תמיד, עליו יש לומר הפסוק גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו, מהו "יתנכר", היה לו לומר "יוכר" הנער. אלא התנכרות למעשה נערות, משחקים אינם מעניינים אותו, והוא בז להם, כי יש לו משיכה אך ורק לתורה, כי זך וישר פעלו. וכבר אמרו אם יאמר לך אדם יגעת ומצאתי האמן, לא יגעת ומצאתי אל תאמן, ובזה פירשו האמנתי כי אדבר וכו' (מהרש"א בח"א מגילה ו:). **אף מתנגדיו מודים שהיה גדול בתורה בש"ס ובפוסקים**, ועליו יאמר: אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם - בשעת פטירתו של האדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב וכו' מאי קמ"ל? אלא גם כסף וזהב שהשתמש בהם לצורך לימודו בתורה, אין מלוין אותו. שאינם אלא מכשירי מצוה, ורק התורה שהיא גוף המצוה מלוה אותו. וכמו שאמרו כל העושה מצוה אחת מקדימתו והולכת לפניו, שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. וכן נאמר בהתהלךך תנחה אותך וכו'.

²¹ חלק מתלמידיו של הגר"ע יוסף תולים את נשיאת ההספד הנ"ל בהתנצלות של הרב גורן בפני הרב עובדיה יוסף על פרשת 'האח והאחות' ובקשתו ממנו שיספידו לאחר פטירתו. יאה אשר יהא המניע, הלא דבר הוא ובכלל, נעיר כי רבים מהם לא שתו לבם לכך שדרכו של הגר"ש גורן בעניינים אלו ודומיהם הייתה דומה מאוד לדרכו של הגר"ע יוסף שאף הוא התיר פסולי חיתון במקרים קשים מאוד היכן רק מצא פתח הלכתי להתירם. נביא כאן עדות מקלי ראשון בעניין זה, הרב ד"ר בני לאו שחבר את הספר "ממרן ועד מרן" (ספר זה זכה לקבל את ברכתו של הגר"ע יוסף) וכך כתב עם פטירתו של הרב עובדיה יוסף:

אני נוצר מול עיני תמונה אחת ומתפלל שאצליח להעביר את התמונה הזו לדור שיבוא אחרי. המקום: ביתו של הרב ברחוב הקבלן בשכונת הר נוף בירושלים. שעת אחרי הצהריים של שנת תש"ס. הרב קם ממנוחת הצהריים ואני המתנתי בחדר הסמוך לקבל ממנו עוד שעת הדרכה אודות החיבור שכתבתי על משנתו. באותם ימים זכיתי להארת פנים מכל בני הבית. יהודית, כלתו של הרב המופקדת על שלומו ופרטיותו, פתחה את דלתו בפני. הבית היה שקט ורגוע. הרב נכנס מחדרו הפרטי והתיישב בכיסאו. לפתע, החלה המומה.

עשרות בני משפחה מאחת מערי הדרום נכנסו לחדרו של הרב. עמדו שם בצפיפות ובהתרגשות עצומה. לא הבנתי על מה המהומה עד שהעוזר של הרב, צבי חקק, הסביר לי את פשרה: באותו בוקר הרב פסק את דינה של המשפחה. אם המשפחה, אישה כבת שמונים, עלתה לארץ מצרפת כאלמנה של מלחמת העולם השנייה. כאן היא נישאה בשנית ובנתה שבט שלם לתפארת. משפחה של בני ובני בנים עוסקים בתורה ובעבודה. משפחה הידועה במידותיה ובחסדיה. לפתע התברר שהעדות על מות הבעל הראשון הייתה מופרכת ו"הרוג הגיע ברגליו". סיפור שנדמה שקיים רק אצל עגנון ב"והיה העקוב למישור" מתרחש כאן בארץ. על פי ההלכה כל בני המשפחה ממזרים. טרגדיה. הרב עובדיה נכנס לעובי הקורה ולאחר עבודה מאומצת של דרישות וחקירות, עדויות והצלבות מידע הוא שחרר אותם מאיסורם. לא כאן המקום לתאר את אופי השחרור ודרך העבודה שלו. כעת באו בני המשפחה להודות לרב. הם עטפו אותו בדמעות. אף עין לא נשארה יבשה בחדר.

וכאן מתחיל הסיפור שלי: לאחר צאתם נותרתי עם הרב בשקט בחדר. הוא אחז בידי ואמר בלשונו הרכה: "תרגיש את היד – רטוב, רטוב. ראית את הדמעות שלהם? ראית את דמעת העשוקים?" ואז, בלי שום הכנה, הרים את קולו ואמר בלשונו את המדרש (ויקרא רבה) אודות הממזרים: ראיתי את דמעת העשוקים – אלו הממזרים מי עשקן לאלה? סנהדרין שדנו אותם בדין תורה. ואין להם מנחם? אני אנחמם! (ג חשוון תשע"ד).

הרוצה להרחיב עוד בעניין זה ולראות את אלו מאמצים עשו חכמי הדור על מנת לפסוק לקולא בעניינים אלו יועיל לעיין בפסקי נר המערבי וראב"ד ירושלים הגאון הרב שלום משאש (שו"ת "שמש ומגן" כרך ג', חלק אבן העזר, סימנים: יב, מ, מו, מח, ע וכן, ישווה אותם עם פסק 'האח והאחות'). פסקי הרב משאש בעניינים אלו אושרו בד"כ ע"י הרב עובדיה יוסף.

הגאון רי"א הלוי הרצוג שם עינו הבדולח על העילוי הרב שלמה גורן בצעירותו, ומינה אותו רב ראשי לצה"ל, כי ידע את אומץ לבו העשוי לבלי חת, ובעוז רוחו פנה לשר הביטחון דאז ד. בן גוריון ודרש ממנו שיתן פקודה למטכ"ל שבכל מטבחי צה"ל יהיה רק אוכל כשר בלבד, שלא כמו שעלה על רוחו לתת אוכל כשר לחיילים דתיים בלבד. ולחילוניים יאכלו כאשר תאוה נפשם. ועבד הרב בתוקף רב לבל יהיו אגודות אגודות בצה"ל, אלא אוכל כשר לכל חייל. תורה אחת ומשפט אחד לכל ישראל, כדי שכל חייל דתי שיתגייס לא יתרוצץ אנה ואנה לחפש אוכל כשר. תבע ודרש וכן נעשה עד היום הזה, וכן לימים יבואו. גם לחם בעוז על שמירת שבת ומועד בצבא כפי שמצוה עלינו התורה, ושהמפר שמירת השבת ענוש יענש, ומבוקשו ניתן לו, ונתקיים בו תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה, אין אף אחד שיוכל להכחיש דברים אלו, שאם יש כשרות ושבת בצה"ל זהו הודות לו ורק לו, והזכות הזאת נשמרת לדורות עולם, וזכות הרבים תלויה בו.

ואמנם כאשר שירתנו יחד ברבנות הראשית בתל אביב, היינו רעים אהובים זה לזה, אני כיבדתי והוקרתי, ואף הוא השיב לי אהבה רבה על אהבתי, והיינו יחדיו כשבת אחים גם יחד בביקורים הדדיים ובהשתתפות בשמחות זע"ז. אך כשקבלנו משרת רבנים ראשיים לישראל, באו אנשים רעים והפרידו בינינו, ונתקיים בנו כי ידברו את אויבים בשער, ומכל מקום נתקיים בנו לבסוף את והב בסופה, ושלוש שנות כהונתנו האחרונות (עד שנפסקה משרתינו), חיינו יחדיו באהבה רבה. לאחר מכן הקדיש עצמו למען ישיבת אידרא אשר הקים לאברכים מצוינים, וכיתת רגליו למרחקים להחזקת הכולל. וזכות הרבים תלויה בו, תנצב"ה (קובץ המשביר, ח"ב, עמ' קיד, בתוך מאמר של הרב אליהו כהן, ברוקלין, ניו-יורק).

הגר"ש גורן והגר"ע יוסף – הרבנים הראשיים לישראל

בפתיחת הקונגרס הציוני היהודי ה-30, תשמ"ב (צילום: משה מילנר, לע"מ)

18. "אחד משיירי הגאונים שנשארו לעם ישראל" - הרב אברהם שפירא, הרב הראשי לישראל

(תשל"ג-תשמ"ג) וראש ישיבת 'מרכז-הרב':

ידידות ארוכת שנים שררה בין הרב אברהם שפירא לבין הרב שלמה גורן עוד מימי לימודיהם המשותפים בישיבת חברון, בשכונת 'גאולה' הירושלמית. הרב גורן למד בחברותא אישית מדי שבת בצהריים עם הרב ראובן טרופ בביתו וכאשר עזב הרב גורן את הישיבה היה זה הרב שפירא ש'תפס' את החברותא הפנויה שלו (מובא בספר 'אמרי שפר' מאת הרב יצחק דדון).

במשך שנים רבות ישבו הרבנים יחדיו בבית הדין הגדול (וכפי שניתן לראות בפסקי דין רבניים). סיפר ראש הישיבה הרב יעקב שפירא: **ידוע הקשר הרחב שהיה לאבי עם הרב גורן**. באחת הפעמים שאבי חזר הביתה מבית דין הגדול מדין עם הרב גורן, הוא הרים טלפון לרב גורן והיה ביניהם ריתחא דאורייתא, מי שהכיר את שניהם ידע לשניהם יש ריתחא דאורייתא, הם התווכחו על הפשט באחת התשובות בשו"ת שב יעקב שהיה קשור לדיון והייתה נפק"מ לדינא ואכן היה שם ריתחא דאורייתא כאילו שהם נמצאים באולם בית המדרש ואחד לא ויתר לשני בסוף, פסקו בביה"ד ע"פ הרוב (מתוך דברים שנאמרו באזכרה לרב גורן, כ"ג חשוון תש"ע).

כאשר בתחילת כהונתם של הרב גורן והרב יוסף ברבנות הראשית היו ביניהם חילוקי דעות ומתחים, היה זה הרב שפירא שהשכין שלום ביניהם. בשלהי כהונתם של הרב גורן והרב יוסף כרבנים הראשיים, אף התגייס הרב שפירא לניסיונות לסייע בהארכת כהונתם. לאחר שניסיונו זה לא צלח, היה זה הפעם הרב גורן שהתגייס למען בחירתו של הרב שפירא. במהלך השנים היו ביניהם גם חילוקי דעות²², אך מעולם לא היו ביניהם חילוקי לבבות.

הגרא"א שפירא והגר"ש גורן בעצרת יום ירושלים תשמ"א בישיבת 'מרכז-הרב' (אלבום רבנו, ספרית חוה)

²² למשל בסוגיית העלייה להר-הבית, תוקף היתר המכירה לאחר קום המדינה, גדר קדושת רמת הגולן בימינו, ברכת ההלל ביום העצמאות ועוד. בהקשר לכך נביא כאן את שסיפר הרב חיים אביהוא שורץ: בשנת ה'תשל"ט, נשלחתי על ידי מורי ורבי מרן הרצ"ה הכהן קוק זצ"ל, לבדוק את אפשרות הצטרפותי לאחת הישיבות. חזרתי אליו וסיפרתי לו מה שבררתי. באותן שנים, היה הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל הרה"ר לישראל, והרצ"ה פסק על פיו, לומר ביום העצמאות הלל עם ברכה. הרצ"ה היה מאוד תקיף בעניין הזה, עד שכאשר ניגשו אליו בחורים מהישיבה, בני עדות המזרח, ואמרו לו שהראש"צ הרב עובדיה יוסף פוסק לומר הלל בלי ברכה, ושאלו מה עליהם לעשות, הרצ"ה השיב מיד באופן נחרץ: "בענייני ציבור אנחנו כולנו הולכים אחרי הרב גורן. וזה שייך להלכות ציבור". בהיותי תלמיד בישיבת 'מרכז הרב' קיבלתי פסק זה בהזדהות פנימית עמוקה, והנה שאלתי באותה ישיבה, כיצד הם נוהגים ביום העצמאות, ואמרו לי: אמורים הלל בלי ברכה. שאלתי מדוע, ואמרו לי: כך פסק לנו ר' אברהם שפירא. בין הדברים שסיפרתי לרצ"ה אמרתי גם דבר זה, ושבעיני זה עניין חשוב. הרצ"ה הגיב: "נו, ר' אברהם והרב גורן חולקים" ובתנועת ידדים, כאומר: שני ענקים חולקים ואתה רוצה להיכנס ביניהם? ידעתי היטב עד כמה העניין הזה היה חשוב לו למורי ורבי הרצ"ה, ואף-על-פי-כן, אם הם סומכים על ר' אברהם, אז מה אנחנו יכולים לומר (נטילתה כנתינתה, כסלו תשס"ח, אתר ישיבה).

עמדת הרב שפירא בפרשת 'האח והאחות':

בעת המחלוקת שפרצה בפרשת 'האח והאחות' נמנע הרב שפירא מלהתערב באופן ציבורי ובמכתב אישי מאותם ימים כתב: "...ברצוני רק להעיר שאני יליד ירושלים ויודע היטב איך בונים מחלוקת בין רבנים ואיך מנפחים אותה ואיך מקיימים אותה. ואני מוזהר מפי רבותי ואבותי להיזהר ולהישמר מכל מגע עם מחלוקת, אפילו אם קשורים בה בעוה"ר גדולי עולם וצדיקי עולם כי שום גדול וצדיק אינו מחוסן להימלט ממ"ש חז"ל "ועדיין מרקד בינינו" (מכתב שנדפס בירחון 'עיטורי כוהנים', מס' 19, שבט תש"מ)

כאשר הרב גורן פרסם בספר מיוחד את נימוקי ההיתר של 'האח והאחות' ביקש הרב צבי יהודה שיביאו לו את הספר. הוא עיין בו ושלח אותו לרב אברהם שפירא עם שאלה, לא האם הוא מסכים או לא אלא האם היא בנויה היטב כתשובה הלכתית רצינית. כאשר השיב לו שכן, פרסם רבנו: "תקצנה ידי עושי רשע". שאלוהו: "הלא בין החותמים יש כמה רבנים גאונים". השיב: "יש חילוקים". כלומר, אין סגנונות הביזוי שווים (קורות רבנו, עיטורי ירושלים, גיליון 20 וראה 'במערכה הציבורית' עמ' עה, הרב יוסף ברמסון (עורך), ירושלים תשמ"ו, מענה מפורט יותר של הרצי"ה לשאלה זו).

תלמידו המובהק של הרב שפירא, הרב יהושע מגנס סיפר שהרב שפירא סבר ששני הצדדים לא מיצו את חקירת הפרשה וניתן היה להביא עוד עדים בטרם תוכרע. אחד מבני משפחת הרב כתב כי בתחילת הפרשה כשהכול עסקו בעניין אמר שאינו מבין איך ניתן לפי העובדות שפורסמו אז להתירן, אבל אעפ"כ הגן על כבודו, גם אם תקע עצמו לדבר הלכה (ע"פ יבמות קט: - ש.ה) הרי הוא ת"ח וירא"ש, ואפילו על אחר אמרו שיש לחוש לכבודו, עכ"ד.

יחד עם זאת, אציין גם כי מקור מוסמך מסר לי שכבר בתחילת הפרשה, הרב גורן התייעץ עם הרב אברהם שפירא וגם עם קרוב משפחתו, הרב אליעזר שפירא, כמו כן, הראשל"צ הרב יצחק נסים רצה להעביר את הדיון בעניין 'האח והאחות' לביה"ד של הרב אברהם שפירא. כמו כן, שמעתי מפי יותר ממקור אחד שהרב אברהם שפירא עצמו נמנה על הדיינים החותמים על ההיתר, אך כיון שאין הדבר אצלי מוחזק כוודאי, איני רוצה לקבוע בכך מסמרות, אלא למסור את הידוע לי בעניין.

ונחתום פרק זה, בסיפור שמסר לי ידידי, הרב עוזי לוי הי"ו, בנו של רבה של שכונת נחלאות הרב רחמים לוי זצ"ל ומבוגרי ישיבת 'מרכז-הרב':
הרב גורן נפטר בליל שבת. ביום ראשון בבוקר, נכנסתי לביתו של מו"ר רה"י הגאון הרב אברהם שפירא זצ"ל. הרב שפירא שוחח עמי אודות הרב גורן ואמר: הוא היה אדם גדול, כל ההתנגדות אליו, הכול מקנאות, הכול מקנאות. קנאו בו מכיוון שהוא היה הראשון שמדליק את האור והאחרון שמכבה אותו (בישיבת חברון). יש גדולים ויש גדולים, הרב גורן היה גדול שבנה גם את עולם המעשה..."

דברי חיזוק שאמר מ"ר הגאון הרב אברהם שפירא לתלמידים עם היוודע דבר פטירת הגר"ש גורן, בעת שיעור בביתו במוצש"ק חיי שרה, ליל כ"ה מרחשון ה'תשנ"ה [נרשם ונערך ע"י אחד השומעים]²³

שמעתם על [הסתלקותו של] הרב גורן, היה מתמיד עצום. בקי בבבלי וירושלמי. בצעירותו היה מקובל על כולם. קיבל הסכמה מהרב (קוק). הסכמה לספר זה יותר מהסמכה לרבנות. בתחילת דרכו הרב חיזקו. פעם היו מדפיסים ספר רק לעת זקנה, לא היה דבר רגיל שצעיר כותב. היה מתמיד עצום. בלי התמדה אי אפשר להשיג כלום. זה הכישרון הכי גדול. חבל, חבל, חבל. היה מחדש גדול, אולי, לא הניח בדור כמותו.

הרבנות הצבאית - הכול בזכותו, בלעדיו לא היה כלום. היה תקיף גדול ומקורב לבן גוריון, כול המטכ"ל פחדו ממנו, כל דבר לקח ישר לבן גוריון. שם בצבא הוא הצליח, שם - פקודה זו פקודה. לעומת זאת, בחיים האזרחיים לא כך, לא נכפפו אליו, שלא תדעו מזה, הרבנות מקברת את בעליה, עסק מסוכן, מתחיל במחלוקות. אמירה מפורסמת בירושלים, ש"הלויה זה הכבוד הראשון לא האחרון...

אלה שפגעו בו צריכים לבקש מחילה. היה בר הכי בכל פסקיו. עמד על דעתו. ברבנות הצבאית הכול פסקיו, ידע לחתוך בענייני עגונות. חלק מבזיו כבר מתו. מחיבוט הקבר הוא ודאי פטור, יצא יד חובה בהידורים. רצ"ה הביאו לישיבה - יבקש את נרדף²⁴.
'גברא דמסתפינא מיניה', תקיף, צריך כאלה.
היה בקי בבלי וירושלמי, כוח הפסיקה תלוי בידיעת המקורות. יש מחסור, כל אחד צריך להשלים, בבלי וירושלמי.

לא תפס מקום מספיק חשוב, יכל להשפיע יותר. יבוא אחר במקומו, "זרח השמש ובא השמש" (קהלת א, ה) – אבל, יש שמש ויש שמש... יש שמש של קיץ ויש של חורף, לא אותו דבר..

"לא תתגודדו..." (דברים יד, א) בפשט, איסור קרחה על מת אך בדרש 'לא תעשו אגודות אגודות' (יבמות יד.) ויש להבין את הקשר בין הפשט לדרש? יש הבטחה לכלל ישראל: זרח השמש ובא השמש... הסיבה שאין ייאוש מפטירת אדם כי יבוא אחר (ואז אין לכם סיבה לקרוח על המת), אבל אין ההבטחה לאגודה מסוימת (שיבוא דווקא ממנה) לכן 'לא תתגודדו' (אלא להיות באחדות).
הרב גורן היה עצמאי, ללא אגודה. אין דרך אחרת, צריך לפתוח גמרא, הכול משם. יש מחסור, כל אחד צריך להשלים, בבלי וירושלמי. היוצא מדברינו - שצריך ללמוד.

דברים שאמר הרב שפירא בעת הלווייתו של הרב גורן:

הגר"ש גורן היה אחד משיירי הגאונים שנשארו לעם ישראל. גאון וגדול בתורה כבר מגיל צעיר. פעל ללא פחד וללא מורא בכל תחומי החיים. קשה לראות היום את מדינת ישראל בלעדיו (הצופה, כ"ב כסלו תשנ"ה, מדברים בהלווייתו).

²³ ותודתנו נתונה לו.

²⁴ במשך תקופה קצרה שבמהלכה לא מסר הגר"ש ישראלי שיעור כללי בישיבת 'מרכז הרב', הרצ"ה הביא את הרב גורן לישיבה לתת שיעור כללי במקומו. אח"כ חזר הגר"ש ישראלי להעביר שיעורים בישיבה כמקדם.

19. "קשה כברזל" - הרב יהודה עמיטל, ראש ישיבת 'הר-עציון':

הרב גורן היה "קשה כברזל". לא תמיד היה קל לעמוד במחיצתו. אבל מתוך ראייה רחבה, הוא חי באותה מציאות של "תלמידי חכמים קשים כברזל". משהיו נכנסים כל אותם תלמידי חכמים ענוותנים כ"הלל" לפני השר, עומדים מול הגנרל, מיד היה הלה יודע שלא יעמדו כנגדו ויכול הוא לעשות כל אשר יחפוץ. הרב גורן ידע שצריך להעביר את המסר: "תלמיד חכם מפחיד יותר מגנרל!". בכל דור ודור יש אנשים עליהם הוטל להעביר מסר זה. לנו יותר נוח עם ענוותנים כהלל, אבל יש צורך חיוני גם באותם קפדנים כשמאי. הרב גורן הכיר בערך כישרונותיו, ראה בהם חסד שהעניק לו הקב"ה, אבל בכוח גאונו ידע לדרוש את שלו מכל אחד. החברה של ימינו אינה יכולה להתקיים ללא אותו אדם בודד, שיאמר בפניה דברים קשים. לפעמים אנחנו מזדעזעים מדברים קשים, אבל בראיה כללית הם מוסיפים ותורמים. הרב גורן היה אחד מאותם אנשים עשויים לבלי חת, האומר בפניך דברים שקשה לשומעם.

את רוח לבו הקדיש לאותם "בעלי בתים" פשוטים, נטולי יומרות, באי בית הכנסת שלו, לילדים קטנים להם חילק ממתקים כל שבת. אליהם הוא לא בא בטענות. מצד שני, היתה לו ביקורת, והוא ייצג את דמותו של התלמיד חכם ה"נוקם ונוטר כנחש", תלמיד חכם ש"קשה כברזל" (הרב יהודה עמיטל, עלון שבות-בוגרים ו, אדר ב' תשנ"ה, עמ' 126-121).

20. "לא היה דומה לו בדורנו" - הרב שלמה דיכובסקי, חבר בית הדין הרבני הגדול (לשעבר):

האמת הייתה נר לרגליו, האמת יצאה בעוז מפיו, ללא ניסיון לעגל או ליישר אותה. על כן סבל קשה מכל צד. הוא נטל סיכון בפסיקה הלכתית שכמוה לא הייתה לפניו, בתחומים של התרת עגונות, הלכות אישות ועוד. לא היה דומה לו בדורנו (הצופה, כ"ב כסלו תשנ"ה, מדברים בהלווייתו).

21. "שילוב נדיר של ספרא וסייפא" - הרב ישראל מאיר לאו, הרב הראשי לישראל (לשעבר)

ורבה של ת"א:

עם פטירתו של הרב גורן, נעקרה מנוף חיינו דמות מיוחדת במינה, של אדם חדשן ונועז בכל הליכותיו. הרב גורן ייזכר לעד בתרומתו המכרעת למיזוג בין ספרא לסייפא, שלא היה כדוגמתו מימי בר כוכבא. הוא חידש הלכות רבות בנושאי צבא ומלחמה. מסירות נפשו למען ליקוט עצמותיהם של קדושי גוש עציון ויתר חללי מערכות ישראל לא תסולא בפז. דאגתו למנוע עגינות של אלמנות מלחמה מליל הגשרים ועד יום כיפור תיזכר לטוב" ('מעריב', כ"ד חשוון תשנ"ה).

עם פטירתו של הרב שלמה גורן, אבד לעם ישראל אדם בעל שיעור קומה ודמות מיוחדת במינה, שקשה למצוא לה אח ורע בקרבנו". אמר במוצאי שבת, הרב הראשי לישראל הרב ישראל מאיר לאו, עם היוודע דבר מותו של הרב שלמה גורן. הרב לאו הוסיף, כי בצד ידיעותיו העצומות בכל מכמני התורה היה הרב גורן אדם נועז, אמיץ, מקורי ובעל שילוב נדיר של ספרא וסייפא. הרב לאו סיפר כי פגש את הרב גורן לראשונה לפני כ-35 שנים בעת שהרב גורן השתתף בחתונתו. מאז צעד בעקבותיו של הרב גורן וכיהן בחלק מהתפקידים שמילא הרב גורן בזמנו ('עיתורי כהנים', גיליון 118, כסלו תשנ"ה).

22. "עומק נורא" - הרב שלמה משה עמאר – הראשל"צ ורבה של ירושלים:

הרב שלמה משה עמאר נבחן בע"פ אצל הרב גורן לדיינות (בהרכב הדיינים הבוחן היו גם הרב עובדיה יוסף והרב אליעזר יהודה וולדינברג) והוא מתייחס אליו בכבוד רב (יוסף הוא המשביר, הרב עמאר, עמ' יט, חשון תשע"ד, אציין שבאותו מעמד נבחן לדיינות גם הרב ציון בוארון). באזכרה שנערכה לכבוד הרב גורן, בביהכ"נ 'קוממיות' אמר: **ידוע שהלימוד שלו היה תמיד בעומק נורא, כל מי שרואה את החידושים שלו ואת העמל שלו בתורה. מי ששמע את התורה של הרב. מי שראה איך הוא כותב, באותו עמל באותו יגיעה. אני זוכר ואת זה אני רוצה להזכיר, בזמן שהיו חששות במלחמת המפרץ שיהיו טילים והיו הוראות וחלק אמרו לגלח את הזקן. צעק הרב גורן ע"ה, שאלו אותו ברדיו בעניין ואמר לא יעלה בדעת דבר כזה, אפילו כולם יאמרו, חס ושלוש שיהודי יגע בזקן. באותה חריפות, באותה ריתחא דאורייתא שהיה לומד ומבין כך היה עומד על דבר ה'. יהי רצון שתהיה נשמתו עם צדיקים וחסידים בוודאי שם מקומו ומשם יעמוד בתפילה על עם ישראל ועל ארץ ישראל (כ"ג חשון תש"ע).**

23. "ענק גדולת התורה לכל חלקיה" - הרב שאר ישוב כהן, רבה של חיפה וחבר מועצת הרבנות

הראשית לישראל (לשעבר):

עלי להזכיר לטובה ולברכה את גיסי הרב הראשי לישראל מרן הגאון האדיר רבי שלמה גורן זצ"ל, ענק גדולת התורה לכל חלקיה, שזכיתי ללמוד איתו כמה וכמה שנים בחברותא, לשמוע שיעוריו בהלכה ובאגדה ולקבל הרבה תורה, מפיו ובשימושו... (ש"י כהן, ח"א, פתיחת שערים, עמ' יג', אריאל, ירושלים)

מתוך דברי הספד וזיכרון שאמר הרב שאר ישוב כהן אודות הרב שלמה גורן:

חלילה לנו לנסות להעריך הערכות ולתת תארים למי שהיה למעלה מכל התארים וההערכות. הכול יודעים את גאוניותו של מרן הרב זצ"ל בתורה. הכול יודעים את השקידה המופלאה וההתמדה הנפלאה שלו. הכול מכירים את מסירות הנפש שלו, הכול מכירים את המעשים הגדולים שעשה, וביחוד, את היצירה התורנית הנפלאה אשר היה עסוק בה. ואכן, אפשר לומר על רבנו את הפסוק שקונן דוד המלך על שאול ויהונתן: "איך נפלו גיבורים בתוך המלחמה" (שמואל ב, א, כה) מלחמתה של תורה. באמצע עבודתו התורנית כרע ונפל, ואיננו - כי לקח אותו אלקים...

גדלותו בתורה הייתה נדירה, לעם ישראל יש, ברוך ה' גם בדורנו, עוד הרבה גדולים בתורה. היו גדולים גם בין חבריו ובני-דורו של רבנו ויהיו עוד בעזרת ה'. אך, מורינו הרב, היה מהגדולים שבגדולים שבדורנו ובכל הדורות. גדולתו בתורה, הכרעותיו ההלכתיות, מעשיו הגדולים, פעולותיו הכבירות בכל השטחים, שסופרו ותוארו, ועוד ידובר בהם, היו מן הגדולים שבמעשים. אפשר לומר על רבינו זצ"ל, בלי היסוס מה שנאמר על בניהו בן יהוידע "איש חי רב פעלים מקבציאל... מן הגיבורים אשר לדוד".

המיוחד שבו היה שהוא סימל את הסינתזה שבין מדינת ישראל ותורת ישראל, במובן הנעלה ביותר. הוא לא חת מפני איש מימין ומשמאל, בעולמה של תורה ובעולמה של המדינה. הוא הלך בדרכו. והוא קנה לו אולי גם הרבה מתנגדים והרבה יריבים. אכן, דרכו בחיים לא הייתה קלה – "וימררהו

ורבו וישטמוהו בעלי חצים" (בראשית מט, כג) אבל, זו היא המורשת שהוא הנחיל לנו: זה מה שאלישע הנביא רואה באליהו הנביא ואומר לו: "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". אלו שתי התכונות היסודיות של רבינו זצ"ל: רכב ישראל אך גם פרשיו. מצד אחד, קבלת עול הנהגת המדינה. אך מן הצד השני, מלחמה על דמותה - כפרש הרוכב לפני המחנה כעמוד אש עובר, שהכול יראים מפניו. מי עוד יכול למזג את שתי התכונות יחד. מצד אחד לכפוף את עצמו, לשנס את מותניו ולרוץ לפני המלך, גם כאשר המלך איננו שומר תורה ומצוות, גם כאשר הדברים שהוא שומע מפיו, לא תמיד הוא יכול להשלים איתם ולפעמים הם ממש מזעזעים. יחד עם זאת הוא לוחם בכל עוז מלחמת ה' בגיבורים - לבצר את חומות הדת ולקדש את המחנה. פעם, הוא חזר אחרי שיחה של שעות, שנערכה בינו ובין ראש הממשלה דוד בן גוריון ז"ל. הם ישבו ביחידות במשך שעות רבות, במטה הכללי של צה"ל של אז, על הגבעה ברמת גן. אנחנו ישבנו וחיכינו לו בחדרו. הוא חזר מן השיחה, נרגש וחיזור ואמר: "שמעתי דברים שאמרו הצדוקים בימי בית שני, קשה להשלים עם כך". במילים אלו הוא השתמש, ובכל זאת, המשיך ללחום בכל עוז מלחמת ד' בגיבורים. לחם והצליח ויצר יש מאין - את הרבנות הצבאית, וכל השיגיה. שיעמדו בעז"ה, לדורות.

הוא היה עשוי כעמוד ברזל וכחומות נחושת. הוא היה עשוי ללא חת ממש, באומץ לב, בעוז רוח, הוא האמין באמת שלו ואהב אותה, בכל מקום ולפני כל אדם, כך היה רגיל לומר: אדם בא לעולם כדי לשמור על האמת שלו ועל המקוריות שלו - גם כאשר הוא חייב להכניע את עצמו לפני גדולי תורה גדולים ממנו. כך נכוננו לו ימים גדולים וקשים בדרך המיוחדת שלו, כארי שבחבורה. לעיתים קרובות כאריה בודד, אבל "חלוץ ההולך לפני המחנה"...

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שאהב את התורה יומם ולילה. שאהב את עם ישראל, שאהב את ארץ ישראל, שאהב את צבא הגנה לישראל, שאהב כל יחיד ויחיד בישראל במסירות נפש, לפעמים היה הוא משקיע את עצמו ואל כל-כולו לחפש ולמצוא דרך להתיר יהודי לבוא בקהל ישראל - למרות שהוא ידע שתתעורר בעקבות מעשהו סערה ציבורית, ניסינו לומר לו בתוך המשפחה: מה לך למסור את נפשך ולהיכנס בעובי הקורה, כשכל העולם לוחם נגדך? אולם הוא היה עונה: אם אפשר להציל יהודי, מחויבים להצילו, אפילו אם מדובר בסכנת נפשות, אני מוכן לסכן לא רק את העולם הזה אלא גם את עולם הבא שלי, כדי להציל יהודי. כך הוא פעל רבות. כך הוא הציל נפשות, כך הוא מילא את שליחותו ואת דרכו בחיים.

רבנו עשה לילות כימים בלימוד התורה. מה שידוע לכולם: בנגלה, זכה לקנות גאונות של בקיאות בלתי מצויה בכל חדרי תורה. המאמר שאומרים חז"ל על רבן יוחנן בן זכאי אפשר לומר בלי פקפוק על רבינו. הוא היה בקי בבבלי, ובירושלמי, במכילתא, ספרא וספרי, בהלכות ואגדות. לא הניח דבר שלא היה בקי בו באופן יסודי ומעמיק, ע"י עמל גדול בתורה יומם ולילה. מה שעדיין לא פורסם: היא גדולתו בתורת הנסתר. שם שימש את חותנו הרב הנזיר זצוק"ל ועוד קודם דבק באהבה במחן ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל, ששימש אותו עוד בהיותם יחד בהר הכרמל ודבק בו לאהבה כתלמיד ברבו ובאביו.

שני המאורות הללו - מרן הרב זצ"ל ומרן אבא מארי זצ"ל - האירו לו את כל הדרך הוא הלך בדרך מיוחדת, דרך שקנתה לו הרבה אוהבים והרבה תומכים, ודרך שקנתה לו, לצערנו, גם מתנגדים קשים.

ממש עד ימיו האחרונים המשיך את עמלו בתורה הוא אמר לי פעם שיש לו כארבעים כרכים של חידושי תורה שהוא צריך להוציא לאור. הוא הוציא לאור רק חלק קטן מהם, באמצע עבודתו כרע, נפל ואיננו, כי לקח אותו האלוקים (המעלות לשלמה, ספר הזיכרון לגר"ש גורן, הרב יצחק אלפסי (עורך), תשנ"ו).

24. 'גאון ישראל' - הרב דב ליאור, רבה של קרית-ארבע חברון ומחבר שו"ת 'דבר-חברון':

מר"ר, גאון ישראל, הרב שלמה גורן זצ"ל, פעל רבות במשך חייו להחדרת אור האמונה וקדושת חייו ישראל לכל הרבדים באוכלוסיה היהודית. דמותו תשאר חרוטה לעד בלב נאמני תורת ישראל וארץ קדושתו על תרומתו הגדולה בכל החיים הציבוריים ('המעלות לשלמה', ספר הזיכרון לגר"ש גורן, הרב יצחק אלפסי (עורך), עמ' 250, תשנ"ו).

25. "תורה שלמה" - הרב חיים דרוקמן, ראש ישיבות בני-עקיבא בישראל:

הגר"ש גורן זצ"ל היה אדם ענק, שכל חייו היו למען הכלל. גם חייו הפרטיים היו כלל ישראלים: למען עם ישראל, ארץ ישראל, מדינת ישראל ותורת ישראל. בראש ובראשונה אני מרגיש צורך להדגיש את גדלותו בתורה, על כל חלקיה. הוא לא היה רק מגדולי הדור שלנו. הוא היה ענק בתורה, מן השורה הראשונה. תמיד התלבטתי, כשהיה עלי להציג אותו בפני קהל. לא היו מילים בפני, והשתמשתי רק במושג "שר התורה". מעבר לזה לא יכולתי להוסיף מילה. אכן, הוא היה שר התורה במלוא גדולתה, על כל חלקיה בנגלה ובנסתר: בקיא בה, שולט בה ומחדש בה חידושים מקוריים. גם בתורה שבכתב שלו וגם בתורה שבעל פה שלו, הייתה תמיד מקוריות.

על גדלותו בתורה אין מי שיכול לחלוק. גם אלה שהתיימרו לחלוק על דרכו, לא יכולים היו לחלוק על גדלותו בתורה. ומתוך גדלותו בתורה, נבע היחס שלו לא"י, למדינת ישראל ולצה"ל. מתוך תורה באה אצלו הגישה הממלכתית: לא רק שתורה ומדינה, לא עמדו אצלו בסתירה, אלא היו אחדות אחת, שלמות הרמונית אחת. הוא כתב על מדינת ישראל כשלב בהתגשמות חזון הנביאים, הוא בירר את ערכו של יום העצמאות לאור ההלכה, לא רק בתחום התיאורטי אלא כפסק הלכה למעשה. הוא לא היסס, הוא לא גימגם. במה שהיה ברור לו היה נחרץ וחד-משמעי. לאמיתו של דבר, הוא עיצב את דמותו הדתית של יום העצמאות, בצה"ל ובמדינת ישראל כולה. הוא קבע שיש לומר הלל ביום העצמאות בברכה, לברך שהחינו ביום העצמאות; כך קבע - וכך היה. הוא היה מן היחידים, שהטיל את כל כובד משקלו התורני על הערך של הממלכתיות הישראלית ולמשקל התורני שלו היה ערך רב.

הגמרא אומרת (בבא-בתרא צא) "אפילו ריש גרוגתא משמיא מוקמי ליה", קל וחומר כל תפקיד גדול ותפקידים כלל ישראליים במיוחד. במקרה זה הרי בולט בחוש, שהעובדה שהוא היה מיסד הרבנות הצבאית הראשית, והוא עמד בראשה, הייתה ממש מן השמים. הוא היה שר התורה ושר הצבא כאחד. הוא היה רב ואלוף גם יחד והדברים לא היו אצלו בסתירה כי אם שלובים זה בזה, הרמוניים, מאוחדים. ומתוך השילוב הזה הניח את היסודות של הרבנות הצבאית הראשית בצה"ל. הוא היה האיש הנכון במקום הנכון. הוא לא היה מונע על ידי דאגה לחיילים הדתיים בלבד, עם כל החשיבות שבדבר, אלא דאגה לכך שצה"ל כולו יהיה צבא יהודי, שתהיה כשרות בכל מקום, לכולם. שתהיה שבת בכל מקום, לכולם. והוא עמד על כך. אני רוצה להזכיר את מסירות נפשו, הבלתי רגילה. הוא

הגיע למקומות המסוכנים ביותר, לכל מוצב נידח, תוך כדי סיכונים בלתי רגילים. ובכל מלחמות ישראל, הלך בראש. הוא הלך עם כוחות הלוחמים. הוא לא ישב ספון בד' אמותיו. במלחמת ששת הימים כבר הפכה נוכחותו ותקיעת השופר שלו לחלק מן ההיסטוריה. אני פגשתי אותו במלחמת לבנון, בצידון, כשכבר לא היה רב ראשי לצה"ל. גם אז מצא לנכון ללכת בראש, לצאת לפגוש את כוחות הלוחמים. אני גם זוכר איך חילק תהילים בכל מקום ומקום. הוא עבר את הגבול לזיהוי חללים, תוך כדי סכנת נפשות ממש, שמעתי מפיו עצמו פלאי פלאים, איך שב ועבר לגוש עציון אחר נפילתו, איך הסתובב בשדות מוקשים בכיס פלוג'ה בכדי לגלות את החללים שם ולהביאם לקבר ישראל.

הגר"ש גורן זצ"ל היה איש אמת. הוא לא נשא פנים לאיש. מה שהיה אמת, מה שהאמין בו, אמר בריש גלי, לכולם. הוא אמר את האמת גם כשלא נעמה לאוזן כולם. מה שהאמין בו, מה שחשב לנכון ולאמת, השמיע אותו ולחם למענו.

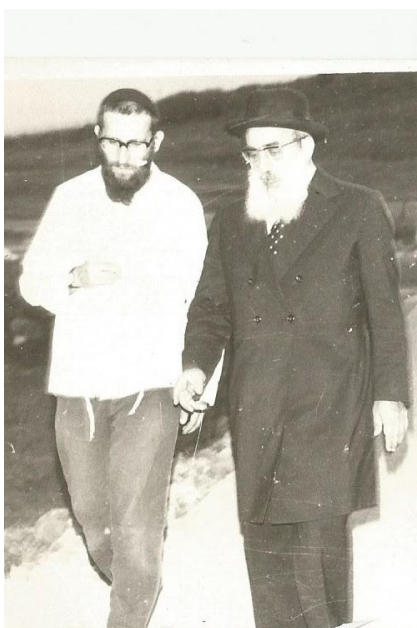
היה לו לב חם ואוהב לכל חלק בעם ישראל. פעלו ברבנות הצבאית היה במגמה של שמירה על אחדות העם. הוא פסק פסקים נועזים למנוע פרוד בעם. הוא ראה באחדות ישראל ערך דתי הלכתי ממדרגה ראשונה.

כמה אהב את מדינת ישראל, את ארץ ישראל, מובן מאליו - את תורת ישראל, כשכל אלה יחדיו מהווים אצלו שלמות אחת. לא אחת שמעתי מפיו "תורה שלמה": בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בין אדם לעמו ולארצו ולמדינתו. לא חלקי תורה, אלא תורה שלמה. ומתוך כך, הייתה אצלו אכפתיות לפגיעה בשלימות הזאת ('אורות עציון' כ"ה, עמ' 5-8, ישיבת אור עציון, תשנ"ה).

26. "גדול-גיבור" - הרב שלמה אבינר:

גאון זה יחיד ומיוחד היה מבין גאוני דורו, כפי שכתב מרן הרב קוק במאמרו ה"גדול והגיבור". הרב שלמה גורן היה גדול-גיבור, הוא היה גאון בתורה, בשקידה נוראה, בבקיאות עצומה נוהג בחומרות שהרבה אנשים לא הקפידו עליהן, ויתר על כל תענוגי העולם הזה כדי להתמסר ללימוד תורה. יחד עם זה פעם בו עוז החיים, הוא היה איש חיל. איש צבא, חייל קרבי אמת - שגם באותו זמן לא פסק הלימוד מפיו - חייל גדול. הוא היה איש ארץ ישראל ואיש תשועתם של ישראל, איש קיבוץ גלויות ואיש בניין הארץ, איש המדינה ואיש הצבא. באישיותו היה מאחד את שני הדודים שהתרחקו בתגרת הגלות, למען דעת שיש תורה בארץ, תורה במדינה, שהתורה היא נשמת הממלכתיות. הוא באמת היה דומה למלך בשעת מלחמה, מלך בצבא ובמדינה. בזה היה מתקיפי ארץ, מאותן תקיפי ארץ ישראל שנאמר עליהם שהינם מעולים מחסידי בבל. בעניינים אישיים היה עניו וצנוע, סופג בגלל עמדותיו עלבונות אין ספור באופן לא יתואר, בענווה חן אצילית. אך כאשר זה היה עניין עקרוני הנוגע לתורה ולמצווה, לעם ולארץ, היה לוחם כאריה, בלי חת ובלי מורא, כתלמידי ארץ ישראל הקשים כברזל. לחם כדי שתהיה תורה במדינה וכדי שתהיה ממלכתיות בתורה, שנים שהם באמת אחד. הענק הזה איחד שני זרמים אלה בחייו רבי הפעלים, וסלל דרך לאומה כולה. **כאשר ראה שאותה מדינה אשר אהב יותר בעצמו, הולכת בדרך לא דרך, בדרך של חולשה וחרפה, לבו הרגיש סבל וקרס, והענק נפל.** לא היו לו תלמידים מיוחדים. אך כל האומה היא תלמידתו, וזכרו החי ימשיך לפעום בה לנצח (מורנו ורבנו הגאון הרב שלמה גורן, נדפס בהתחלת ספר 'קשרי מלחמה', חלק א', הרב אייל קרים וב'עיתורי כהנים', גיליון 118, כסלו תשנ"ה)

הרב הראשי לישראל הרב שלמה גורן מלווה ע"י הרב שלמה אבינר במושב קשת שברמת הגולן

מקור: הרב מרדכי ציון

הרב שלמה גורן עם הרב יהודה ליאון אשכנזי ('מניטו')

מקור: מכון 'מניטו'

27. הסכמות, מכתבי ברכה ואזכורים של הרב גורן שנדפסו בספריהם של גדולי תורה:

הרב שלום משאש – רבה של ירושלים ומגדולי הפוסקים:

מביא את הסכמת הרב גורן לספריו. הסכמה ראשונה מובאת בפתח ספרו: 'תבואת שמ"ש'. "הסכמת מרן הגאון הרב שלמה גורן שליט"א, הרב הראשי לישראל" והיא נכתבה ביום כ"ג מנחם-אב תשל"ט. גם בחלוף השנים, מביא הרב משאש בשנית, הסכמה מאת הרב גורן, וזאת, בפתח ספרו: 'שמש ומגן' (הסכמה שנכתבה ביום י"ז בכסלו תשנ"ב).

סיפר תלמידו של הרב משאש, הרב ינון רביב: הרב משאש, שלום הוא ושלימה משנתו, תמיד היה מחפש לעשות שלום. כשהייתה מחלוקת גדולה בין עמיתו לרבנות הגאון הרב בצלאל ז'ולטי זלה"ה לרב הראשי הרב שלמה גורן ז"ל, ניסה הרב לפייס ביניהם בכל כוחו (שמש ינון, בא השמש, עמ' כז').

הרב יהושע ממן - רבה של נהריה וחבר בית דין הגדול (לשעבר), מחבר שו"ת "עמק יהושע" וזקן רבני מרוקו בישראל (כיום):

הדפיס את הסכמת הרב גורן לספרו 'עמק יהושע' (מיום כו' טבת תשל"ז), ובה מכנה אותו "מרן הגאון הרב הראשי לישראל". בספר 'עם-רם', מאת בנו, הרב רפאל ממן, מובאת תמונה ממעמד קבלת פנים חגיגי שנערך לרב גורן ע"י הרב ממן בנהריה (שם כיהן כרב העיר). לרגל בחירת הרב גורן לכהונת הרב הראשי לישראל, במעמד זה, נשא הרב ממן דברים לכבודו של הרב גורן.

הרב חיים דוד הלוי – רבה של ת"א-יפו וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל:

שו"ת עשה לך רב חלק ח, סימן מה - קראתי בעיון רב את מאמרו של כב' הגר"ש גורן שליט"א (שחרור שבויים תמורת שחרור מחבלים וראה אזכור נוסף שם, חלק ז סימן נג)

הרב דוד שלוש - רבה של נתניה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל:

מכתב ברכה לספרו 'בני עמי' שנתקבלה עוד בהיות הרב גורן עדיין בצה"ל ולאחר שנבחר לכהן כרבה של ת"א (מכתב ברכה מיום כ"ב תמוז תשכ"ט).

הרב יוסף שרביט - רבה של אשקלון וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל:

הסכמה לשו"ת 'ארחות יושר' (מיום ד' חשוון תשל"ז), הסכמת: "מרן הגאון מוה"ר שלמה גורן שליט"א הרב הראשי לישראל". הרב גורן כתב מכתב ברכה נוסף לספרו של הרב שרביט: "נר-מיכאל" אותו הוציא לע"נ בנו, מיכאל הי"ד, שנפל במלחמת יוה"כ.

הרב מכלוף אביחצירא - (בן הרב אליהו ונין ה'אביר יעקב', ראב"ד במרקש ואח"כ רב בירושלים):

הרב גורן כתב מכתב ברכה והסכמה לספרו 'יפה שעה' מיום כ"ח תמוז תשל"א, בהיותו רב ראשי של ת"א ושם בכותרת: "הסכמת הגאון מרן שלמה גורן"

הרב שמעון ברוך אוחיון - רב העיר יפו:

"מכתב הסכמה והערכה על הספר ממר"ן ועט"ר הגאון כמוהר"ר שלמה גורן שליט"א הרב הראשי וראש אבות ביה"ד לת"א-יפו - מכתב מיום יב' תשל"ד בראש ספרו 'הליכות שבא'.

הראשל"צ הרב אליהו בקשי דורון: - מזכירו בכבוד כ- "גר"ש גורן זצ"ל" (שו"ת 'בנין אב', סיל' ל' עמ' קמב')

הרב גורן מגיע לכינוס ת"ח בבית רבה של פ"ת הרב ראובן כץ (נראים גם הרב הרצוג והרב זוין)

מקור: רבי ראובן כץ, רבה של אם המושבות, חשון התשע"ג

הרב שלמה גורן בחברת הרב יהושע קניאל, רבה של חיפה

מקור: לע"מ

'הרב מפוניבז' - הרב כהנמן, נושא דברים בפני חיילי צה"ל שהשתתפו בלימוד ב"ירחי כלה" בפוניבז.

מקור: אלבום משפחת מאיר, בני ברק. תמונה זו מוגנת בזכויות יוצרים ואנו עושים בה שימוש ראוי לצורך חינוכי ולימודי ולא מסחרי. התמונה מופיעה באתר 'ישראל נגלית לעין'. תמונה נוספת מאותו מעמד מצויה בספר: אחד בדורו" – על הרב כהנמן מפוניבז', מאת הרב שמואל קול. חלק ב' עמ' 435)

יום הבחירות לרבנות הראשית לישראל (ז' חשוון תשל"ג)

הרב איסר יהודה אונטרמן, הרב יצחק נסים, הרב שלמה גורן, הרב עובדיה יוסף

צילום: לע"מ.

28. בשבתו עם זקני ארץ:

במחיצת 'החזון אי"ש':

קשריו של הרב גורן עם החזו"א נמשכו שנים רבות. עוד בהיותו נער צעיר, הגיע הרב גורן לדבר עם החזון-איש בלימוד ובמילואים של ספרו 'נזר הקודש', שנכתב בהיותו בן שש עשרה מביא הערה בשמו: "והעירני הגאון בעמח"ס חזון איש..." (שם, עמ' ב'). הרב גורן אף סיפר ש"שהוא (החזו"א – ש.ה) מאוד חיבב אותי – הכרנו עוד מאז שמסרתי לו את הספר הראשון שלי, שעליו הוא כתב לי כמה הערות" (בעוז ובתעצומות, עמ' 135).

בשנת תש"ב, בהיותו בן עשרים וארבע בלבד, נשלח הרב גורן ע"י בכירי רבני ירושלים להביא את עמדתם שנחלקה על דעת החזו"א בעניין קו התאריך ושאלת חלות צום יום הכיפורים במזרח הרחוק. הרב גורן שוחח עם החזו"א בעניין זה במשך מספר שעות ואף מסר לחזו"א את עמדתו האישית בעניין. החזו"א טרח להתייחס בפירוט לדבריו בעניין זה בקונטרס 'י"ח שעות' שלו (ירושלים, תש"ג).

גם בעניינים נוספים שבהם חלק הרב גורן על החזו"א, התייחס החזו"א לדבריו באופן ענייני. כן הוא ביחס להערות שכתב החזו"א (קובץ איגרות ח"ב איגרת ע"ח ונזכר ב'פאר הדור' ח"ג, עמ' ר"מ) על גיליון מאמרו של הרב גורן "הבערת חשמל בשבת" ("סיני" כרך כד', תש"ט) וכן בעניין יציאת חיילים מחוץ לתחום בר"ה על מנת לשמוע תקיעת שופר.

באדר ה'תש"ט, אחיו הבכור של החזו"א, הרב מאיר קרליץ (אשר בהיותו בליטא היה חבר ב'מזרחי' ואחד מנציגיו הבולטים בוילנא ובארץ ישראל היה רבם של חברי פאג"י) נטל חלק בוועדה מיוחדת שהוקמה הרבנות הראשית לישראל (ביחד עם הרב אונטרמן ועם הרב ישכר דב וייס) על מנת להסדיר את הסמכויות של הרבנות הצבאית בראשות הרב גורן מול ה'שירות הדתי' של ר' נתן גרדי. הוועדה קבעה כי הרב גורן הוא המופקד על העניינים ההלכתיים, ור' נתן גרדי יהיה כפוף אליו²⁵. בכל פעולותיו בשטח זה היה הרב מאיר קרליץ מתואם עם אחיו החזו"א ('פאר הדור' ח"ד, עמ' רנ"ח, בני ברק תשל"ג, בשם בנו, הרב שמריהו יוסף קרליץ) כך שבהחלט ניתן לומר שהחזו"א סמך ידיו על מינויו של הרב גורן כרב הראשי לצה"ל.

הרב גורן התייעץ עם החזו"א במקרים סבוכים של היתרי עגונות בצה"ל והחשיב מאוד את דעתו. בשנת ה'תש"י, ע"פ פסק של החזון-איש קבר הרב גורן עצמות של שלושים חללי מלחמת השחרור (חללי ג'נין) יחד עם עצמות אויב שנמצאו באותה המערה. הרב גורן כיבד מאוד את החזו"א ואמר אודותיו: "תמיד הייתה הערכה גדולה כלפיו, וידעתי שכל מה שהוא אומר וכותב – צריך להקדיש לזה שבעה נקיים כדי להבין אותו" (בעוז ובתעצומות עמ' 137, באחת מתשובותיו אף כינהו 'מרן') בעת שיחה ביניהם היה פונה אליו בכבוד רב: "כבודו אמר" כו' (עדות הרב גורן בעת שיעור בעניין התרת עגונות שמסר בישיבת מעלה אדומים, תמוז תשנ"ב).

²⁵ צילום כתב היד בחתימת ידי הרבנים נמצא בידי המלקט.

עם הרב צבי פסח פרנק – עמוד ההוראה ורבה של ירושלים:

הרב גורן עמד בקשרי הלכה רבים עם עמוד ההוראה ורבה של ירושלים, הרב צבי פסח פרנק. עוד בזמן המנדט הבריטי, היווה הרב פרנק כתובת הלכתית מובהקת עבור לוחמי המחתרות השונים ובביתו אף הוסתרו מצבורי תחמושת ('סליקים') שונים.

הרב גורן נועץ ברב פרנק בשורה של שאלות הלכתיות כבדות משקל ובמיוחד בעניינים של התרת עגונות. היה זה הרב פרנק שעל פסיקתו הסתמך הרב גורן בעת שהתווה את דרך קבורתם של חללי צה"ל בארונות קבורה (שו"ת תרומת הגורן, ח"ב, ס' סו) כמו כן, התיר הרב פרנק לרב גורן לעגן בפקודות מטכ"ל היתר גילוח ותספורת לכבוד יום העצמאות²⁶. הרב גורן העריץ והוקיר את הרב פרנק ובאחת מתשובותיו ההלכתיות המאוחרות התבטא אודותיו: 'אין משיבין את הארי לאחר מיתה' (שו"ת תרומת הגורן, ח"ב, ס' א).

בעת שנפטר הרב פרנק, נמנה הרב גורן בין גדולי חכמי התורה שבדור²⁷ שהספידוהו בעת מסע ההלוויה, וכך נמסרו הדברים בקובץ "הפרדס":

הג"ר שלמה גורן, הרב הראשי לצה"ל ציין את אישיותו הנעלה של גאב"ד ירושלים זצ"ל כעמוד ההוראה. את מסירות נפשו להוראות דבר הלכה ועמלו הרב של הגרצ"פ פרנק להתיר עגונות. מעולם לא נרתע משאלות מסובכות וקשות, הוציא תמיד פסק דין ברור בבהירות, בחריפות כגאון בהלכה. בהמשך דבריו עמד הגר"ש גורן על גדולתו של הגאון המנוח כחכם בהוראה וכחכם בהלכה. עם הסתלקותו נגדע ביטוי נהדר של חכמות הרבנות. הוא עמל בחייו למען השלום, חשש מניצול שמו הנערץ למחלוקת ולדברי ריב ומה מצער הדבר שגם עתה רוצים לנצל את שמו של הגרצ"פ פרנק למטרות של מחלוקת. בסוף דבריו קרא הרב הראשי לצה"ל למען שלום אמת בין רבני ישראל ('הפרדס', שנה לה', חוברת ד', עמ' 49).

עם ראשי ישיבת חברון:

הרב גורן היה מפירות גידוליה המובחרים ביותר של ישיבת 'חברון' המעטירה. הרב גורן אף היה התלמיד הראשון שהתקבל ללמוד בישיבה עוד בטרם היותו בגיל בר-מצוה. במשך שנים רבות ראה עצמו כבשר מבשרה של ישיבת 'חברון' ושמר על קשר עם חבריו לספסל הלימודים שהפכו ברבות הימים לגדולי ישראל. במעמד הנחת אבן הפינה לקריית ישיבת חברון (תשכ"ב) נשא הרב גורן דברים בין שאר גדולי התורה שדיברו באירוע זה ('הפרדס' שנה ל"ו, חוברת י', עמ' 37).

²⁶ לקראת יום העצמאות הראשון (ה'תש"ט) שאל הרב גורן את הרב פרנק, האם הוא מתיר לו לפרסם בפקודות מטכ"ל שמותר להסתפר ולהוריד את הזקן ביום העצמאות, הרב פרנק השיב שלא רק לחיילים מותר אלא לכל ישראל. היתר זה התפרסם בפקודות מטכ"ל מס' 340207 סע' 2 (ספר משואה ליצחק, הוצאת יד הרב הרצוג, הרב שמואל כ"ץ, עמ' 591 הערה 120, מובא במכתבו של ראש לשכת הרב גורן מיום יח' סיון תשל"ז).

²⁷ מספידים נוספים היו: הראשל"צ הרב יצחק ניסים, הרב איסר יהודה אונטרמן, הרב ראובן כץ, הרב אליעזר יהודה וולדינברג, הרב יצחק יעקב ונטפוגל, הרב אברהם דב רוזנטל, הרב יצחק רוזנטל, הרב אליהו פרדס, הרב אריה לוי, הרב ר' בן ציון יאדלר.

הרב משה מרדכי עפשטיין והרב ראובן טרופ:

את ספר ביכוריו, "נזר הקודש" הקדיש הרב גורן ל"מו"ר הגאון האמיתי מוהר"ר משה מרדכי עפשטיין זצ"ל האב"ד ור"מ דסלבודקא וראש ישיבת חברון-כנסת ישראל. **אשר יצקתי מים על ידו כמה שנים, זי"ע** (שם, בהקדמה).

הרב גורן סיפר, כי עוד בטרם היותו 'בר-מצוה', השיא לו רבו, רה"י, הרב מ"מ עפשטיין, עצה כיצד להתגדל בלימוד, ע"י שילמד בכל יום שבעה דפי גמרא בעיון ועי"כ יקנה את התורה ('בעוז ותעצמות', אבי רט (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ג, עמ' 62-63). הרב גורן אף הוסיף על מספר דפים זה ובמשך 'זמן חורף' הראשון שלו בישיבת חברון, למד שתים עשרה פעמים את מסכת יבמות, ובהמשך, אף סיים את הש"ס הבבלי בתקופה של כחמישה חודשים. כעבור תקופה קצרה, למד מדי יום שנים עשר דפי גמרא בעיון וזאת, על מנת לסיים ש"ס בבלי וירושלמי תוך שנה (שם). הנהגה זו ליוותה אותו עד אחרית ימיו (עדות מפי מו"ר הרב יעקב שפירא, ראש ישיבת 'מרכז-הרב' שכך סיפר לו הרב גורן בסמוך לפטירתו).

הרב גורן למד בחברותא אישית מדי שבת בצהרים עם הגאון הרב ראובן טרופ בביתו (מובא בשם הרב אברהם שפירא בספר 'אמרי שפר', הרב יצחק דדון (עורך)).

"זה גאון בתורה!" - הרב יחזקאל סרנא:

ראש הישיבה, הרב סרנא שהיה אחד מרבותיו של הרב גורן במשך שנות לימודו והתפתחותו בישיבת חברון. בעת שהגיע הרב גורן לפרקו ונשא את בת הרב 'הנזיר' לאישה השתתף הרב סרנא בחתונתו. עוזרו של הרב גורן, הרב יוסי הראל סיפר שבעת שהתלווה אל הרב גורן בעת ביקור שערך אצל הרב סרנא, כאשר צעירים חרדים קראו לעברו קריאות גנאי. נזף בהם הרב סרנא ואמר: **"אתם יודעים על מי אתם מדברים?! זה גאון בתורה!** (יאיר שלג, משוח מלחמה: סיפורו של הרב שלמה גורן, פרק עשירי (טרם פורסם) מובא אצל הרב אביעד הולנדר, נאמנות כפולה להלכה ולמדינה ופתרונה: פסיקתו של הרב שלמה גורן כמקרה בוחן, עמ' יח').

אחד מבוגרי ישיבת חברון כתב: כד הוינא טליא בישיבת חברון ששכנה קודש בשכונת גאולה בראשות מורינו הגאון ר' חצקל סרנא זצ"ל. היה מגיע לעיתים לבקרו הרב גורן עת כיהן כרב ראשי לצה"ל כתלמיד המבקר את רבו ולעת הגיע זמן תפילת ערבית היו שניהם מגיעים לבית המדרש שלובי ידיים כשהרב גורן מהלך במדיו ומרן ראש ישיבה נתמך בו. כל הישיבה קמה על רגליה והם התיישבו להם במזרח ובעל התפילה החל ב"והוא רחום"

הרב אברהם פרבשטיין והרב שמחה זיסל ברוידא:

ראש ישיבת חברון, הרב אברהם פרבשטיין שמר על קשר אישי חם עם הרב גורן גם לאחר שנת ה'תשל"ג (בשם הרב שלמה שפירא), פעם אחת, אף הגיע הרב פרבשטיין אל ביתו של הרב גורן לשוחח ב'לימוד' בחדרו, שיחה זו ארכה מספר שעות ובסיומה הם יצאו מחובקים לסלון הבית (גיבור כארי, נועם ושירה ונגרובר, עמ' 60, דברי שיר, תשע"ז) וראוי גם לציין שבמסע ההלוויה של הרב גורן השתתף ראש ישיבת חברון, הרב שמחה זיסל ברוידא.

יחסיו עם אדמו"רי חסידות גור:

אדמו"רי החסידות העריכו את שיעור קומתו התורני של הרב גורן ובעיקר, את פעילותו ומסירות נפשו למען היהדות בצה"ל ('אידשקייט'). אחד החסידים סיפר שראה פעם את הרב גורן צועד ביום חורף סמוך לביתו של ה'בית ישראל' בשכונת גאולה שבירושלים כשלפתע ניתך גשם עז, ה'בית ישראל' (האדמו"ר הרב ישראל אלתר – ש.ה) פתח את חלונו וקרא לרב גורן שייכנס לביתו מפני הגשמים, באומרו: בוא היכנס, שהברזלים ('ה'פלפלים') לא יחלידו... (ביידיש).

יחד עם זאת, היו ביניהם לעיתים, גם חילוקי דעות ואי הסכמות והם לא ראו תמיד את הדברים עין בעין. בהקשר לכך מובא סיפור מליצי שסיפר בנו של ה'פני-מנחם' (האדמו"ר הרב פנחס מנחם אלתר), הגר"ש אלתר, שכששב עם אביו מהכנסייה הגדולה השישית של 'אגודת-ישראל' (שנערכה בשנת ה'תש"מ) שבה קרא 'הלב שמחה' (האדמו"ר הרב שמחה בונים אלתר – ש.ה) לייסד לימוד 'דף יומי' בירושלמי, אמר לו אביו בדרך בדיחותא, שבין שאר המעלות שיש מלימוד הירושלמי היא שהרי הרב גורן תולה את כל דבריו בירושלמי והרבי ('הלב שמחה') יודע שהדברים אינם כתובים כלל בירושלמי והוא רוצה שכל הציבור יידע...

סיפור מיוחד נוסף, מובא גם הוא בשמו של הגר"ש אלתר, שכשהגיע הרב שלמה גורן (כשהיה הרב הראשי לישראל) לבקר אצל דודו, 'הלב שמחה' בחג הסוכות, אמר 'הלב שמחה' לרב גורן שבימי הסוכות מנענעים את הלולב בכל יום בחמישה מקומות (א' בשעת הברכה, א' באמירת הודו לה', ב' פעמים באנא ה', ופ"א בהודו שבסוף ההלל) ובכל פעם ופעם מנענעים לששה צדדים – הרי שלושים נענועים ובכל נענוע עצמו מנענעים שלוש פעמים וביחד עולה מנין הנענועים תשעים כמניין שני השמות הוי"ה ואדנות (בגימטרייה). מיד הקשה לו הרב גורן: שמנין השמות הוא תשעים ואחת והנענועים עולים תשעים והשיבו הרבי בהינף יד: עם עוד נענוע! וכששב הרב גורן והקשה קושייה נוספת השיב 'הלב שמחה': איך מיין דו זאלסט געבן א'שאקל... (אמירה פולנית ידועה שמשמעותה: 'קח את עצמך לידיים').

בעת פרשת 'האח והאחות' אמר האדמו"ר מגור ('הלב שמחה') שמתנגדי הרב גורן כלל לא קראו את הקונטרס שלו ואולי יש שם משהו (מובא ב'ארחות רבנו' ח"ה, עמ' קעד). גם על הרב בנימין מנדלסון (רב המושב קוממיות וחסיד גור) מספרים שהשיב לאחד מראשי הישיבות שרצה למשכו למאבק נגד ההיתר: שאע"פ שהצורה שבה הדבר נעשה הינה פסולה אבל לגופו של היתר – "ברי לי שאם היה מדובר בשאלה על בחור משיבתכם הייתם מתירים אותו עם היתר דחוק בהרבה".

פגישה בין ראשי הרבנות הצבאית לרבה של קוממיות, הרב בנימין מנדלסון (תשי"ב)

נראים מימין לשמאל: הרב שלמה גורן, הרב י. שולמן, רב סרן מרדכי פרידלנד, רב סרן זאב דפני, רב סרן יקיר יוד, סא"ל הרב ש. רפיקו, סא"ל הרב יצחק מאיר, הרב מ. פירון, סרן הרב אברהם צבי לבקוביץ.
מקור: אלבום משפחת מאיר, בני ברק. תמונה זו מוגנת בזכויות יוצרים ואנו עושים בה שימוש ראוי לצורך חינוכי ולימודי ולא מסחרי. התמונה מופיעה באתר 'ישראל נגלית לעין'.

גם לאחר פרשת 'האח והאחות' נמשך היחס של המשך קשר תוך הסתייגות מדפוס הנהגה מסוימים. במכתב שכתב הרב גורן בשנת ה'תשל"ז אל ה'לב שמחה' לאחר פטירת אחיו ה'בית ישראל', הוא מברכו בברכה חמה לרגל התמנותו לאדמו"ר (המכתב נדפס אצל ד"ר שפרה מישלוב, 'בעין הסערה', נספחים).

כתב חוקר החסידות הנודע ומקרובו של הרב גורן, הרב ד"ר יצחק אלפסי, לשעבר, רב בית הכנסת קוממיות-אברהם בת"א (בית הכנסת של הרב גורן):

מבית חסידים היה הרב גורן. הסבא, היה מן המקורבים ביותר למרן ה"שפת-אמת" והאבא, רבי אברהם, חסיד גור מובהק היה. אצל ה"בית ישראל" הירבה הגר"ש לבקר ומרן ה"לב שמחה" לא החסיר אף שנה לטלפן ולאחל לו שנה טובה (תורה עבודה וגמילות חסדים, "הצופה", כ"ה חשון תשנ"ה)

ועוד סיפר הרב אלפסי על מפגש "בין הגר"ש ליבדל"ח מרן האדמו"ר מגור שליט"א (כוונתו לאדמו"ר הקודם מגור, "הפני מנחם" – ש.ה) פתח הגר"ש והשיב אדמו"ר שליט"א וניצוצות של אש ניתזו מפה לפה. מובאות מכל הש"ס בציטוטים מדויקים. בבלי וירושלמי. זו הייתה חוויה בלתי רגילה (שם).

'ריתחא דאורייתא' עם הרב אליעזר סילבר:

סיפר ר' מרדכי לוריא ז"ל: סיפור זה היה בעת הכנסייה הגדולה החמישית של "אגודת ישראל" שנערכה בירושלים בשנת ה'תשי"ד ושהשתתף בה גם הרה"ג ר' אליעזר סילבר זצ"ל שהיה ידוע ומפורסם בלשונו החדה כתער ובקיאותו העצומה בכל התורה כולה.

ספרו לי חברים מתלמידי ישיבת חברון שהיו נוכחים, כיצד נפגשו באקראי הרב סילבר והרב גורן בפרוזדור והרב סילבר סנט מיד ברב גורן (שהיה לבוש במדי צה"ל) שבוודאי שירותו הצבאי "משכח

תלמודו" ולהוכחת הדבר אמר דבר תורה ודרש מהרב גורן שיאמר לו מי אמר זאת והיכן? והרב גורן ענה לו כהרף עין וכיון שאף הוא היה "עז כנמר" החזיר שאלה דומה לרב סילבר וכך עמדו זמן רב כשהם מנצחים זה את זה בד"ת וכל הת"ח מסביבם עומדים ומתפעלים משני גאוני עולם אלו. הדיון הסתיים לאחר זמן, כאשר הרב גורן היסס לרגע בתשובתו ואז "התנפל" עליו הרב סילבר בשאגות "וואס האב איך געזאגט?! ("מה שאמרת") והסתובב והלך לו.

הרב אהרון קוטלר:

הגאון הרב קוטלר העריך את שיעור קומתו של הרב גורן. על כך תעיד העובדה שבשנת ה'תש"ה, בהיותו הרב גורן צעיר לימים כתב אודותיו הרב קוטלר שחיפש חתן לבתו, לחותנו, הרב איסר זלמן מלצר: "איך הוא המצב אודות רבי שלמה גורונצ'יק הי"ו אם הוא פנוי עדיין מדוע לא יכנס כלל בחשבון?" (מתוך צילום כתי"ק המצוי ברשות המלקט).

הרב אהרון קוטלר בשיחה לפני חיילי צה"ל:

סיפר הרב זלמן אורי הלוי מלוס אנג'לס: לפני שנים ביקר בעירנו הרב שלמה גורן [שליט"א] זצ"ל. הוא כיהן אז בתור רב ראשי של צה"ל. רבני העיר התאספו לכבודו והוא נאם לפניהם. בנאומו הוא ציטט מדבריו של מו"ר הגאון רבי אהרון קוטלר זצלה"ה, ראש ישיבת לייקווד. ראש הישיבה היה בא לירושלים בקיץ והיה נותן שיעורים בישיבת עץ חיים. הרב גורן הזמין את מו"ר לנאום לפני חיילי צה"ל. בין היתר, אמר ראש הישיבה, כתוב בתורה: "והיה מחניך קדוש" (דברים, כ"ג, ט"ו). מחנה צבאי יהודי חייב להיות שונה ממחנות צבא של הגויים. חז"ל למדו מפסוק זה כמה הלכות (עיין בברכות, כ"ה, ע"א ובמס' שבת, ק"ג, ע"א). והם אמרו: "והיה מחניך קדוש, קדשהו". אחת ההלכות שלמדו חכמינו מפסוק זה הוא: שלא להכנס "להר הבית במקלו ובמנעלו ובאבק שעל רגליו" (ספרי). מקדושת מחנה צבא ישראל לומדים הלכות קדושת ביהמ"ק! וראש הישיבה דרש מהחיילים להתנהג כצבא ה' לקיים מה שנאמר בספרי הנ"ל - "קדשהו" (ספר קדושת אברהם, אורי זלמן הלוי, עמ' 199, לוס אנג'לס, תש"ס).

הרב גורן משוחח עם הרב אהרון קוטלר (משמאל) במהלך דיוני הכנסייה הגדולה הרביעית של אגודת ישראל, ירושלים, כ"ח סיון ה'תשי"ד

מקור: אלבום משפחת מאיר, בני ברק. תמונה זו מוגנת בזכויות יוצרים ואנו עושים בה שימוש ראוי לצורך חינוכי ולימודי ולא מסחרי. התמונה מופיעה באתר 'ישראל נגלית לעין'.

"הרה"ג.. צנא מלא ספרי, איש חי רב פעלים" - עם הרבי מליובאוויטש:

בין הרב גורן לרבי מליובאוויטש התקיים קשר רציף וארוך שנים שכלל מפגשים, התכתבויות והערכה הדדית רבה.

הרב גורן היה ב'יחידות' אצל הרבי מליובאוויטש, ארבע פעמים. פעם בשנה, במשך ארבע שנים ברציפות (ככל הנראה, בין השנים תש"כ-תשכ"ג) ובכל אחת מהפעמים שהה בחדר יותר מארבע שעות. היחידות שלו התחילה תמיד ב - 11:30 בלילה ונמשכה עד קרוב לארבע לפנות בוקר. הרב גורן סיפר שבכל פעם שקם להיפרד מהאדמו"ר בטענה שהוא עייף, הביע האדמו"ר את תמיהתו על כך שהוא זקן מהרב גורן ונראה רענן כאילו קם זה עתה משנת הלילה. בכל פעם היה האדמו"ר מוסר ביד הרב גורן מסר של "דבר תורה" למסור לחסידים בכפר חב"ד.

על 'יחידויות' אלו כתב הרב גורן במקומות שונים בכתביו:

דנתי בנושא זה "בין כסה לעשור תש"ך" ארוכות וקצרות עם הגה"צ האדמו"ר מלובביץ שליט"א ביחס להגדרת משימת קיבוץ הגלויות של מדינת ישראל כיום, לאור החזון של התורה, הנביאים והכתובים (תורת המועדים, קיבוץ גלויות ובניין בית המקדש מי קודם למי, עמ' 289, מהדורה תשע"א, ידיעות ספרים).

היה לי בנושא זה ויכוח ממושך עם האדמו"ר מליובאוויץ' זצ"ל. דנתי איתו בנושא זה במשך ארבע שעות עד לפנות בוקר... אבל, אני נשארתי בדעתי והוא נשאר בדעתו (מדינת ישראל לפי חזון הנבואה וההלכה, תורת המדינה, עמ' 473, מהדורת תשע"א, מהדורת תשע"א).

בכל ארבע הפעמים שביקרתי אצלו כאשר שוחחנו על חללו של עולם התורה ומדינת ישראל, תמיד סיימתי את שיחתנו בשאלה הקרדינלית שלא נתנה לי מנוח, למה אין האדמו"ר מבקר בארץ... (משנת הגורן, עמ' 266, הרב קובי דמבינסקי (עורך) ע"ש מה שהשיב האדמו"ר).

הרב גורן משוחח עם הרבי מליובאוויטש במהלך התוועדות יט' כסלו תשכ"ג

מקור: 'חבדפדיה', ארכיון הרבי

ברכת שנה טובה ואישור על קבלת ספרי הרב גורן מאת האדמו"ר:

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשי"ח ברוקלין, נ.י. הרה"ג הו"ח אי"א נר"נ צמ"ס איש חי רב פעלים וכו' מו"ה שלמה שיל. שלום וברכה! לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לכת"ר ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות. בכבוד ובברכה. אאשר קבלת שני ספריו נזר הקדש (ח"א)²⁸ ושערי טהרה מס' מקואות. ובטח גם משאר המו"ל ע"י יכבדני. ות"ח על העבר ועל העתיד לבוא (אגרות קודש, כרך יז, ו'תקב).

גם בשנה שאחריה שלח האדמו"ר מכתב דומה לרבי גורן: ב"ה, ימי הסליחות תשי"ט ברוקלין. הרה"ג הו"ח אי"א נר"נ עוסק בצ"צ צנמ"ס כו' מו"ה שלמה שיל... מסיבה נתעכב המשלוח ובינתיים התראינו (אגרות קודש, כרך יח, ז'כא).

הרבי נעזר ברב גורן גם בענייני ציבור וכפי שכתב לו במכתב בעניין שינוי המאבק לשינוי חוק "מיהו יהודי".

ב"ה, ג' תמוז, ה'תשל"ב ברוקלין, נ.י. הרה"ג הרה"ח וו"ח אי"א נר"נ צנמ"ס וכו' מוהר"ר שלמה שיל גורן הרב הראשי וראב"ד לתל-אביב-יפו והמחוז. שלום וברכה! בת"ח הנני לאשר קבלת מכתב כת"ר מט"ז סיון עם המצורף אליו שלשת הספרים: שערי טהרה על מקואות, כרך א' של הירושלמי המפורש ותורת המועדים – בהמשך לשיחתנו בעת ביקורו כאן. ות"ח מראש על שככתבו במכתבו גם להבא ישלח מהיו"ל על ידו, ועוד ועיקר על פעולותיו בענין העיקרי אודותיו דברנו, ביטול הגזירה, היל' לא תהי', הקרוי' בשם חוק דמיהו יהודי בקשר עם חוק השבות, וכמרומז בסיום מכתבו שכותב – ונזכה כולנו לקיים דבר ה' בפי נביאו: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי". והרי הקב"ה כבר במעמד הר סיני הבטיח "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", אלא שעלה ברצונו, ובלשון הרמב"ם, שתהי' "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק כו' ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה". ועל כל אחד ואחד לעשות חלקו בהאמור, ואשרי זכותם של כל אלה אשר הרשות (והיכולת) נתונה להם לפעול גדולות בהאמור, ובודאי אשר חפץ ה' בידו יצליח, ובמיוחד אשר זכות הרבים – ובנידון דידן זכות כל עמנו בני ישראל בכל מקום שהם – מסייעת. בכבוד ובברכה להצלחה ולבשורות טובות בכל האמור, מ. שניאורסאהן (אגרות קודש, כרך כז, י'תיט).

הרב גורן המשיך בביקוריו אצל הרבי ולקראת יום הולדתו השבעים של הרבי (יא' ניסן תשל"ב) כתב לו הרב גורן:

יברך ה' מציון את עטרת תפארת ישראל, גאון התורה והדרה, אריה דבי עילאי, כבוד קדושת שם תפארתו נר ישראל עמוד הימיני, מוהר"ר מנחם מנדל שניאורסון שליט"א, האדמו"ר מליובאוויטש יצ"ו... זכה האדמו"ר שליט"א להרבות בכבוד שמים ולקרב לבבות לאלפים ורבבות בכל קצוי תבל לאבינו שבשמים.. אין כמעט פינה בעולם היהודי ששם חב"ד לא ינשא לתהילה בכבוד ובהערצה.

²⁸ על גבי דף השער הוסיף הרב גורן הקדשה בכתב ידו: למעלת כבוד קדושת האדמו"ר מלובביץ שליט"א נר ישראל, עמוד הימיני הפטיש החזק, ראש גולת אריאל כש"ת הרה"צ ר' מנחם מנדל שניאורסון שמו יכון לעד. מוגש בהוקרה ובהכנעה מאת המחבר שלמה גורן הרב הראשי לצה"ל.

וגחלת ישראל שלא כבתה ברוסיה ובנותיה, גם היא בזכות מסירות הנפש של חב"ד... כותב וחותר בכל חותמי הברכות שבמקדש ושבמדינה, שלמה גורן (חב"דפדיה, הרב שלמה גורן, מבית הגנזים).

יחד עם זאת, לקראת הבחירות לרה"ר לישראל שנערכו בשנת ה'תשל"ג. האדמו"ר התנגד להחלפת הרב ניסים והרב אונטרמן וחשש מפני תמיכה של גופים מסוימים ברב גורן ועל כן, ביקש מהרב גורן שיסיר את מועמדתו וכך כתב לו:

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשל"ב ברוקלין, נ.י. הרה"ג הרה"ח וו"ח אי"א נו"נ צנמ"ס וכו' מוהר"ר שלמה שי' גורן הרב הראשי וראב"ד לתל אביב-יפו והמחוז. שלום וברכה! לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי, לכת"ר ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתמה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות. בברכה.

נ.ב. כיון שרצוני לשמור על היחסים שבינינו וכן על פי הוראה כללית דתוה"ק, איני רוצה שיוודע הבא לקמן לכת"ר מן הצד, ולכן כותב אני את זה, והוא: אשר מתאים לעמדותי בעת הבחירות להרבנות הראשית בפעם הקודמת, עמדה המיוסדת על המבואר בכ"מ ומהם בשו"ת חתם סופר הידועות, הנני נגד הדחת רב ממשרתו בסיוע זמן חוזה וכיו"ב, ואין זה פוגע כלל ח"ו בהמועמדים נגדו, וכפי שכתבתי כנ"ל בבחירות הקודמות. לאחר בקשת סליחת כת"ר על כתבי הבא לקמן, ולכאורה הוא נגד פתגם רבינו הזקן "מיט אן עצה שלאגט מען זיך ניט אן", בכל זה, מיוסד על יחסינו לכאורה אסור לי לעבור על זה בשתיקה, והוא: שנוסף על הכתוב לעיל, שגם מפני זה קויתי אשר כת"ר יסיר את מועמדתו ולכן חכיתי גם בפירסום עמדותי בזה, כולי האי ואולי, הנה עוד נקודה עיקרית במצב המיוחד בבחירות אלו אשר מנצלים מועמדות כת"ר למלחמה נגד הדיוק בשמירת ההלכה. והרי בכל ענינים דקדוש השם וכו' נוגע בעיקר פירוש ותגובת העשרה מישראל, שלכן גם אמוראים ענוי עולם אמרו כגון אנא אי שקילנא וכו'. ועוד אשר דוקא חוגים הידועים בעמדתם לכל עניני תורה ומצוות' הם התומכים ומרעישים וכו' למועמדות כת"ר. ובודאי לדכות' אין צורך בביאור נוסף, ובפרט שקשה עלי בכלל אָנשלאָגן זיך בהאמור (אגרות קודש, כרך כז, ל'תפו).

מיד לאחר שנבחר הרב גורן לכהונת הרב הראשי לישראל ארעה פרשת 'האח והאחות' (עליה הרחבנו כבר לעיל). פרשה זו העיבה על היחסים ביניהם. יחד עם זאת, הרבי המשיך להתייחס לרב גורן כת"ח והרב גורן מצדו, המשיך לסייע לפעילותה של תנועת חב"ד בארץ ישראל. מספר חודשים לאחר הפרשה, שהה הרב גורן בניו יורק ומשמשי של האדמו"ר ביקשו ממנו שיבוא אל האדמו"ר, אולם הרב גורן סירב (עדות בנו, רמי גורן, ערוץ 7, כ"ה בחשון תשע"ד).

סיפר חתנו של הרב גורן, ד"ר ישראל תמרי, שהתגורר בארה"ב במשך תקופה מסוימת עקב תפקידו כראש מחלקת לב וצנתורים בבית הרפואה של אוניברסיטת פ. הילס על שיחה אישית עם הרבי שהתרחשה בשנת ה'תשמ"ז, שנים רבות לאחר אותה פרשה:

כאשר הגעתי פעם בהושענא רבה עם כל המשפחה, הכניס אותנו הרבי לסוכתו (שלא כמקובל) ואמר לי: בטח זוכר אתה מה שאמרתי לך כמה פעמים, שברפואה חשובה רפואת הנפש לא פחות מרפואת הגוף, ודברים אלה היו מכוונים ועליך לזכורם בכל עת. הרבי הוסיף וביקש: כשתראה את חותנק תמסור לו שאני רוצה לשמוע אודות חידושי-תורה שלו, ואל תשכח למסור הדברים. ברכה מיוחדת בְּכַנּוּ הרבי באותה הזדמנות: 'שהשנה תהיה אצלכם שמחה במשפחה'. ואכן בחודש תשרי תשמ"ח נולדה לנו בת, והרבי שיגר לנו ברכה לרגל הולדתה.

כשסיפרתי את הדברים לחותני, סיפר לי הוא כי כשהיה שוהה ב'יחידות' ומשמיע לרבי מחידושי, היה הרבי מתבטא: 'בשביל חידוש כזה צריכים לעמוד וכמה פעמים הרבי אכן נעמד... (גיליון התקשרות 1008, רועה ישראל, ניצוצי רבי, על פי רשימת הרב יצחק יהודה רוזן)

כאשר בשלהי ימיו של האדמו"ר החלה קבוצה קטנה מקרב חסידיו לטעון שהרבי הינו "המלך המשיח" התבטא הרב גורן בעניין זה: **עצם הרעיון להכתיר את הרבי מלובביץ' כמשיח, עלול לזעזע כל יהודי שומר תורה ומצוות;** הם מחללים בזה שם שמים, דוחים את קהל ישראל מלהאמין במלך המשיח האמתי שיבוא... אני חושש שפשוט נטרפה דעתם (ז' שבט תשנ"ג, ראיון ל'קול ישראל', מוזכר אצל נח זבולוני, "דבר", חדשות, עמ' 4, ט' שבט תשנ"ג).

לאחר פטירתו של הרבי ביום ג' תמוז תשנ"ד כתב הרב גורן: האדמו"ר עלה על כל נשיאה הקודמים של חב"ד בזה שהצליח לבנות ולהקים אימפריה רוחנית חובקת עולם. אין פינה בעולם שמצויים בה יהודים, שידה של חב"ד לא השיגה אותם. מתוך מסירות נפש ונאמנות אין קץ למנהיגם, סיכנו חסידיו את חייהם, ופעלו ללא לאות בארצות המסוכנות ביותר לפעילות רוחנית זו. אין ספק שהאדמו"ר עצמו ניחן בכוחות פיסיים ורוחניים על-אנושיים, בזאת נוכחתי בעצמי כמה פעמים, בשיחות יחיד שקיימתי עמו... אין ספק שהאדמו"ר לא הניח כמותו בעולם בגדולתו בתורה, בכל ענפי המחשבה היהודית, בכושר מנהיגותו ובתנופת העשייה שלו. ולא קם כמוהו גם בדורות הקודמים (משנת הגורן, עמ' 266).

יחסי הערכה עם הגאון הרב פנחס הירשפרונג:

הגאון הרב פנחס הירשפרונג אב"ד מונטריאול היה מיודד עם הרב גורן. בספר הזיכרון לרב גורן, "המעלות לשלמה" (הרב יצחק אלפסי (עורך), תשנ"ו) אף נדפס מאמרו (בדין "מטמא משקין להיות תחילה"). גם הרב גורן כתב אודותיו בהערכה רבה: 'צדקו חברי ביה"ד במונטריאול ובראשם הגאון הגדול בקי נפלא בחדרי תורה כש"ת מוה"ר פנחס הירשפרונג שליט"א (תרומת הגורן ח"ב, סי' עז).

"כמה דברי תורה אפשר לומר בעשרים דקות" - עם הגר"ד סולובייצ'יק:

סיפר חתנו של הרב גורן, ד"ר ישראל תמרי: כשגרתי בניו יורק, שמעתי אותו פעם אחת מדבר בטלפון בדברי תורה עם הרב סולובייצ'יק, לא ייאמן כמה מובאות תורניות אפשר להביא בעשרים דקות, והכול בעל פה. בצד האחד של הטלפון היה הרב סולובייצ'יק ובצד שני היה הוא. זה לא יאומן מה שהוא ידע בעל פה. היום לומדים דף יומי בשעה, אני למדתי אתו פעם מסכת מכות שלוש שורות בשבוע. עד שהתייאשתי כי כבר לא הבנתי.

(נציין שלמרות הקרבה ההשקפתית ביניהם הרי שהיו גם כמה נושאים שבהם נחלקו. למשל, הרב סולובייצ'יק התנגד לשינויים בנוסח 'תפילת נחם', לביטול חובת הקריעה על הר-הבית בזמן הזה ולשינויים נוספים שהנהיג הרב גורן ("נפש הרב", הרב צבי שכטר)).

בעניין עמדתו של הגר"ד בפרשת 'האח והאחות' כתבה ד"ר שפרה מישלוב במחקרה: הרב יוסף דב סולובייצ'יק הבהיר שלא יביע את עמדתו כיוון שלא עיין בפסק. הוא סלד מהניסיונות לגרור אותו

להתבטא נגדו. הרב סולובייצ'יק אף ניסה ללא הצלחה לשכנע את הרב פיינשטיין שלא יתבטא בעניין (בעין הסערה, תש"ע).

בפגישה עם הגר"ד סולובייצ'יק

מקור: 'בעוז ובתעצומות', אבי רט (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ד.

"עילוי עצום" - הרב זאב וולף לייטר²⁹:

כתב הרב זאב וולף לייטר במכתב מסוף שנת ה'תשי"ט: "הרב גורן בא למדינתנו, וכמדומני שלא בא בזמן המיועד. עכשיו ינסו לבזותו ולהקטינו, אף שהוא באמת עילוי עצום..." ('הדרום' חוברת מ', תשרי תשל"ה, עמ' 200, למקור זה הפנה אותי חברי, הרה"ג הרב איתם הנקין הי"ד)

"שר התורה הגאון האמתי" - הרב מנחם צבי אייכנשטיין³⁰:

"קטע ממכתבו של הרב הגאון האדיר ר' מנחם צבי אייכנשטיין מסט. לואיס.

ב"ה, א' מקץ תשכ"ג. מוצא אני לי לחובה נעימה להודיע לו על דבר ביקורו בשבת שעברה בעירנו של האורח הדגול שר התורה הגאון האמתי ר' שלמה גורן שליט"א, אשר הכה גלים בכל העיר על כל שכבותיה, והוא היה ממש קידוש השם - קידוש שם המזרחי. כי דובר בו ובבוקרו גם לפני בואו והרבה ידובר אחרי צאתו מן העיר. השבת הייתה נהדרת בכל המובנים והייתה עילאית מאד מאד. מנחם צבי אייכנשטיין" (אור המזרח, עמוד 69)

²⁹ רב גדול ומפורסם בפיטסבורג שבארה"ב, מחבר ספר: 'ציון לנפש חיה'. נפטר בשנת ה'תשל"ב בגיל תשעים ואחת.

³⁰ הרבי מנחם צבי אייכנשטיין (תר"ע-תשמ"א) רבה הראשי של סט. לואיס ומגדולי רבני ארצות הברית. בן האדמו"ר רבי יהושע העשיל מזידיטשוב-שיקגו וחתן האדמו"ר מטריסק-לובלין רבי משה מרדכי טברסקי. בעל שו"ת פרי יהושע (סט. לואיס תש"ט). בנו וחתנו שליט"א ראשי ישיבות, אדמו"רים ורבנים מפורסמים. היה מחותנו של הרב בצלאל זולטי. נפטר בשנת תשמ"א וארונו הובל למנוחות בארץ ישראל בהר הזיתים (עוד אודותיו באנציקלופדיה לחכמי גליציה, ח"א, עמ' 171-172).

הרב שלמה גורן עם הרב יצחק הוטנר בחתונת בתו של הרב בצלאל ז'ולטי

מאחור נראה אבי הכלה הרב מנחם צבי אייכנשטיין

מקור: הירשל ציג

'יישר כוח' מהגאון הרב חיים קרייזוירט:

סיפר ר' חיים פינק: כאשר פרסם בשנתו האחרונה, כראשון בין הרבנים את הפסק המפורסם בעניין סירוב הפקודה (ראה להלן דברי הרב מלמד בנושא – ש.ה), סיפר לי מרן המחבר זצ"ל שטלפן אליו הרב הגאון ר' חיים קרייזוירט, רבה הראשי של קהילת מחזיקי הדת באנטורפן ואמר לו יישר כוח, על מסקנתו בערוב ימיו שהתורה וחוקיה מעל חוקי המדינה. אמר לי מרן הרב גורן זצ"ל – תמיד התורה הייתה אצלי מעל הכול, אלא שהמדינה והציונות היו חלק מהתורה ולא סותרים אותה, ובעניין שחוקי המדינה סותרים לחוק התורה, ודאי חוקי התורה קובעים (הקדמת התורם, ר' חיים פינק, לספר "תורת המקרא" מהדורה ראשונה, ירושלים, תשנ"ו).

29. "שימושה של תורה" – לקט סיפורים וזיכרונות:

והגית בו יומם ולילה

מקור: בעוז ובתעצומות, אבי רט (עורך) ידיעות ספרים, תשע"ד.

סיפר הרב גד נבון ז"ל שהיה הרב הראשי לצה"ל:

הרב גורן היה גאון בתורה. הוא שלט בש"ס ובפוסקים ולא השאיר פינה בתורה אותה לא חרש. ישבנו במשך שעות רבות וארוכות ללמוד תורה, היינו מתחילים בלימוד בערב ומסיימים בשעות הבוקר. כשהיינו יוצאים לפעילות, את כל זמן הנסיעה עד למקום יעדנו היינו מעבירים בלימוד תורה, זהו בעצם הזיכרון החזק ביותר שלי מהרב גורן זצ"ל: למדנותו יוצאת הדופן והעובדה שמעולם לא דיברנו מילה שאיננה בעייני התורה ('הצופה', כ"ה חשוון תשנ"ה).

סיפר הרב מנחם הכהן, עוזרו האישי של הרב גורן בצה"ל:

הרבה מזמננו המשותף, בילינו בנסיעות ארוכות למוצבים בכל רחבי הארץ, חלקם בנגב ובגליל. הנסיעה המשותפת כללו גם טבילות לילות מקפואות בנחל דן על גבול סוריה. הטבילות נעשו בדרך כלל אחרי הרצאות במוצבים שונים, שהסתיימו בשיג ושיח עם החיילים אל תוך הלילה. לאחריהן תפילת 'ותיקין' בציונו של רבי שמעון בר יוחאי במירון, ומשם חזרה למטכ"ל בתל אביב.

לרב הייתה גמרא קטנה, וממנה היה לומד לאור מנורה במכונית. כשהיה מתעייף ורצה להתבדח מעט, היה אומר לי שנתחיל להספיד אחד את השני. זה היה השעשוע שלנו. אני הייתי מתחיל בנוסח הספד ירושלמי עם ניגון מיוחד: 'איי, רב שלוימה, מה נהיה ממך?! אתה הולך עם רובה במקום לשבת ללמוד תורה, יכולת להיות אחד מגדולי הדור!', והוא היה מגיב ונענה לי בהספד משלו "... (מוסף 'שבת', 'מקור ראשון', כ"ו באייר תשע"ב)

סיפר ר' מרדכי לוריא ז"ל, איש הרבנות הצבאית:

אבי ז"ל הכירו עוד בילדותו של הרב גורן וממנו למדתי לראשונה להעריכו ולכבדו. ההכרות הקרובה שלי עמו הייתה בעת ששרתי ברבנות הצבאית. לאחר הכרות של קרוב לחמישים שנה אני יכול לומר בוודאות שהיה ממש גדול הדור וחבל שלא איכשר דרא והלך לעולמו בטרם עת. התכונה העיקרית שלו הייתה "לא תגורו מפני איש" ועל כן השניא עצמו על רבים גם טובים ושלמים בדומה לו וד"ל.

בראיון האישי הראשון שלי עמו בביתו התעניין לדעת מה אומרים עליו בבית תלמודו דהיינו ישיבת חברון. כוונתו הייתה לשו"ת שהיה כותב כל שבוע בביטאון הרב"צ "מחניים". ברוב חציפות עניתי לו שהבחורים חושבים שהוא קודם כותב את המסקנות ההלכתיות ואחר כך כותב את התשובה הארוכה שמצדיקה אותם. לאחר שבגרתי הבנתי שדווקא בכך הראה את כוחו הגדול שכן כידוע "כוחא דהיתרא עדיף". מלבד המוח האדיר שזכה בו במתנה מה"ת היה שקדן מופלא שהיה עובר כל שנה! על כל הש"ס גם לעת זקנותו.

העידו בפני ת"ח גדולים מוותיקי ישיבת 'חברון' כי על הספסל שישב גורונצ'יק, אי אפשר היה לא להתבטל - כי בושו מפניו, וגם אי אפשר היה ללמוד - כי היה מנענע את הספסל בעת לימודו ברתחא דאורייתא מבלי להרגיש בכך ועשה זאת לפחות שמונה-עשרה שעות ביממה ולפעמים ממש מעת לעת.

בגיל צעיר כבר חיבר ספר חד"ת על ירושלמי וקיבל עליו הסכמה מופלאה מרשכבה"ג ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל שבו כתב שבתחילה לא האמין שאכן בחור כה צעיר כתב ספר כזה בעצמו. כשזכיתי

להיות יותר מקורב אליו בצה"ל ואח"כ לא יכולתי להפסיק להתפעל מזיכרונו האדיר שידע ממש ש"ס בבלי וירושלמי ראשונים ואחרונים בעל פה ממש).

התכונה הכי חשובה שלו הייתה לענ"ד, המסירות נפש שלו ממש להנהגת הדת בצה"ל. לולא הוא בוודאי שלא הייתה לא שבת ולא כשרות ולא פסח וכו' וכו' בצה"ל. אפילו בן-גוריון הבין זאת כשמינה אותו לרב הראשי לצה"ל כשראה שעומד מולו אדם אמתי שלא יהיה מוכן לוותר על קוצו של יוד בענייני הדת בצה"ל וימסור עצמו על כך ללא משוא פנים וללא פחד ומורא פרט למורא שמים. בפרט היה הדבר מתגלה בתקופת הפסח שבה אנו נמצאים כשנוכחנו כיצד מהתחלת "מבצע פסח" חודש לפני החג היה מעסיק את כל כולו אך ורק בעניין זה ואף נוסע הלך ושוב במחנות צה"ל ובודק בעצמו שהכול נעשה על פי דיני תוה"ק. ועל מסירות הנפש שלו לארץ-ישראל אין צורך בכלל לדבר כי מודעת היא לכול.

אני יכול לכתוב ימים רבים עליו ולא אצליח אפילו לתאר מעט מגדלותו ועל כן יבושו כל המלעיגים ויגורו מדינא דשמיא ר"ל של העולם בת"ח יראי ה' שעקיצתם עקיצת עקרב ונשיכתם נשיכת נחש ובפרט לאחר שעלו לגנזי מרומים. ולוואי שזכותו יגן עלינו ועל כל עם ישראל בזה ובבא.

'הוי שקוד ללמוד תורה':

סיפר הרב קובי דמבינסקי, מנהל ארכיון הרב גורן, אשר בילדותו התפלל בבית הכנסת 'קוממיות אברהם' בו כיהן הרב גורן כרב בית-הכנסת:

הייתי רואה אותו גם בבית הכנסת, כל היום היה עוסק בלימוד עם הגמרא הגדולה שלו. ההתמדה שלו בתורה הייתה עצומה. במשפחה מספרים שבהתחלה הוא למד שבעה דפים ביום, ואחר כך הגיע לעשרים ואחד דפים ביום... כשהייתי מגיע לביתו, הייתי רואה אותו תמיד עם ערמות של ספרים... כשהייתי חוזר הביתה בלילה ועובר ליד הבית, אני לא זוכר אי פעם שראיתי את חלון החדר חשוך. בכל שעה היה אור בחדר. כילד אתה לא באמת מסוגל להבין את הגדלות ואת החידוש שהרב מחדש בעולם. אבל אני זוכר שבכל ליל שבת הוא היה מעביר שיחה בין קבלת שבת לערבית, כמו כל רב קהילה, והיה משפט שהוא תמיד היה חוזר עליו: 'אני הולך לגלות לכם סוד מסודות התורה'. זה חקוק אצלי. הוא הרגיש שבכל פעם הוא מחדש בעולם התורה.

שבועות היה הזמן שבו נפגשנו עם ההתמדה העצומה של הרב גורן. הוא היה מלמד מאחת עשרה בלילה עד תפילת 'ותיקין' את כל השיעורים ברצף. לא היה דבר כזה להסתובב בין ארבעה-חמישה בתי כנסת. הוא היה מלמד שיעורים של ממש, לא סתם ווארטים אלא שיעורים בהלכה ובלמדנות. היה לו שיעור אחד לקראת סוף הלילה ברמב"ם, שגם אילו היה באמצע היום – היה קשה להחזיק בו ראש. באמצע עוברים נושאים, אבל הרב יושב כל הזמן ומלמד (חיים אקשטיין, חכמת שלמה, ט' בסיון תשע"ו, 'בשבע').

"לא תגורו מפני איש":

סיפרה נכדתו, הגב' אפרת שפירא-רוזנברג: כשבגרתי, הייתה לי הזכות וההזדמנות לא רק להביט בו מהצד ולספוג באופן פסיבי מדמותו, אלא אף לקיים אתו שיחות ארוכות על הספה בסלון, במטבח תוך כדי הכנת ארוחה משותפת או בחדרו מאחורי הררי הספרים, ואגב כך להרהר בייחודיות

ובמורכבות של דמותו. דמות של אדם מלא סתירות פנימיות וניגודים. לשמוע אותו מטיח כלפי שמיא, שנה אחר שנה לפני כל תפילת נעילה ביום כיפור, איך הקב"ה חרץ במשך חמש שנים את גורלם של מיליון וחצי ילדים ותינוקות ללא משפט, ותובע ממנו להעמיד אותנו למשפט מתוך ביטחון מוחלט שנצלח בו, ושבוע אחר כך לראות אותו מפזז ומכרכר לפני ארון הקודש בשמחת התורה הנלהבת, האנרגטית והסוחפת ביותר שלה הייתי עדה בחיי ושכמותה לא הצלחתי לשחזר מאז מותו.

לשמוע אותו מדבר בפלפול ליטאי עמוק על סוגיה במסכת פסחים עם פתיחת ליל הסדר המשפחתי, אבל שעות אחר כך לחזות בו בשירה חסידית אקסטטית על גבול המיסטית של "שבשפלנו זכר לנו ויפרקנו מצרינו" תוך כדי ריחוף לאורך הסלון כולו עם סיום ליל הסדר. לשמוע ממנו, בגוף ראשון, על המחויבות הערכית והאנושית העמוקה להתרת עגונות ומזמרים ועל האומץ ההלכתי שנדרש לכך, אך לראות את הנפש שלו יוצאת מהגוף ומרחפת מעל כשהוא מתאר את הכניסה להר הבית עם שחרור הכותל. לשמוע אותו נוזף בתקיפות במישהו שעליו חלק, אבל דקות אחר כך לראות אותו מסתגר בחדר עם נדכה וחסר תקווה שבוכה על כתפו.

כמי שגדלה בקרבה כל כך גדולה אליו, הרגשתי שאני מצליחה לפענח את דמותו המורכבת. אבל לציבור זה לא תמיד היה קל. סבא היה "זאב בודד" שלא ראה את עצמו כמייצג או מחויב לאף אחד; לא למגזר, לא למפלגה ולא לדרך. האמת הפנימית שלו, זו ההלכתית, הערכית, הרוחנית והאישית – היא שהדריכה אותו, ולא הצורך למצוא חן בעיני אף אדם או גוף. המשפט ששמענו מפיו יותר מכל משפט אחר, המנטרה של חייו שאותה העביר לנו, ילדיו ונכדיו, הייתה: "לא תגורו מפני איש" - אני מפחד רק מהקב"ה".

ובאמת, החרדים ראו בו מעין בוגד שחצה את הקווים, הציונות הדתית בימיה של המפד"ל ראתה בו לווין שסטה מחללית האם בגלל עצמאותו ההלכתית שלא יישרה קו עם עמדת המפלגה, השמאל ראה בו ימני, והימין התאכזב מפסיקתו בנוגע לרמת הגולן ולחבל סיני. כאבתי את בדידותו וחשתי תסכול עמוק על כך שאולי אינו מוערך מספיק. אבל ככל שנקפו השנים הבנתי שזו הייתה דרכו: רב ללא תלמידים, שבמידה רבה כולם תלמידיו. לא שייך לאף מגזר, אבל במידה רבה על-מגזרי ומייצג את כולם. שכלתן, רציונליסט וחד מחשבה, ובד בבד, חסיד חם וסוחף. גאון ענק בתורה שמתפלפל עם גדולי הפוסקים, אבל יודע ואוהב להמציא סיפורים לנכדים ולדהור איתם על סוסים ביערות הר כנען. תקיף, עוקר הרים וטוחנם זה בזה, אבל רגיש, אוהב אדם, צוחק ומצחיק, שאכן לא גר מפני איש. איש של ניגודים.

גדול וגיבור:

סיפר הרב הראשי לצה"ל, הרב איל קרים: בעיצומה של מלחמת שלום הגליל, עמדנו החל משעות הבוקר מפקד החטיבה, קצין הארטילריה ואני, על גג החפ"ק מזרחית לעיר ביירות. כל אותו יום שישי, עסקנו בהנחתת אש ארטילרית, על ארגוני המחבלים באזור אצטדיון ביירות. מעל עשרה גדודי חת"מ הוקצו לטובת החטיבה, ונאלצנו לטווח גם אחרי כניסת השבת. זמן מועט לפני בין השמשות חשתי נגיעה בכתפי. הבטתי לאחור והנה מולי ניצב הגאון הרב שלמה גורן ז"ל (אז, הרב הראשי לישראל). הוא תבע לדעת: "מה עושים כאן?" השבתי: מטווחים ארטילריה על ביירות משעות הבוקר. הוספתי: "מה כבוד הרב עושה כאן?" הוא השיב: "באתי לבדוק את הבעיות

ההלכתיות בשדה הקרב" **שאלתי**: "כיצד כבוד הרב חוזר הביתה לשבת?" **הוא השיב**: "הרמטכ"ל ואני יחד באותו מסוק".

ערב שבת בין השמשות בשעה שגדולי הדור בודקים אם האוכל על הפלטה, בשעה שגדולי הדור בודקים אם עישרו או עירבו, הוא בדק דבר אחר לחלוטין. הוא בדק מהן הבעיות בשטח. אכן, הוא לא היה גדול הדור, אלא הגדול והגיבור שבדור (מובא בפתח, שו"ת קשרי מלחמה ח"א, ירושלים, תשנ"ט וראה בספר 'בעוז ובתעצומות' את תמונתו של הגר"ש בעת מלחמת שלום הגליל, בעודו לבוש בבגדי הרה"ר לישראל יורה פגזים מתוך סוללת תותחים).

"...מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" (דניאל, יב, ג):

סיפר הרב אריה שלום, נהגו ותלמידו של הרב: הרב ומשפחתו יצאו בכל שנה לערוך את "הסדר המרכזי" של צה"ל באחד מבסיסי הצבא הגדולים, ל"סדר" זה הוזמנו הרמטכ"ל, אלופי צה"ל. האורחים היו צריכים להימנע מלנסוע בחג בתוך הבסיסים. עד כדי כך, שבמקרה שאחד האלופים נסע בחג בבסיס וזו לא הייתה נסיעת חירום או מסיבה ביטחונית, הרב לקח ממנו את מפתחות הרכב והשאירו במקום עד צאת החג. מידי שנה, לפני הימים הנוראים, קיים הרב "מסע התעוררות" בבסיסי צה"ל. המעמד היה מרשים וברוב עם. הרב היה מתקבל לבסיס במסדר כבוד מלווה באופנועי המשטרה הצבאית שלווה את כל המעמד. ממש מלכות ותפארת וקידוש שם שמים ברבים. באופן קבוע רגיל היה לצאת למחנות צה"ל גם בחגים ובעיקר ביום הכיפורים להתפלל עם החיילים. מדי שנה הצטרפתי אליו לתפילות יום הכיפורים במחנה הטירונים של הנח"ל. בשאר ימות השנה, בערבים, היה נוהג לערוך חופות לכל חייל ובכל מקום על אף שהיה יכול לבקש מרבנים אחרים שימלאו משימות אלו, מעולם לא סירב, אלא, אם כן, היה צורך בטחוני חשוב שנדרש אליו. הרב חיבר תפילות מיוחדות לחיילי צה"ל, כגון: תפילה לפני יציאה לקרב, אותה היינו מחלקים לכל החיילים בעת הקרבות, תמיד היינו מצוידים ב"אלפי" תפילות כאלה, עבור החיילים שדרשו לקבל תפילה זו שתיאמר בניהם ושתהא קרובה לליבם. הרב דאג להוצאת עלון תורני בשם "מחניים" כאשר בכל קובץ פסקי הלכה ומאמרים תורניים של הרב שהופצו לכל מחנות צה"ל (מתוך מאמרו "אשרי אדם עז לו בך, מסילות בלבבם", חורף תשע"ז, אתר החמ"ד).

תורה ומדינה:

הרב גורן היה רגיל ללמד שבמקרה של התנגשות בין ההלכה לפקודת המפקד, כל זמן שאין מדובר בשעת קרב או במצב של חשש פיקוח נפש, יש לסרב פקודה ולקיים את ההלכה. על עניין זה התעמת עם הרמטכ"ל לסקוב, עד שראש הממשלה ושר הביטחון דאז מר דוד בן גוריון הכריע לטובתו ונזף ברמטכ"ל. בהיותו נשיא ישיבת הר ברכה, זכינו שהכין את שני המחזורים הראשונים בישיבה (הר-ברכה) לקראת גיוסם לצבא, בסדרה של שיעורים. נוכחנו לדעת עד כמה עמדה זו הייתה עקרונית בעיניו. את השיעור הראשון הקדיש למצוות הגיוס, ואת השני הקדיש לחובה לסרב פקודה כשהיא מנוגדת להלכה (הרב אליעזר מלמד, 'בשבע', 'רביבים', ט"ז בחשוון תשע"ז).

מעשה ברב אלוף ורמטכ"ל:

סיפר הרב אריה שלום, נהגו ותלמידו המסור של הרב גורן: כאשר עדיין היה הרב גורן צ"ל רב ראשי בצה"ל, היה צריך להעלות בפני הרבנים הראשיים לישראל את נושא היעדרה של הצוללת "דקר"

בעניין תיק העגונות. תוך כדי עלייתנו במדרגות בניין משרדי הרבנות הראשית לישראל, שמקום מושבה היה אז בבניין "היכל שלמה" בירושלים, ירד לקראתנו הרמטכ"ל דאז רב אלוף יצחק רבין ז"ל. שאף הוא היה אצל הרבנים הראשיים בעניין דומה... יחסיו של הרמטכ"ל עם מו"ר הרב גורן היו מצוינים והדוקים ואף נהגו מדי פעם לבקר ביקור משפחתי זה אצל זה, בעיקר באירועי שמחה למיניהם. השניים נפגשו על גרם המדרגות ושמחו זה לקראת זה כפי שלא התראו מזה זמן רב. (יום קודם לכן ישבו בישיבת מטה משותפת). הרמטכ"ל הקדים את פני הרב באומרו: "שלום כבוד אלוף הרב גורן". מיד הרב תיקן אותו ואמר שיש לומר "רב אלוף גורן"! השיחה הקצרה הזאת התנהלה די ברצינות ולא חשתי שיש כאן בדיחה כלשהי. הרמטכ"ל שוב חוזר ומתקן: "אתה. אלוף הרב גורן, אני, רב אלוף, מדוע אתה טוען שאתה רב אלוף גורן?! משיב לו הרב: "אתה הרמטכ"ל ואני רב אלוף!" הרמטכ"ל אינו מוותר ובמבט של חיוך על פניו מבקש הסבר לדברי הרב. פונה אליו הרב ואומר לו שהוא מוכן להסביר לו את הדברים, אך הוא חייב להבטיח לו **שיזכור אותם היטב לעתיד לבוא כאשר יישא בתפקידים ממלכתיים אחרים. הרב הסביר שאמר את דבריו כפי שאמר מכיוון ש"כתר תורה קודם לכתר מלכות" את זה צריך לזכור תמיד ולכן, רב קודם לאלוף...**(בעז רוחו, חוברת מאמרים לכבודו ולזכרו של הרב שלמה גורן, המכינה הקדם צבאים קריית מלאכי, סיון תשע"ז, עמ' 48-49).

פעם אחת הגיע לרב גורן מכתב אנונימי מחייל שסיפר שמחייבים את החיילים בבסיס חיל האוויר לשנות חלב אחרי בשר, כיוון שהרופאים אמרו ששתיית החלב מועילה לבעיות אבק שהיו קיימות שם. הרב גורן החליט להגיע לשם בהפתעה. כיוון שהבסיס היה במקום סודי, הרב גורן ביקש מנהגו להמתין במקום מסתור בסביבת הבסיס, וכשהגיע רכב צבאי עם עוקב מים, הורה לנהגו לנסוע אחריו עד שהגיעו לבסיס. כשנכנס הרב גורן למטבח סיפרו לו שאכן פוקדים על החיילים לשנות חלב בסיום ארוחה בשרית. כשבירר מי נתן את הפקודה, הגיע אל המג"ד, שאמר לו שאלו הפקודות ואין אפשרות לשנות אותן. הרב גורן אמר לו שהוא זה שמכתיב את הפקודות, ומכיוון שהיה בזה צורך רפואי, התיר לשנות את החלב שעה לאחר סיום הארוחה הבשרית. לאחר מכן יצא מהבסיס והלך לומר תהלים בקבר רשב"י. לאחר שהעריך שסיימו שם את ארוחת הצהריים, הורה לנהגו לחזור לבסיס ומצא ששוב פקדו על החיילים לשנות חלב מיד לאחר הארוחה הבשרית. בעקבות זאת זימן את המג"ד למשפט בקריה בפני הרמטכ"ל יצחק רבין. המג"ד הודיע לרבין שאם יעמידו אותו למשפט יעזוב את הצבא. הרמטכ"ל ביקש מהרב גורן שיוותר על המשפט, ואף ציין שמדובר במג"ד ממשפחה חשובה מאוד. אבל הרב גורן התעקש שיעמידו את המג"ד לדין גם אם בעקבות זאת יעזוב את הצבא. וכך היה, יצחק רבין ז"ל שפט אותו והמג"ד עזב את הצבא (הסיפור מהרב אריה שלום).

פעם אחרת, מג"ד אחד רצה לבדוק אם חייליו הדתיים יצייתו לפקודתו, והורה להם לטפל בטנקים בשעת סעודה מפסקת שלפני יום הכיפורים, וכך נכנסו לצום בלי שאכלו בצורה מסודרת. הרב גורן לא הסכים לשום פשרה זולת סילוקו המידי של אותו מג"ד מהצבא. וכך נהג תמיד, יחד עם הידידות העמוקה שהייתה לו עם קצינים רבים, כשהגיעו הדברים לידי פגיעה במצוות התורה – לא ויתר. לא מעט קצינים הודחו או שקידומם נעצר בעקבות פגיעה בקודשי ישראל ובקיום המצוות. עמדתו הייתה שקצין אשר קדושת מסורת ישראל אינה בראש מעייניו אינו ראוי להיות מפקד בצה"ל ולשלוח חיילים להילחם למען עם ישראל (הרב אליעזר מלמד, בשבע, רביבים, כ"ד בטבת תשע"ב).

ספר התורה בראש מחנה ישראל:

סיפר הרב אריה שלום: בראש מחנה ישראל היוצא לקרב הולך ארון ברית ה', לרב היה מאוד ברור וחינוי ספר התורה יוביל את מחנה ישראל לניצחון בקרב. ספר התורה בראש הטור מעודד את כל החיילים בעת הקרבות ומרומם את רוחם. בשופר שהרב היה נוהג להחזיק בידו השנייה, היה מדי פעם תוקע בו לעורר את "הנרדמים" וכי תבואו מלחמה - והרעותם". לכן **דרש ממפקדי היחידות אליהן הגיע בעת הקרבות, להיות משובץ תמיד בראש הטור, ביחידה הפורצת**. פעמים, שהמח"טים והמג"דים חששו לאשר את שיבוצנו ביחידה הפורצת, אבל הרמטכ"ל יצחק רבין ז"ל היה מודע לחשיבות העניין ואישר תמיד את בקשתו של הרב. לעומתם, היו מג"דים ומח"טים שביקשו שהרב יהיה משובץ בחטיבותיהם ויהיה מן המובילים את רוח הקרבות כגון מוטה גור ז"ל מפקד חטיבת הצנחנים במלחמת ששת הימים.. כאשר נשאל הרב, לא פעם, ע"י מפקדי הצבא כיצד הוא יוצא לקרב בלי שמחזיק בידו כלי נשק כלשהו או לבוש בשכפ"ץ ובכובע פלדה? תשובתו הייתה אמתית ונוקבת עד מאוד, בגינה העריכו והעריצו את הרב כל מפקדי הצבא על עוז רוחו ואמונתו החזקה בביטחון ישראל על ידי צור ישראל וגואלו, וכך הייתה תשובתו: לידי, וצמוד אליי הולך איתי נהגי אריה לכל מקום, ועמו תת מקלע "עוזי" לשעת הצורך... שיהיה... **אין לנו ספק שספר התורה שבידי מגן עליו ועל כל חיילי צה"ל בכל שעה ובכל רגע שאנחנו נמצאים ומובילים את המחנה ואם צריך בכל זאת גיבוי מכלי נשק, הרי הנשק נמצא בידיים טובות שניתן לסמוך עליהם. לפיכך, בכל ימי העיון וההשתלמויות שקיימה הרבנות הצבאית, הורה הרב לכל היחידות ובראשם לרבנים הצבאיים ולקציני הדת, להוביל את המחנה. תמיד להיות הראשונים ולא חלילה, הנגררים אחרי כוחות החילוף, כפי שהיה נהוג קודם לכן. תמיד הרב אמר: "מנהיג צריך להוביל את כולם ולא להיגרר אחרי כולם" (מתוך מאמרו "אשרי אדם עז לו בכך, מסילות בלבבם", חורף תשע"ז, אתר החמ"ד).**

"וטהר לבנו לעבדך באמת":

ביום י"ח כסלו תשמ"א הרב גורן נאלץ לעבור ניתוח לב פתוח בארה"ב, וזאת לאחר שאף מנתח בארץ לא הסכים לקחת אחריות על עריכתו. על ההכנות של הרב לניתוח סיפר חתנו, ד"ר ישראל תמרי: מנתח הלב הגדול ביותר בארץ כתב לנו שהוא מפחד לנתח את הרב אז נסענו לקליבלנד, נשיא ארה"ב צלצל לביה"ח שישגיחו עליו השגחה מיוחדת. בערב ההרדמה, המרדים של הרב שהיה נוצרי קופטי ממוצא מצרי, שמע אותי אומר עם הרב תהילים ואז הוא אומר לי. הרב יודע תהילים. אמרתי לי הוא יודע עוד הרבה דברים. למחרת, אנו הולכים לחדר ניתוח, **והרב שר "וטהר לבנו לעבדך באמת"**, הוא הכריח את כל האחיות ואת הרופאים הגויים לשיר אתו. הוא לימד אותם את המילים ודרש מהם לשיר אתו ביחד וכך, כל הגויים האלו עמדו ושרו אתו. אח"כ הרב הושכב על שולחן הניתוחים ומתחילים להרדים אותו ואז הוא אומר לי על המרדים – "הוא בחיים לא ירדים אותי עד שאני אגמור לשיר" והמשיך לשיר. המרדים שם יותר חומר והרב לא נרדם.. עד שהרב אמר לי: "אני גמרתי לשיר" ואיך שהוא אמר זאת הוא נרדם. במשך כל הניתוח, המצרי הזה חבש מתחת לכובע ההרדמה כיפה ואמר לי: 'איש קדוש' ושלכן, הוא צריך לחבוש כיסוי ראש.

"איש אלוקים קדוש הוא":

על לימודי תורת הנסתר של הרב גורן מפי מורו ורבו חותנו הקדוש 'הרב הנזיר' העיד גיסו, הרב שאר ישוב כהן: רבנו עשה לילות כימים בלימוד התורה. מה שידוע לכולם: בנגלה, זכה לקנות גאונות של בקיאות בלתי מצויה בכל חדרי תורה. המאמר שאומרים חז"ל על רבן יוחנן בן זכאי אפשר לומר

בלי פקפוק על רבינו. הוא היה בקי בבבלי, ובירושלמי, במכילתא, ספרא וספרי, בהלכות ואגדות. לא הניח דבר שלא היה בקי בו באופן יסודי ומעמיק, ע"י עמל גדול בתורה יומם ולילה. **מה שעדיין לא פורסם: היא גדולתו בתורת הנסתר. שם שימש את חותנו הרב הנזיר זצוק"ל...** (המעלות לשלמה, הרב יצחק אלפסי (עורך), תשנ"ו).

על מדרגת תפילותיו של הרב גורן העיד הרב יצחק אלפסי: **תפילתו הייתה לאחר טבילה במקווה ונעשתה בדביקות ובהתרוממות רוח. מי שלא ראה תפילותיו הארוכות בימים הנוראים, ברגשי קודש, לא ראה תפילה כנה מהי ('הצופה', תורה עבודה וגמילות חסדים, כ"ה חשוון תשנ"ה).**

גם את צער החורבן הרגיש הרב גורן בכל מאודו וכפי שהעיד הרב קובי דמבינסקי: **לקרוא מגילת איכה עם הרב גורן – זאת חוויה שלא זכיתי לשמוע שוב בשום מקום אחר. הוא היה ממרר בבכי על ירושלים. זה משהו שאתה חי אתו, כשאתה שומע רבנים אחרים קוראים מגילת איכה – זה נשמע לך שמח בהשוואה לזה. כמה פעמים עלייתי אתו בתשעה באב להר הבית, לבית הכנסת ה'מחכמה', שמתפללים בו פעמיים בשנה – ביום כיפור ובתשעה באב. זה בית כנסת מיוחד, הרב גורן הנהיג שיתפללו שם בנוסח המקדש, לא יענו אמן אלא 'ברוך שם כבוד מלכותו ועוד. הוא היה נכנס, מסתכל מהחלון על הר הבית לפני תפילת מנחה, רואה את הערבים ואומר: 'נו, עדיין שועלים מהלכים בו' ומתפלל תפילה של תשעה באב (חיים אקשטיין, חכמת שלמה, ט' בסיון תשע"ו, 'בשבע').**

הרב גורן אף הרבה לפקוד ולהתפלל על קבריהם של גדולי ישראל ובשנת תש"ן נסע לוולנה במיוחד לשם כך וכפי שסיפר: **עשיתי מאמצים רבים כדי שאוכל להשתטח על ציונו של רבינו הגדול, איש אלקים, הגר"א זצ"ל ולבקש רחמים עלינו שיאיר עינינו במאור תורתו, ובמיוחד לבקש ממנו סליחה ומחילה שמה פגמנו ח"ו בכבודו באי אלו ביטויי בספר זה. הלא הוא כמלאך האלקים ובוודאי יסלח לנו כי שגגה היא מלפנינו.. (הירושלמי והגר"א, עמ' 12), וכן, עשה הרב גורן מאמצים רבים עד שזכה להגיע גם אל ציונו של רשכבה"ג מרן רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנה (שנמצא כיום בתוככי מחנה צבא ליטא), עליו התבטא שהיה "גדול מתירי העגונות בדור האחרון" וציין את הסיפוק הנפשי שהיה לו כשזכה לפקוד את ציונו (הקלטת שיחה בישיבת ההסדר מעלה אדומים, כ"ח תמוז תשנ"ב שנמצאת ביד).**

הדמות שאותו העריץ הרב גורן יותר מכל ואשר על שמה קרא לישיבה שהקים: ישיבת "האידרא"³¹ היה התנא רבי שמעון בר יוחאי. סיפר הרב קובי דמבינסקי, אשר גדל בקהילתו של הרב גורן בת"א: בשביעי של פסח, בסיומה של "סעודת משיח" אשר התקיימה בבית הרב ובה היו שותפים כל בני הקהילה, עת היה הרב פוצח בשירת "ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי", היה ניתן לראות את אהבתו הגדולה למורו ורבו שאליו היה קשור בנימי נפשו, התנא רבי שמעון בר יוחאי (על תפילות 'הותיקין' שערך הרב גורן בקברו של רשב"י במירון ראה לעיל בדבריו של הרב מנחם הכהן).

תורת הנסתר:

סיפר לי חברי, הרב נועם ראובן, מלומדי ביהמ"ד במוסדות "אריאל" בירושלים אשר שמע סיפור זה ישירות מפיו של הגר"ע יוסף בעל המעשה:

³¹ התרגום העברי של המילה הארמית 'האידרא' הוא גורן. כידוע, רשב"י הסתלק במעמד מיוחד המופיע בחלק הנקרא: 'האידרא זוטא' שבספר הזהר.

כאשר נפטר אביו של הרב גורן, רבי אברהם גורונצ'יק (יד' כסלו תש"כ), הגיע הגאון הרב עובדיה יוסף שהיה באותם הימים חבר ביה"ד האזורי בירושלים לנחם את הרב גורן שהיה אז הרב הראשי לצה"ל. הרב גורן ישב בחדר פנימי והרב יוסף ישב בסלון הבית עם שאר בני המשפחה והמנחמים השונים. שלחו בני הבית לקרוא לרב גורן ואמרו לו שהרב יוסף הגיע. אולם, הרב גורן לא הגיע לסלון. כך נמשך הדבר זמן מה עד אשר הרב יוסף החליט ללכת בעצמו אל החדר הפנימי שבו שהה הרב גורן. **כאשר הוא פתח את הדלת ראה את הרב גורן יושב והוגה בתורת הנסתר בריכוז גדול מאוד עד אשר לא הבחין כלל בכניסתו של הרב יוסף לחדר.**

בטו' באב תשל"ה פנה הרב גורן לרב מאיר יהודה גץ וביקש ממנו לפתוח ישיבה ללימוד תורת הח"ן (רב הכותל, שמחה רז (עורך), יומני הרב גץ עמ' 401, קול מבשר, ירושלים תשס"ג).

מקווה ישראל ה':

הרב גורן סייע לרב הכותל, הרב מאיר יהודה גץ למצוא תורם לבניית מקווה טהרה סמוך ללשכתו. **הרב גץ מסר מפתח לרב גורן והוא טבל במקווה בכל עת שחפץ.** פעם ראה הרב גורן את הרב גץ יוצא מהמקווה לאחר טבילה ביום שישי בבוקר. שאל הרב גורן מדוע הוא ביום שישי לפני חצות היום, והרי האר"י הורה לטבול כמה שיותר מאוחר ובטח שלא לפני השעה החמישית?! השתאה הרב גץ לשמע דברי הרב גורן – הלא בשער הכוונות לאר"י מדובר על טבילה ביום שישי בבוקר. ביקש הרב מתלמידו שיבדוק בספר "פרי עץ חיים" שאותו לומדים האשכנזים, ואילו הספרדים ממעטים לעיין בו, האם יש מקור לסברתו של הרב גורן. ואכן בדק התלמיד וראה שמובאת שם הדעה שיש לטבול כמה שיותר סמוך לשבת (שם, עמ' 408).

סגולות לשמירה:

סיפר הרב אליעזר מלמד, רב היישוב הר ברכה: זכינו והרב גורן הסכים לפרוש את חסותו על הישיבה בהר ברכה ובמשך כשנתיים, עד שנפל למשכב ממנו לא קם, היה מגיע מידי שבוע להעביר שיעור בישיבה. באותן שנתיים (תשנ"ג-תשנ"ד) זכיתי להתקרב אליו מאוד. אף שהדרכים היו מסוכנות מעט, ורוב תושבי יש"ע כבר נסעו ברכבים ממוגנים מפני אבנים, הוא היה נוסע להר ברכה ברכבו הרגיל עם נהגו, ולא חשש כלל. היה מקפיד לומר לפני הנסיעה את הפסוק: "ויסעו, ויהי חיתת אלקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב" (בראשית לה, ה) ואמר שזו סגולה בדוקה לשמירה במקומות מסוכנים, וכך נהג גם כשהשתתף במלחמות (גדול וגיבור, 'בשבע').

סיפר הרב גורן: כתוצאה מהרבה אירועים הרגשתי ולמדתי שיש עלי השגחה עליונה ששומרת אותי ואני נמצא תחת חסות השמים. אני יכול לסמוך עליה. לכן אף פעם לא פחדתי. פעמים רבות ירו לעברי, אך בחסדי ה' אף פעם לא פגעו בי (בעוז ובתעצומות, עמ' 322 וראה רמב"ם, מורה-נבוכים ח"ג, פרק יח').

זמן קצר לאחר שנספה יאיר גץ (בנו של רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים, הרב מאיר יהודה גץ) בגיל שלושים ושתיים. הציע הרב גורן לרב גץ לקחת דם ברית של תינוק, שנולד ולהניח על משקופי הבית כסגולה להצלחה, שכן כשם שבמצרים מרחו את דם המילה והקורבן על משקופי הבית כהצלחה מפורענות כך אף לדורות שיירי מצוה מצילים מפורענות. השיג הרב גץ דם ברית וביקש שימרחו זאת על משקוף בית כלתו האלמנה, ועל פתח ביתו (רב הכותל עמ' 382).

חתימת הלקט:

בלקט קצר זה טרם יצאנו ידי חובתנו בכל הקשור להנחלת דמותו ואישיותו של מו"ר הגר"ש גורן זצ"ל לדורות הבאים ואי"ה, עוד חזון למועד. אישיותו המגוונת ורבת הפנים לא קיבלה את המקום הראוי לה בהיכלי הישיבות ובקרב חובשי ספסלי בית המדרש ולומדי תורתו עדיין אינם רבים. ניתן למנות מספר גורמים מרכזיים ליחס מסויג (ועיתים אף להתנגדות חריפה) של ת"ח מסוימים ובציבור תופסי התורה כלפי דמותו ודרכו של הגר"ש גורן.

- א. גדלותו האמתית ושקידתו המפליאה בתורה ביחד עם אופיו העילוי³² יצרו חשש ופחד בקרב מי שהורגלו בתבניות מסוימות של "גדולים".
- ב. עצמאותו המחשבתית, אומץ לבו, תקיפותו והעובדה שתמיד אמר מה שחשב ללא מורא מאיש גרמו לאלו שהורגלו לדפוס התנהגות של כניעה וצייתנות לפרש את התנהלותו כ"גאווה", "גדלות" וכו' – בעוד שדווקא משום תכונותיו אלו הצליח לבצע בצבא את מה שביצע.
- ג. היותו של הרב גורן גדול לא רק בתורה כי אם גם במדע³³ באשר רוחב ידיעותיו והשכלתו הקיף גם תחומים רבים שאינם הלכתיים מובהקים³⁴ ובכלל זאת, לימודו באוניברסיטה העברית³⁵ אליה נשלח ע"י הרב הרצוג לשם רכישת כלים (כדוגמת שפות עתיקות, פילוסופיה, מתמטיקה ולימודים כלליים) שיסייעו בידיו להדיר את התלמוד הירושלמי שבכך ראה את ייעודו בחיים טרם כניסתו לצה"ל. כמו כן, נזהר מאוד שלא ללמוד שם כלל את תחום "מדעי היהדות" והקפיד בכל השנים שלמד שם לערוך תמידים כסדרם, דפי גמרא רבים בכל יום וככול שיכל הגיע לישיבת חברון ללימוד סדרי ערב.
- ד. עיסוקו ב"מחקר" ובכלל זה א. הזדקקותו לספרי תולדות העמים (ובכללם ספרי יוסף בן מתתיהו) ספרים חיצוניים (ספרי חשמונאים ומכבים) ועוד על מנת לברר את המציאות ההיסטורית וליישב אותה עם ההלכה המקובלת לנו ובכלל זה ניתן גם למנות את עיסוקו במדרשי התנאים התוספתא ומקורות נוספים לשם פסיקת ההלכה. ב. עיסוקו בגרסאות, נוסחים ובהשוואת כתבי יד – תחום שאינו רווח בעולם הישיבות אך עסקו בו גדולי עולם – ובהם מרן הגר"א (שבדרכו הלך הרב גורן בספרו המופתי "הגר"א והירושלמי" ועשה את התלמוד הירושלמי כסולת נקייה). ג. עיסוקו בהגות ובמחשבה על מנת לבאר סודם ומהותם של חגי ומועדי ישראל ולחברם עם עולם ההלכה והפסיקה (כחזון רבו, הראי"ה קוק בפתח אורות הקודש ח"א, בעניין איחוד ההלכה והאגדה).

³² נזכיר כאן עוד עילויים אמתיים: הרב יוסף רוזין הגאון הרוגוצ'ובי, הרב שלמה פול'יצ'ק העילוי ממיצ'יט, הגאון הרב אליעזר סילבר, הגאון הרב חיים צימרמן ועוד – כל מי שקרא ושמע אודות גדולי עולם אלו לא זקוק להסברים נוספים.

³³ באחת משמחות בר-המצווה בהן נכח ברך את החתן ש"תלמד הרבה תורה ותלמד הרבה מדע".

³⁴ נזכיר ענק שבענקים בעל אופי דומה הגאון הרב גדליה נדל זצ"ל ואת הצדיק המקובל הרב ברוך שפירא זצ"ל. ומבחינת רוחב דעת מחשבתי וידע בלתי רגיל בתחומים נוספים נזכיר את הגאון הרב מאיר מאזוז שליט"א ואת הרב שלמה פישר שליט"א.

³⁵ מבין גדולי ישראל בדור האחרון היו עוד כמה שבצעירותם למדו במוסדות דומים ומפאת רגישות הנושא לא נרחיב כאן מעבר לכך.

ה. תפיסתו הלאומית והזדהותו העמוקה עם מדינת ישראל תוך ראייתה כ'אתחלתא דגאולה' או לכל הפחות כשלב ביניים בדרך אל עידן הגאולה השלישית, קשרה לראשו שלל 'כתרים' וכינויי גנאי מאת מתנגדיו - 'ציוני', 'מזרחיסט', 'צנחן'³⁶ ועוד גם עמידתו בראש הרבנות הראשית לישראל גרמה למשקעים הישנים ביחס אליה להתנקז סביבו.

ו. תפיסת ההלכה הייחודית שלו, "הלכה ממלכתית"³⁷, הובנה על ידיהם שלא כפי מה שהיא באמת. הרב גורן לא בא לערער על ההלכה המקובלת מדור לדור אלא הצביע על הקושי הקיים בבואנו לחדש את חיינו הלאומיים ע"פ קטגוריות של "הזמן הזה" (זמן הגלות בהלכה) מבלי להתחיל לשחזר את התוקף העליון ביותר שלה כפי שהייתה בזמן מלכי ישראל ובזמן הסנהדרין (הד לדבר הוא הוויכוח שלו עם הרב מ.צ. נריה בשאלת עריכת מלחמה בשבת האם זהו הרחבת ההיתר של פיקוח נפש בלבד או שזוהי הלכה מהלכות מלחמה ו'ממשפטי המלוכה' או הרחבת הגדר של חיוב כיבוש הארץ ואכמ"ל). כמובן, שמיותר לציין שהרב גורן נלחם בכל כוחו במתן דריסת רגל לרפורמים ולקונסרבטיבים בארץ וראה חובה עליונה בהנהגת מדינת ישראל לאור ההלכה המקובלת ובמניעת 'הפרדת הדת מהמדינה'. יחד עם זאת, פסיקותיו החדשניות והנועזות – בעניין תיחום גבולות הר-הבית והכניסה אליו, התרת עגונות, קביעת רגע המוות, ניתוחי מתים והשתלות, לימודי רפואה לכוהנים, גבולותיה של ארץ ישראל ושלמותה – היוו כר נרחב למחלוקות עם ת"ח רבים במהלך השנים.

אין בכוחו של לקט זה לשנות באופן מוחלט את הסתייגותם של חלקים מהחברה החרדית אל דרכו ולדמותו, אך אם ידע העם היושב בציון מעט יותר על דרכו ואורחותיו והיה זה שכרנו. וביחס למתנגדיו, בינתיים, נסתפק בכך שיחמירו באיסור דאורייתא של ביזוי ת"ח שגדול עווננו מנשוא

³⁶ עבור ליצני הדור הללו אמרתי לצרף לכאן את עדותו של הרב גורן מדוע בחר להשתתף בקורס צניחה ובזה ייסכר פיהם של המלעיזים עליו ויימלא פניהם קלון וכך סיפר הרב: יום אחד היה תמרן צניחה של כל גדוד הצנחנים בצפון ליד חניטה, שם היה שדה תעופה בריטי נטוש. היו שם שבע מאות צנחנים, והמצנחים לא היו מניילון אלא ממשי לבן-צהוב. הלכתי לראות את תרגיל הצניחה ואמרתי לאריק (מפקד חטיבת הצנחנים בזמנו): "הצנחנים עם המצנחים הלבנים נראים כמלאכים. אבל איך זה יכול להיות שמלאכים אוכלים טרף?!". אריק, בתגובה לדברי, אמר לי שיעשה איתי עסקה. הוא הציע כך: "לנו אין אף צנחן דתי, ולכן הצנחנים לא זקוקים לכל ענייני הדת. ברגע שאתה מביא לי את הצנחן הדתי הראשון, אני מכשיר את המטבחים, אתן לך לבנות בית כנסת ונפסיק להתאמן שבעה ימים בשבוע." אמרתי לו: "אני מקבל את ההסכם הזה, ואני אהיה הצנחן הראשון". הצטרפתי לקורס צניחה. לפני סוף האימונים של הקורס שברתי את הרגל והלכתי שלושה שבועות עם גבס ועם מקל. בסופו של דבר הייתי שמונה-עשר ימים בקורס וקיבלתי כנפי צנחן... הצניחה השישית שלי, שהייתה צניחת לילה, הייתה בשבילי צניחה קשה מאוד כי הרגל שלי הייתה פגועה עדיין... לפני הצניחה הראשונה, אי-אפשר להגיד שלא היה שום פחד או חשש, אבל התגברתי על הפחדים. בלילה שלפני הצניחה חיברתי בכתב יד תפילה לצנחן, שעד היום משתמשים בה בצבא. מאז שצנחתי, אריק שינה את כל היחידה שלו. הכשרנו את המטבח, והכשרות היתה ברמה הטובה ביותר. בנינו בית כנסת, וכל הצנחנים שנפלו בקרבות הונצחו בו. נוסף על כך הם גם הפסיקו להתאמן בשבת. זו היתה היחידה הטובה ביותר מבחינת תנאי הדת, ומאז החלו לבוא מאות מתנדבים דתיים שמילאו את החטיבה (בעוז ובתעצומות, אבי רט (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ג).

³⁷ חייבים אנו למצוא את הגישה הממלכתית לכל בעיה דתית שהיא. אסור להסתפק בפתרונות מתחמקים שכחם יפה רק לשעה קלה, אלא עלינו לשאוף לפתרונות כוללים על בסיס ממלכתי לכל בעיות הדת וההלכה המתעוררות בימינו (מתוך מכתב לרב אלימלך בר שאול, תש"כ, משנת הגורן עמ' 93)

(ובוודאי לאחר שהמחלוקת סביבו שככה³⁸ ולאחר שעלה לישיבה של מעלה וידוע הוא כמה חמור עונשו של "המספר אחר מיטתן של ת"ח").

כמו כן, נבקש מהמתנגדים אשר מידי פעם, בעת שילכו לכותל המערבי לשפוך את צקון לחשם לפני שוכן מעולים – יכירו טובה לאיש שההשגחה העליונה בחרה בו להביע את רחשי לבם של כל הדורות בהטבעת החותם על רגעי שחרורו ובהגיעם אל מצבת קבורת רחל, המבכה על בניה – לא ישכחו את האיש אשר בישר לה לראשונה כי "שבו בנים לגבולם" ובעת אמירת סליחות ותחנונים במערת המכפלה לא יישכחו את האיש אשר היה "גיבור כארי" לכבוש את העיר מיד צר "ועז כנמר" כנגד חלשים מבית ואשר רק בזכותו הם יכולים להיכנס פנימה ולא מסתפקים בעמידה מבישה על 'המדרגה השביעית' ורואים כיצד שפחה יורשת גבירה ועיניהם כלות ואין לאל ידם. ברוך אתה ה' אוזר ישראל בגבורה.

כאמור, מטרתו של לקט זה היא זריעת הזרעים שינבטו אי"ה בבוא היום כשעננת המחלוקת תוסר משמו ומדמותו, כשם שארע גם לרבנותינו הרמב"ם, הרמח"ל, רבי יהונתן אייבשיץ והרב קוק אשר נרדפו בידי חבריהם גדולי תורה שבדור משום שתורתם הקדימה את בני דורם בשנים רבות ועל כן לא יכלו לרדת לסף דעתם. אין שום ספק שתהליך זה עתיד להתרחש גם עם דמותו ותורתו של הרב גורן.

נחתום בשני סיפורים קצרים המעידים על ניצני השינוי שיופיע תהיה בשלות רוחנית מספקת בקרב בני הדור.

סיפר חברי הרב י. יפת, שנכח בהלווייתו של הרב גורן. שבזמן ההלוויה, עת היה תלמיד צעיר בישיבת 'מרכז הרב', הוא זוכר כיצד עמד ביחד עם קבוצת חבריו מישיבת 'מרכז הרב' בצד הדרך כשלתע, ניגש אליהם אדם הלבוש כחרדי ואמר להם שהוא פגע ברב גורן וביזה אותו בדברים והוא לא יודע כיצד לבקש סליחה.

סיפור דומה סיפר ר' אבי רט, עורך ספר זיכרונותיו של הרב גורן "בעוז ובתעצומות": בוקר אחד, ברבע לשבע בבוקר, מתקשר אלי איש אחד ושואל אותי: אתה אבי רט? אני חייב להגיד לך משהו. אני יהודי בן שישים וחמש מבני ברק, גדלתי במוסדות חרדיים כל חיי. מגיל ארבע עשרה גדלתי על שנאת (הרב) גורן. עבורנו, הוא היה 'ציוני' שמכשיר ממזרים ומתיר עגונות, שנאנו אותו וכעסנו עליו. עברו שנים והבנו שהחיים קצת יותר מורכבים משחור ולבן. כעת, כשיצא הספר ב'עוז ובתעצומות' החלטתי לקרוא אותו, אתמול בלילה סיימתי והבוקר מיד התקשרתי. אני רוצה לעשות תשובה, אני רוצה לבקש סליחה, מה לעשות? בפני מי להתנצל. אני מרגיש שגדלתי עם שטיפת מוח, כל השנים שנאתי אדם שלא הכרתי. **כעת ראיתי מי היה באמת, גדולתו בתורה, אהבת ישראל שלו, מה עשה בצבא, מה עשה במדינה** (שיחה בישיבת ההסדר בראשון לציון).

³⁸ הרב זאב וואלף העיד שמספר שבועות אחרי שנרגעו הדברים בפרשת האח והאחות, אמר אחד מגדולי הרבנים שיצאו כנגד הרב גורן לאחד מתלמידיו שהזכיר את שמו של הרב גורן ללא התואר "רב": "כבר כתבנו את שצריכים לכתוב. כבר דיברנו את מה שצריך לדבר. את כל מה שצריכים לעשות עשינו. **סתם לדבר, אין בזה שום תועלת!**" ולא נתן לו להמשיך לדבר (מוסף יתד נאמן שבת וירא, תשע"ב).

כתב מרן הגרא"ה קוק: לפעמים לא יתקבלו דברי חכם בדורו, ואין בני דורו מכירים ערכו ואינם מעמיקים בדבריו כ"כ, ע"כ אינו מועיל להשלמתם לפי רוממות ערכו. ובדורות הבאים כשסרה הקנאה וההרגל המעוור עינים, אז מזדקקים דבריו ומתבררים, וילכו רבים לאורו (עין איה, ברכות פ"ב פסקא נג).

מצבתו של מרן הרב שלמה גורן נבג"מ בהר הזיתים חלקת הנביאים:

פה גנוז

שר התורה גאון ההלכה

בקי וחרף בנגלה ובנסתר

מפרש ומהדיר התלמוד הירושלמי

מרן

הרב **שלמה גורן נבג"מ**

בן הרה"ג אברהם גורונצ'יק זצ"ל

מכונן הרבנות הצבאית

אלוף הרב הראשי לצבא ההגנה לישראל

הרב הראשי וראב"ד לתל-אביב יפו

הרב הראשי וראש הרבנים לישראל

ונשיא בית הדין הרבני הגדול

מחדש ה"אידרא רבה" בשערי הר הבית

משיב מלחמה ספרא וסייפא

לוחם לקוממיות ישראל ברוח התורה,

עושה חסד עם החיים ועם המתים.

עלה השמימה בליל שבת קודש

לסדר "נשיא אלקים אתה בתוכנו"

כ"ד במרחשון תשנ"ה

תנצב"ה